Total No. of Questions—5]

Seat No.

[5401]-EXT-301

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

COMPULSORY ENGLISH

(2013 **PATTERN**)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

(Text-Book : Literary Pinnacles)

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

(*ii*) Figures to the right indicate full marks.

- 1. Attempt any one from (A) and one from (B) in about 200 words each : [20]
 - (A) (i) Draw a character sketch of uncle Podger.
 - (*ii*) Explain how capitalism turns people into 'dangerous lunatics' in the real world.
 - (B) (i) Describe Jimmy Valentine as a changed man.
 - (ii) Examine the life of Bashkirs.
- 2. Attempt any one from (A) and one from (B) in about 200 words each : [20]
 - (A) (i) Comment on how Shakespeare compares life to a play in seven ages.
 - (*ii*) Discuss 'La Belle Dame Sans Merci' as a joyous and sad love poem.
 - (B) (i) How does the poet celebrate the heroism of the British cavalry brigade in, 'The Charge of the Light Brigade' ?
 (ii) Explain 'How do I Love Thee' as a love poem.

- **3.** Attempt any one from (A) and one from (B) in about **200** words : [20]
 - (A) (i) Examine how liberty is not a personal affair but an accomodation of interest.
 - (*ii*) Justify the title of the essay 'The Pleasures of Ignorance'.
 - (B) (i) Bring out the significance of the meeting between Jesus Christ (the little boy) and the selfish Giant.
 - (ii) Draw a character sketch of Mathilde.
- 4. Attempt any one from (A) and one from (B) in about 200 words each : [20]
 - (A) (i) Examine 'Afterwards' as a poem about rebirth, renewal and death.
 - (ii) Attempt character sketch of father Gilligan.
 - (B) (i) Summarize the chief problems that humans have to endure according to Kipling in the poem 'If....'
 - (ii) How does Longfellow compare life to a number of things in the poem 'A Psalm of Life' ?
- 5. (A) Attempt any one of the following : [10]
 - (i) What is presentation ? What are the different kinds of presentation ?
 - (ii) Write a detailed note on the language of presentation.
 - (B) Attempt any one of the following : [10]
 - (i) Explain the term "soft skills". How are they acquired ?
 - (ii) Write down five qualities of a good leader.

Total No. of Questions—5+4]

[Total No. of Printed Pages-5

Seat	
No.	

[5401]-EXT-302

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

MARATHI (G-3)

(सामान्य पेपर-3)

(आधुनिक मराठी साहित्य आणि व्यावहारिक व_उपयोजित मराठी)

(2013 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

- अभ्यासक्रम : (1) ग्रंथपरीक्षण
 - (2) निबंध—तात्त्विक विवेचन
 - (3) विचारधारा
 - (4) प्रवासवर्णन—तात्त्विक विवेचन

(5) देश-विदेश

सूचनाः— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

खालीलपैकी 'अ' गटातील एक प्रश्न सोडवा : 1. (अ) (1) ग्रंथ परीक्षणाचे स्वरूप स्पष्ट करा. [10] (2) ग्रंथ परीक्षणाची वैशिष्ट्ये लिहा. (ब) तुम्ही वाचलेल्या कोणत्याही एका पुस्तकाचे परीक्षण करा. [10] प्रत्येकी 20 शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा (कोणतेही दहा) : 2. [20]गोपाळ गणेश आगरकर हे कोणत्या वृत्तपत्राचे संपादक होते ? (1)नाना शंकरशेट यांचे घराणे कशाचा व्यापार करीत असे ? (2)'रविवार' हा निबंध कोणत्या संग्रहातील आहे ? (3)'चाळीशीचे घर' या लघुनिबंधाचे लेखक कोण ? (4)

- (5) शिवरायांना स्वकियांशी का लढावे लागले ?
- (6) 'विट्ठल रामजींना महाराष्ट्र का विसरला ?' असा प्रश्न कोणी उपस्थित केला ?
- (7) वा. म. जोशी यांच्या स्त्रीविषयक कादंबऱ्यांची नावे लिहा.
- (8) 'झाशीवर हल्ला' या प्रवासवर्णनाच्या लेखकाचे नाव लिहा.
- (9) 'काश्मीर-भूलोकीचे नंदनवन' असे कोणी लिहिले आहे ?
- (10) 'धुक्यातून लाल ताऱ्याकडे' या प्रवासवर्णनात कोणत्या देशातील चित्रण आले आहे ?
- (11) डॉ. एन. जे. सोनवणे यांनी जपानमधील कोणत्या विद्यापीठात प्रवेश घेतला होता ?
- (12) जयवंत दळवी यांनी अमेरिकेतील कोणत्या वर्तमानपत्राच्या कचेरीला भेट दिली ?
- (13) पाचूचे बेट म्हणून कोणत्या बेटाचे वर्णन केले जाते ?
- (14) देश-विदेश या ग्रंथातील मीना प्रभु यांच्या प्रवासवर्णनपर लेखाचे नाव काय ?
- 3. प्रत्येकी 50 शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा (कोणतेही चार) : [20]
 - (1) ललित गद्यातील 'मी' च्या जाणिवेचे स्वरूप स्पष्ट करा.
 - (2) निबंधाचे स्वरूप स्पष्ट करा.
 - (3) ललित गद्यातील साहित्य प्रकारांचा थोडक्यात परिचय करून द्या.
 - (4) प्रवास ही मानवी जीवनाची एक मूलभूत प्रेरणा आहे, स्पष्ट करा.
 - (5) प्रवासवर्णनातील घटकांविषयी थोडक्यात विवेचन करा.
 - (6) प्रवासवर्णनाची वैशिष्ट्ये लिहा.
- 4. प्रत्येकी 150 शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा : [16]
 - (1) वा. म. जोशी यांनी 'संदेश' या लेखातून कोणते मत विशद केले आहे, चर्चा करा.

किंवा

डॉ. रावसाहेब कसबे यांचे अभ्यासक्रमातील मूलभूत बदलाविषयीचे विचार स्पष्ट करा.

(2) दुलाजीसिंग परदेशी यांच्या फितुरीचे वर्णन 'झाशीवर हल्ला' या लेखाच्या आधारे करा.

किंवा

वसंत बापट यांनी शहराच्या व्यक्तिमत्त्वाविषयीचे विवेचन कसे केले आहे ?

[5401]-EXT-302

 $\mathbf{2}$

- 5. प्रत्येकी 300 शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा :
 - (1) 'भूतकाळाच्या पारंब्या' या लेखात श्री म. माटे यांनी भूतकाळाच्या वारसदाराचे वर्णन कसे केले आहे ?

किंवा

दुर्गा भागवत यांच्या 'सुगंधाची कळ' या लेखाचे विश्लेषण करा.

(2) रा. भि. जोशी यांना गोव्याच्या भूमीत पाहिलेल्या मंदिरा विषयीचे विवेचन करा. किंवा

कन्याकुमारी येथे समुद्रकिनारी पाहिलेल्या दृश्यांचे वर्णन गंगाधर गाडगीळ यांनी कसे केले आहे ?

[24]

(व्यावहारिक व उपयोजित मराठी)

(2013 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचनाः— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

- (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 1. पुढीलपैकी कोणत्याही दहा प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी वीस शब्दांपर्यंत लिहा : [20]

- (1) पहिला छापखाना भारतात कोठे सुरू झाला ?
- (2) राजाराम मोहन रॉय यांनी कोणती वर्तमानपत्रे सुरू केली ?
- (3) वृत्तपत्र म्हणजे काय ?
- (4) स्तंभलेखन म्हणजे काय ?
- (5) संप्रेषणाचे मूलभूत माध्यम कोणते
- (6) वाचिक अभिनय म्हणजे काय ?
- (7) आकाशवाणीवरील बातमीचे वेगळेपण सांगा.
- (8) रूपक म्हणजे काय ?
- (9) जाहिरात लेखनासाठी कोणत्या गुणांची आवश्यकता आहे ?
- (10) उद्घोषकाच्या अंगी कोणते गुण आवश्यक आहेत ?
- (11) चित्रीकरणाचे प्रकार सांगा.
- (12) दूरचित्रवाणीवरील माहितीप्रधान कार्यक्रमाचे कोणतेही दोन प्रकार लिहा.
- (13) जाहिरात म्हणजे काय ?
- पुढील प्रत्येक गटातील कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी पन्नास शब्दांपर्यंत लिहा :

गट 'अ'

- (1) बातमी म्हणजे काय ? बातमी प्रसारमाध्यमाची माहिती लिहा.
- (2) संपादकाचे कार्य सांगून संपादकीय लेखनाचे महत्त्व सांगा.
- (3) जाहिरातीचे महत्त्व विशद करा.

[5401]-EXT-302

4

- (1) जाहिरात लेखनाची तंत्रे लिहा.
- (2) भाषण हे सभेला आवाहन करणारे प्रभावी माध्यम आहे का ? चर्चा करा.
- (3) मुलाखतीसाठी मुलाखतकाराला कोणती पूर्वतयारी करावी लागते ते लिहा.
- पुढील प्रत्येक गटातील कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी दीडशे शब्दांपर्यंत लिहा :

गट 'अ'

- (1) मुलाखतीचे विविध प्रकार सांगून त्यांची सविस्तर माहिती लिहा.
- (2) आकाशवाणीवरील भाषणाचे स्वरूप स्पष्ट करा.
- (3) दूरचित्रवाणीवरील प्रसारित कोणत्याही दोन कार्यक्रमाची माहिती लिहा.

गट 'ब'

- (1) वृत्तांत लेखन म्हणजे काय ? सविस्तर माहिती लिहा.
- (2) अखिल भारतीय नाट्य संमेलनाचे दूरदर्शनसाठी वृत्तांत लेखन करा.
- (3) आकाशवाणीवरील उद्घोषकाचे कार्य सविस्तर लिहा.
- पुढील प्रत्येक गटातील कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर प्रत्येकी तीनशे शब्दांपर्यंत लिहा :

गट 'अ'

- (1) माहितीपटाची निर्मिती प्रक्रिया सविस्तर लिहा.
- (2) ग्रामीण महिलांसाठी 'स्नेहबंध' या कार्यक्रमांतर्गत 'पावसाळयात घ्यावयाची काळजी' यासाठी संवादलेखन करा.

गट'ब'

- (1) दूरदर्शनवरील विविध वाहिण्यांच्या कार्यक्रमातून लोकमानसांवर होणाऱ्या परिणामाची सविस्तर चर्चा करा.
- (2) बदलत्या काळानुसार जनसंपर्कासाठी कोणकोणती संपर्क माध्यमे वापरली जातात सविस्तर लिहा.

[5401]-EXT-302

 $\mathbf{5}$

Seat	
No.	

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External) MARATHI (मराठी) (Special Paper-III) (साहित्य विचार) (2013 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचनाः— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

- 1. खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा : [20]
 - (i) आत्माविष्कार या प्रयोजनाचे स्वरूप स्पष्ट करा.
 - (ii) 'साहित्यिकाजवळ शैशववृत्ती असणे आवश्यक आहे.' हे विधान स्पष्ट करा.
 - (iii) भाषा हे ललितसाहित्याचे साधन की माध्यम याविषयी चर्चा करा.
 - (iv) साहित्याच्या आस्वादासाठी 'मनाची निर्मलता' हा एक आवश्यक गुण आहे. स्पष्ट करा
 - (v) अभिरुची आणि सौंदर्यदृष्टी यातील सहसंबंध विशद करा.
 - (vi) साहित्याच्या वर्गीकरणाची आवश्यकता स्पष्ट करा.

2. खालीलपैकी कोणत्याही **दहा** प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी **वीस** शब्दांत लिहा : [20]

- (i) राजशेखर यांनी साहित्याचे कोणते दोन प्रकार सांगितलेले आहेत.
- (ii) वामनाने सांगितलेली साहित्याची व्याख्या लिहा.
- (iii) मम्मटाने साहित्याची प्रयोजने किती सांगितलेली आहेत.
- (iv) काव्यप्रकाश या ग्रंथाचे लेखक कोण आहेत ?

P.T.O.

- (v) साहित्याचे ठळक प्रकार कोणते ?
- (vi) अभिधाशक्तीच्या प्रकारांची नावे लिहा.
- (vii) आस्वाद म्हणजे काय ?
- (viii) संभावनाविरह ही संकल्पना कोणी मांडलेली आहे ?
- (ix) समीक्षक तेन यांच्यामते साहित्यमागे कोणते घटक कार्यकारी झालेले असतात ?
- (x) 'पाया व इमला' हा साहित्यविषयक सिद्धांत कोणी मांडला ?
- (xi) अभिरुची म्हणजे काय ?
- (xii) औचित्य हे काव्याचे जीवित आहे असे कोणाचे मत आहे ?
- (xiii) नाटक या वाङ्मयप्रकाराचे **दोन** घटक लिहा.
- (xiv) 'साहित्याचे तत्त्वज्ञान' या ग्रंथाचे लेखक कोण आहेत ?
- 3. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी पन्नास शब्दांत लिहा : [10]
 - (i) स्फूर्ती या साहित्यनिर्मितीशक्तीचे महत्त्व लिहा.
 - (ii) साहित्याचा निर्मितीमध्ये साहित्यिकाचा दृष्टिकोन महत्त्वपूर्ण असतो. हे स्पष्ट करा.
 - (iii) 'संशययोग' या साहित्याच्या आस्वादातील अडथळ्याचे स्वरूप स्पष्ट करा.
 - (iv) साहित्यप्रकाराच्या संकल्पनेबाबतचा नियामक सिद्धांत विशद करा.
- **4.** खालीलपैकी कोणत्याही **दोन** प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी **दीडशे** शब्दांत लिहा : [20]
 - (i) जिज्ञासातृप्ती व उद्बोधन या प्रयोजनांचे स्वरूप स्पष्ट करा.
 - (ii) साहित्यनिर्मितीतील प्रतिभाशक्तीचे महत्त्व सविस्तर लिहा.
 - (iii) बांधिलकी व साहित्याची बांधिलकी या संकल्पना स्पष्ट करा.
 - (iv) अभिरुची नियत करणारे घटक स्पष्ट करा.
- 5. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी तीनशे शब्दांपर्यंत लिहा : [30]
 - (i) साहित्यातून व्यक्त होणाऱ्या अनुभवाचे विशेष स्पष्ट करा.
 - (ii) व्यवहारभाषा, शास्त्रीय साहित्याची भाषा आणि ललितसाहित्याची भाषा यांचे स्वरूप वेगवेगळे असते. ते सोदाहरण लिहा.
 - (iii) साहित्य व समाज यांचे परस्परसंबंध स्पष्ट करा.
 - (iv) कादंबरी या साहित्यप्रकाराचे स्वरूप स्पष्ट करा.

Seat	
No.	

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

MARATHI (मराठी)

भाषाविज्ञान (S-4)

(Varnanatmak Ani Etihasik)

(2013 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

- सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
 - (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 1. खालीलपैकी प्रत्येक गटातील पाच प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी 20 शब्दांपर्यंत लिहा :[20]

गट—अ

- (i) भाषाभ्यासाची प्रमुख अंगे कोणती ?
- (ii) रूपिमांचे प्रकार लिहा.
- (iii) कोणत्या भाषाभ्यास पद्धतीस एककालीक पद्धती असे म्हणतात ?
- (iv) मराठीतील अर्धस्वर लिहा.
- (v) स्वनिम निश्चितीची तत्वे लिहा.
- (vi) स्वन म्हणजे काय ?
- (vii) खंडाधिष्ठित स्वनिमांची नावे लिहा.

गट—ब

- (i) वाक्याचे घटक लिहा.
- (ii) शैलीगत अर्थ म्हणजे काय ?
- (iii) ऐतिहासिक भाषाविज्ञानाचे जनकत्व कोणाकडे जाते ?
- (iv) मराठी ही कोणत्या भाषाकुलातील भाषा आहे ?
- (v) पां. दा. गुणे यांच्या मते मराठीचा जन्म कोणत्या भाषेतून झाला ?
- (vi) अंतर्वर्तुलातील भाषा कोणत्या ?
- (vii) शिवकालीन मराठी भाषेच्या अभ्यास करताना कोणत्या साधनांचा आधार घेतला जातो ?
- खालील प्रत्येक गटातील कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी 50 शब्दांपर्यंत लिहा : [20]
 गट-अ
 - (i) भाषेच्या अभ्यासाची आवश्यकता का असते ?
 - (ii) उच्चारण प्रक्रियेतील पडजीभेचे महत्व विशद करा.
 - (iii) मराठीतील स्वर-स्वनिमांचे स्वरूप स्पष्ट करा.
 - (iv) आशयबोधक रूपिमाची माहिती लिहा.

गट—ब

- (i) पदबंध संकल्पना स्पष्ट करा.
- (ii) ऐतिहासिक भाषाविज्ञानात कोणकोणत्या गोष्टींचा अभ्यास केला जातो ?
- (iii) प्राकृत भाषांचे विशेष लिहा.
- (iv) अर्थ म्हणजे प्रतिमा स्पष्ट करा.

[5401]-EXT-304

 $\mathbf{2}$

- 3. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी 50 शब्दांपर्यंत लिहा : [20]
 - (i) रूपिका आणि शब्द यातील फरक स्पष्ट करा.
 - (ii) पुनर्रचनांचे प्रकार सोदाहरण लिहा.
 - (iii) आर्य भारतीय भाषाकुलाविषयी थोडक्यात लिहा.
 - (iv) रूपिका-रूपिम-रूपिकांतर यातील परस्परसंबंध विशद करा.
- 4. खालील प्रत्येक गटातील एका प्रश्नाचे उत्तर प्रत्येकी 150 शब्दांपर्यंत लिहा : [20]

गट—अ

- (i) संज्ञापन म्हणजे काय हे सांगून भाषा हे सर्वश्रेष्ठ संज्ञापनाचे साधन आहे हे विशद करा.
- (ii) वागिंद्रियांची आकृती काढून स्वननिर्मितीची प्रक्रिया स्पष्ट करा.

गट—ब

- (i) अर्थ ही संकल्पना स्पष्ट करून अर्थाचे प्रकार लिहा.
- (ii) मराठी भाषेच्या उत्पत्तीसंबंधी असलेल्या वैद्य-गुणे वादाचे स्वरूप स्पष्ट करा.
- 5. खालील प्रत्येक गटातील एका प्रश्नाचे उत्तर प्रत्येकी 300 शब्दांपर्यंत लिहा : [20]

गट—अ

- (i) मराठीतील रूपिम विचार स्पष्ट करा.
- (ii) विनियोग ही संकल्पना स्पष्ट करून विनियोगाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

गट—ब

- (i) इंडो युरोपिअन भाषाकुलाचा परिचय करून दया.
- (ii) वाक्याची व्याख्या लिहून वाक्याचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

[5401]-EXT-304

3

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages-2

Seat No.

[5401]-EXT-307

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

GUJARATI

(2013 PATTERN)

Time	: Three Hours	Maximum	Marks :	100
પ્રક્ષ:- ૧	નીચેના માંથી કોઈ પણ એક વિષય પર નિબંધ લખો.		((20)
૧ ફિ	ોક્ષણ અને સમાજ			
ર પ્ર્	દ્રષણ એક સાર્વત્રિક સમસ્યા			
૩ મા	રા જીવન ના ધડવૈયા			
૪ પ	રેશ્રમ એજ પારસમણિ			
પ્રક્ષ:- ૨	કોઈ પણ એક પ્રશ્ન નો સવિસ્તાર ઉત્તર લખો.			(20)
٩	ટૂંકી વાર્તા દોડધામ ના અર્વાચીન યુગ નું સર્જન છે. સમજાવો			
ર	પન્નાલાલ પટેલ નું જીવન અને કવન આલેખો.			
પ્રશ્ન:- 3	કોઈ પણ એક પ્રશ્ન નો સવિસ્તાર ઉત્તર લખો.			(20)
٩	આગમન કાવ્ય માં વર્ણવવા માં આવેલું કવિ નું સર્જન.			
ર	નિરંજન ભગત નું જીવન અને કવન આલેખો.			

તમારી કોલેજમાં ટી વાય બી. કોમ. ના વિદ્યાર્થીઓને વિદાય આપવા યોજાયેલા પ્રસંગ ને આલેખતો અહેવાલ આશરે એકસો શબ્દોમાં તૈયાર કરો.

અહેવાલ લેખન

[5401]-EXT-307

અથવા

તમારા મિત્ર ને રક્તદાન નું મહત્વ સમજાવતો પત્ર લખો.

પ્રશ્ન ૫ (બ) પત્રલેખન

લોક ની માચા શીચ કીધી, તે નિજ માટે ના માચ. 8

વહે જયારે ના રહે,ક્ષણ ક્ષણ પણ ધરા તત્વ તરસી. 3

તો કેમ જાણ્યું કે એ બીજા કોઈએ નહીં લખી હોય? 5

મને તો તમે અવ્વલ કુંવારા જ લાગો છો. ٩

પ્રશ્ન ૫ (અ) પૂર્વાપર સંબંધ લખો. (એક ગદ્ય એક પદ્ય)

પારેવા કાવ્ય ના આધારે કવિ નો પક્ષીપ્રેમ. ર

- એકલો કાવ્ય માં કવિ ની મનોવ્યથા. ٩
- ટૂંકનોંધ લખો.(કોઈ પણ એક) (બ)

રંગ ભરી વાતોમાં કીકુભાઇ અને રંજન ની મુંઝવણ.

મનહર વાર્તા માં નવદંપતી ની રમ્ય મૂંઝવણ. ٩

પ્રશ્ન ૪ (અ) ટૂંકનોંધ લખો. (કોઈ પણ એક)

ર

(10)

(10)

(10)

(10)

 $\mathbf{2}$

Seat	
No.	

Maximum Marks : 100

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

URDU

(General Paper III)

(History of Novel, Drama and Afsana) (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

- **N.B.** :- (1) Attempt All questions.
 - (2)Figures to the left indicate full marks.

تمام سوالات لازمی ہیں۔ سوال نمبرا: ناول نگاری کے فن پراظہار خیال سیجتے۔ یا ناول کے اجزائے ترکیبی بیان سیجتے۔ سوال نمبر ۲: عبدالحليم شرركى ناول نگارى پر تنصره سيجئے -

یا اردوڈ رامہ کی ترقی میں یارسی تھیٹر کی خدمات کا جائز ہ کیجئے۔

P.T.O.

(20)

(20)

(20)

Total No. of Questions-5]

[Total No. of Printed Pages-2

Seat No.

[5401]-EXT-309

Maximum Marks : 100

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

URDU

(Special Paper III)

(Principles of Literary Criticism and Poets of Medieval Period) (2013 PATTERN)

ļ

ί

Time : Three Hours

N.B. :- (1) Attempt All questions.

(2) Figures to the left indicate full marks.

تمام سوالات لازمي ہیں۔

P.T.O.

(20)

Seat	
No.	

Maximum Marks : 100

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

URDU

(Special Paper IV)

(Essay, Grammar, Prosody & Philology)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

N.B. :- (1) Attempt All questions.

(2) Figures to the left indicate full marks.

تمام سوالات لازمی ہیں۔

سوال نمبرا: ذیل میں سے کسی ایک عنوان پر صنمون لکھتے۔ ا۔ اسلام میں خواتین کا مقام ۲۔ برلتا عالمی منظر ۳۔ نوجوان سل اور بے روزگاری سوال نمبر۲: (الف) ذیل میں سے کسی دوکی تعریف مع مثال ہیان سیجتے۔ ۱۔ فعل کی تشمیں ۲۔ صفت اور اس کی تسمیں ۳۔ جلے کی اقسام

P.T.O.

Total No. of Questions—5+5]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-311

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

(HINDI : G3)

(हिन्दी सामान्य-3)

(आत्मकथांश, काव्य-नाटक तथा लेखन)

(2013 PATTERN)

समयः— तीन घंटे

पूर्णांक : 100

पाठ्यपुस्तकें : (i) सृजन संदर्भ और मैं, संपा-डॉ. पी. व्ही. कोटमे. डॉ. व्ही. एन. भालेराव

(ii) एक कंठ विषपायी-दुष्यंत कुमार

सूचना:— (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं। (ii) दाहिनी ओर लिखे अंक प्रश्नों के पूर्णांक हैं।

1. (अ) निम्नलिखित में से किसी एक प्रश्न का उत्तर विस्तार से लिखिए : [10]

- (1) अपने साहित्य लेखन की प्रेरणा के संदर्भ में हरिवंशराय बच्चन ने कौनसी बातों को प्रस्तुत किया है ?
- (2) 'शब्दकाया' आत्मकथांश में चित्रित सुनीता जैन के पारिवारिक संघर्ष का विवेचन कीजिए।
- (आ) निम्नलिखित में से किसी एक प्रश्न का उत्तर विस्तार से लिखिए : [10]
 - (1) 'एक कंठ विषपायी' काव्य-नाटक की प्रतीकात्मकता पर प्रकाश डालिए।
 - (2) दक्ष की प्रतिशोध भावना का सोदाहरण विवेचन कीजिए।

(अ) निम्नलिखित में से किन्हीं तीन प्रश्नों के उत्तर संक्षेप में लिखिए : [15] (1) प्रेमचंद के जीवन संघर्ष का संक्षेप में विवेचन कीजिए।

- (2) शरद बाब अमृतलाल नागर को कौनसी सलाह देते हैं ?
- (3) कुसुम अंसल ने 'जो कहा नहीं गया' आत्मकथांश में शादी के संदर्भ में किन बातों को प्रस्तुत किया है ?
- (4) मोहनदास नैमिशराय मुंबई क्यों भाग जाते हैं ?
- (5) 'संतप्त' आत्मकथांश का सार अपने शब्दों में लिखिए।

- (आ) निम्नलिखित में से किन्हीं तीन प्रश्नों के उत्तर संक्षेप में लिखिए : [15]
 - (1) 'एक कंठ विषपायी' काव्य नाटक के शीर्षक की सार्थकता स्पष्ट कीजिए।
 - (2) सती के आत्मदहन का कारण लिखिए।
 - (3) शंकर का चरित्र-चित्रण कोजिए।
 - (4) 'एक कंठ विषपायी' की भाषा-शैली पर टिप्पणी लिखिए।
 - (5) 'एक कंठ विषपायी' की कथावस्तु का विवेचन कीजिए।
- 3. निम्नलिखित में से किन्हीं तीन अवतरणों की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए : [15]
 - (1) ''परिणय नारी की परिणति है। और स्वयं आप ही बतायें– क्या अपनी कन्या को शंकर से अच्छा वर मिल सकता था
 - (2) ''यों भूखा होना
 कोई बुरी बात नहीं है।
 दुनिया में सब भूखे होते हैं।
 सब भूखे
 कोई आधिकार और लिप्सा का,
 कोई प्रतिष्ठा का,
 - कोई आदर्शों का, और कोई धन का भूखा होता है।''
 - (3) ''मित्र अगर होते तुम
 मेरा अपयश या अपमान न होता
 या तो यज्ञ ना होता
 अथवा ऐसा कल्कि विधान न होता।''
 - (4) ''प्राण प्रिया! तुमको यदि संध्या तक मिली नहीं चेतनता, यदि तुझसे यह विछोह चिर होगा, तो मैं सच कहता हूँ महाकाल का ताण्डव फिर होगा।''

- (5) ''यदि तुमको जय ही अभीष्ट है अपनी ओर सत्य को खींचो। प्राणों की आहुति युद्ध के नहीं सत्य के लिए होती है।''
- (अ) निम्नलिखित संक्षिप्तियों में से किन्हीं सात के हिंदी विस्तारित रूप लिखिए :
 - (1) A.I.R.
 - (2) C.H.D.
 - (3) D.K.
 - (4) N.D.C.
 - (5) P.O.
 - (6) R.B.
 - (7) T.O.
 - (8) U.G.C.
 - (9) Z.P.
 - (10) R.P.F.
 - (आ) निम्नलिखित में से किसी **एक** विषय पर वृत्तांत लेखन का प्रारूप तैयार कीजिए :
 - (1) महाविद्यालय में आयोजित 'स्वच्छ भारत अभियान' का समाचार-पत्र के लिए वृत्तांत लिखिए।
 - (2) गाँव में संपन्न हुए चुनाव के संदर्भ में रेडियो के लिए वृत्तांत लेखन कीजिए।
- (अ) निम्नलिखित में से किसी एक विषय पर पत्र का प्रारूप तैयार कीजिए :
 - (1) राजीव राय, उपसचिव, गृह मंत्रालय, भारत सरकार, मंत्रालय के सभी कर्मचारियों को समय पर आने के संदर्भ में कार्यालय आदेश जारी करते हैं।
 - भावेश कुमार, प्रमुख सचिव, गृह मंत्रालय, भारत सरकार, गृह मंत्रालय के श्री मधुकर कोकाटे को उसी मंत्रालय में संयुक्त सचिव नियुक्ति के संदर्भ में अधिसूचना जारी करते हैं।

3

(आ) निम्नलिखित मराठी अथवा अंग्रेजी अनुच्छेद का हिंदी में अनुवाद कीजिए : [7] आजकाल विज्ञानाने जमिनीवरचे, पाण्यामधले, आकाशतले असे अनेक प्रवासमार्ग खुले करून दिले आहेत आणि त्यावरची नानाविध प्रवासवाहनेही उपलब्ध करून दिली आहेत. त्यामुळे जगाच्या सीमा जवळजवळ पुसूनच गेल्या आहेत (असून नसल्यासारख्याच झाल्या आहेत). बहुविध माणसे एवढेच नव्हे, तर अनेक देश आता जवळ येत आहेत. त्यामुळे मानवी एकतेची (ऐक्याची) एकात्मतेची समस्या पूर्वी कधीही नव्हती एवढी महत्त्वपूर्ण आहे. विज्ञानानेच त्यांना असे जवळ आणले आहे. त्यांना आणखी कशाने एकत्र जोडायचे ?

अथवा

nunor

Today science has opened so many travel routes on land, water and sky and put so many vehicles on them, that geographical barriers as almost ceased to exist. So many men and what is more, so many nations are getting together that the problem of human unity is now more important than ever before. What will unite those whom science is bringing together.

प्रयोजनमूलक हिन्दी

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 100

सूचना:— (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

 'अन्तर्राष्ट्रीय योग दिवस' के अवसर पर 'योग-शिविर' का समाचार-पत्र के लिए प्रारूप तैयार कीजिए।

अथवा

महाराष्ट्र बैंक द्वारा आयोजित हिन्दी सप्ताह समारोह का आकाशवाणी के लिए प्रारूप तैयार कीजिए।

- 2. निम्नलिखित में से किन्हीं दो सरकारी पत्रों के प्रारूप तैयार कीजिए : [20]
 - (1) सचिव, मौसम-विभाग, भारत सरकार द्वारा राज्य सरकार मुम्बई, मौसम विभाग निरीक्षक को समुद्री तूफान की आशंका के संदर्भ में सरकारी पत्र जारी किया जाता है।
 - (2) सचिव, गृह मंत्रालय, भारत सरकार द्वारा देश के सभी बाल विकास केन्द्रों को बच्चों की सुरक्षा एवं उपायों के संदर्भ में परिपत्र लिखा जाता है।
 - (3) सचिव, मानव संसाधन केन्द्र, भारत सरकार द्वारा मानव अधिकार केन्द्र, नासिक के उपसचिव पद पर श्रीमती रेणुका अग्रवाल की नियुक्ति के संदर्भ में कार्यालय आदेश जारी किया जाता है।
 - (4) राजेश कुमार/राजश्री कुमारी सुल्तान बाजार, तेलंगाना से दैनिक भास्कर के सम्पादक को हिन्दी पत्रकार पद के लिए आवेदन करता है/करती है।
- (अ) निम्नलिखित अंग्रेजी संक्षिप्तियों में से किन्हीं दस संक्षिप्तियों के हिन्दी पूर्ण रूप लिखिए : [10]
 - (1) AMD
 - (2) CBR
 - (3) CSWB
 - (4) DNSS
 - (5) DAH
 - (6) FTII

⁽ii) दाहिनी ओर लिखे अंक प्रश्न के पूर्णांक हैं।

- (7) MHA
- (8) NSC
- (9) PRC
- (10) WHO
- (11) MIB
- (12) MESW
- (13) ASI
- (14) CVC
- (आ) निम्नलिखित में से किसी एक अवतरण का हिन्दी अनुवाद कीजिए : [10] Malaviyaji was known in India and abroad as a silver tongued orator. He had a great command over Hindi, Sanskrit, Urdu and English.

He could speak in all these languages with ease, fluency, effectiveness pronunciation, proper intonation and chaste annunciation. It was a pleasure to here him speak in any one of the above languages. He possessed matchless quality of moving his audience to tears or with in the twinkling of an eye.

अथवा

मराठी माणसांनी अटकेपार झेंडा रोवत आपल्या साम्राज्याच्या विस्तार केला आहे. त्याच पद्धतिने मराठी खाद्यपदार्थांनी आपली ओळख ही जगभर निर्माण केली आहे. मराठी खाद्य संस्कृती ही मुळात अनेकविध पद्धार्थांनी नटलेली आहे. मात्र असे असले तरी मराठी खाद्य संस्कृतीला जागतिक दर्जावर नेण्यासाठी आणखी प्रयत्न होणे गरजेचे आहे। मराठी खाद्य संस्कृती केवल थाली स्वरूपातच नाही, तर खाद्यपदार्थाच्या अवडीनुसार खवय्यांना चारवता यावी।

- 4. निम्नलिखित में से किन्हीं चार प्रश्नों के संक्षेप में उत्तर लिखिए : [24]
 - (1) परिपत्र और आवेदन-पत्र का आशय स्पष्ट कीजिए।
 - (2) अनुवादक के गुण बताइए।
 - (3) सूचना प्रौद्योगिकी के क्षेत्र बताइए।
 - (4) ई-प्रोक्योरमेंट क्या है ?
 - (5) साक्षात्कार प्रश्नावली का संचालन किस प्रकार किया जाता है ?
 - (6) आकाशवाणी भाषा की विशेषताएँ बताइए।

5. निम्नलिखित में से किन्हीं चार विषयों पर टिप्पणियाँ लिखिए :

[24]

- (1) ई-कैश तथा डिजिटल हस्ताक्षर
- (2) क्षेत्र कार्य की प्रणालियाँ
- (3) बैंकिंग अनुवाद
- (4) सरकारी पत्र की विशेषताएँ
- (5) अनुसंधान क्षेत्र का चयन
- (6) फायरवाल।

Total No. of Questions—5]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-312

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2017

(For External) HINDI (हिंदी) (Special Paper-III) (हिंदी साहित्य का इतिहास) (आदिकाल से आधुनिक काल तक) (2013 PATTERN)

वेळ : तीन घंटे

पूर्णांक : 100

सूचना :— (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

(ii) दाहिनी ओर लिखे अंक प्रश्नों के पूर्णांक हैं।

 आदिकाल की पृष्ठभूमि बताते हुए आदिकालीन परिस्थितियों को विस्तार से लिखिए।

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :

- (i) बिहारी के काव्य में शृंगारिकता
- (ii) रीतिकालीन कवि : घनानंद
- (iii) रीतिकाल की सामाजिक परिस्थिति
- (*iv*) रीतिकाल की काव्य भाषा।
- ज्ञानाश्रयी शाखा की विशेषताओं पर प्रकाश डालिए। [18]
 अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :

- (i) समाजसुधारक कबीर
- (ii) जायसी की प्रेमभावना
- (iii) सूरदास का भ्रमरगीत
- (iv) भक्तिकाल की धार्मिक परिस्थिति।

नई कविता की विशेषताओं को विस्तार से लिखिए।

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :

- (i) छायावाद
- (ii) मंगलेश डबराल
- (iii) उर्वशी
- (iv) कवयित्री महादेवी वर्मा।

4. कहानी के उद्भव और विकास पर प्रकाश डालिए।

[18]

[18]

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए

- (i) 'गोदान' उपन्यास का होरी
- (ii) जयप्रकाश कर्दम
- (iii) भीष्म साहनी
- (iv) अंधायुग।
- (अ) निम्नलिखित में से किन्हीं बारह प्रश्नों के उत्तर एक-एक वाक्य में लिखिए : [12]
 - (i) 'भारत दुर्दशा' नाटक के नाटककार कौन हैं ?
 - (ii) 'चिंतामणी' किसका निबंध संग्रह है ?
 - (iii) मोहन राकेश के किसी एक नाटक का नाम लिखिए।
 - (iv) 'तमस' किसकी रचना है ?
 - (v) 'रंगभूमि' उपन्यास के नायक का नाम लिखिए।
 - (vi) 'सोजे वतन' के रचनाकार का नाम लिखिए।
 - (vii) जयशंकर प्रसाद किस काव्यधारा के कवि हैं ?
 - (viii) साठोत्तरी कविता के किसी **एक** कवि का नाम लिखिए।
 - (ix) 'तुम चंदन हम पानी' किसका निबंध-संग्रह है ?
 - (x) महादेवी वर्मा की किसी **एक** काव्य-रचना का नाम लिखिए।

(xi) चंद्रकांत देवताले के एक काव्य-संग्रह का नाम लिखिए।
(xii) गजानन माधव मुक्तिबोध किस काव्यधारा के कवि हैं ?
(xiii) 'साकेत' की नायिका का नाम लिखिए।
(xiv) 'प्रिय प्रवास' किसकी रचना है ?

(आ) निम्नलिखित में से किन्हीं आठ प्रश्नों के उत्तर संक्षेप में लिखिए : [16]

- (i) छायावाद की **दो** विशेषताएँ लिखिए।
- (ii) भारतेंदुयुगीन काव्य की **दो** प्रवृत्तियाँ लिखिए।
- (iii) धूमिल के दो काव्य-संग्रहों के नाम लिखिए।
- (iv) उत्तरशती के **दो** कवियों के नाम लिखिए।
- (v) द्विवेदीयुगीन प्रमुख **दो** कवियों के नाम लिखिए।
- (vi) 'अंधायुग' के दो पात्रों के नाम लिखिए।
- (vii) आँचलिक उपन्यास किसे कहा जाता है ?
- (viii) जयशंकर प्रसाद के दो नाटकों के नाम लिखिए।
- (ix) ममता कालिया के **दो** उपन्यासों के नाम लिखिए।
- (x) 'पहला सूरज' उपन्यास के **दो** पात्रों के नाम लिखिए।
- (xi) प्रयोगवाद के किन्हीं **दो** कवियों के नाम लिखिए।

Seat No.

[5401]-EXT-313

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

HINDI (हिंदी)

(Special-4) (विशेष-4)

(काव्यशास्त्र)

(2013 PATTERN)

समय : तीन घंटे

सूचनाएँ :— (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

(ii) दाहिनी ओर लिखे अंक प्रश्न के पूर्णांक हैं।

1. निम्नलिखित में से किन्हीं ग्यारह प्रश्नों के उत्तर एक-एक वाक्य में लिखिए: [11]

- (i) अनुभाव से क्या तात्पर्य है ?
- (ii) दृश्य-श्रव्य काव्य किसे कहते हैं ?
- (iii) नाटक के प्रकार बताइए।
- (iv) निबंध की **दो** विशेषताएँ लिखिए।
- (v) वीर रस का स्थायी भाव क्या है ?
- (vi) एकांकी के दो तत्व कौनसे हैं ?
- (vii) मात्रिक छंद किसे कहते हैं ?
- (viii) 'उपन्यास' शब्द का अर्थ लिखिए।

पूर्णांक : 100

- (ix) आलोचना की एक परिभाषा लिखिए।
- (x) रेडियो नाटक की **एक** विशेषता बताइए।
- (xi) किन्हीं दो रसों के नाम लिखिए।
- (xii) रेखाचित्र की एक विशेषता लिखिए।
- (xiii) आलोचक का एक गुण लिखिए।
- 2. निम्नलिखित में से किन्हीं दस प्रश्नों के उत्तर संक्षेप में लिखिए : [20]
 - (i) काव्य के दो हेतु कौनसे हैं ?
 - (ii) अंग्रेजी विद्वानों द्वारा दी गई काव्य की कोई एक परिभाषा लिखिए।
 - (iii) छंद के मुख्य भेद बताइए।
 - (iv) लक्षणा शब्द शक्ति किसे कहते हैं ?
 - (v) नाटक की कोई परिभाषा लिखिए।
 - (vi) रस के कौनसे अंग हैं ?
 - (vii) अलंकार के भेद बताइए।
 - (viii) गीतिनाट्य किसे कहते हैं ?
 - (ix) आ. विश्वनाथ द्वारा दी गई काव्य की परिभाषा लिखिए।
 - (x) उपन्यास के तत्व कौनसे हैं ?
 - (xi) कहानी की दो विशेषताएँ लिखिए।
 - (xii) आ. भरतमुनि का रससूत्र लिखिए।

3. निम्नलिखित में से किन्हीं तीन छंदों के लक्षण सोदाहरण स्पष्ट कीजिए : [15]

- *(i)* सवैया
- (ii) भुजंग प्रयात
- (iii) दोहा
- *(iv)* बरवै
- (v) रोला।

4. निम्नलिखित में से किन्हीं चार प्रश्नों के उत्तर लिखिए :

[24]

- (i) कल्पना तत्व का महत्व स्पष्ट कीजिए।
- (ii) व्यंजना शब्दशक्ति का परिचय दीजिए।
- (iii) काव्य के प्रयोजनों को स्पष्ट कीजिए।
- (iv) श्रृंगार रस का सोदाहरण परिचय दीजिए।
- (v) नाटक और एकांको को तुलना कोजिए।
- (vi) निबंध का स्वरूप स्पष्ट कीजिए।
- **5.** निम्नलिखित में से किन्हीं **तीन** प्रश्नों के उत्तर विस्तार से लिखिए : [30]
 - (i) काव्य की विभिन्न परिभाषाओं के आधार पर उसके स्वरूप को स्पष्ट कीजिए।
 - (ii) महाकाव्य के स्वरूप और उसके तत्वों का विवेचन कीजिए।
 - (iii) आलोचना की परिभाषा देते हुए आलोचक के गुण लिखिए।
 - (iv) उपन्यास और कहानी के भेद को स्पष्ट कीजिए।
 - (v) नाटक के तत्वों को विस्तार से लिखिए।

[5401]-EXT-313

3

Seat	
No.	

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

SANSKRIT

General Paper III

Title : (i) Venisamharam (वेणोसंहारम्)

(ii) Bhaminivilasah (भामिनीविलासः)

(2013 **PATTERN**)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- (A) Translate into English or Marathi (any two) : [10]
 इंग्रजीत किंवा मराठीत भाषांतर करा (कोणत्याही दोहोंचे) :
 - (i) भीमसेन: आ: दुरात्मन् वृथामङ्गलपाठक शैलूषापसद.

सहदेवः — (सानुनयम्) आर्य, मर्षय मर्षय। अनुमतमेव नो भरतपुत्रस्यास्य वचनम्। पश्य। निर्वाणवैरदहना इति यथार्थमेव। सभृत्याः कुरवः क्षतजालङ्कृतवसुन्धराः क्षतशरीराश्च स्वर्गस्था भवन्त्विति ब्रवीति।

- (ii) सखी प्रियसखि, अपि स्मृतं त्वया।
 - भानुमती सखि, स्मृतम्। अद्य किल प्रमदवन आसीनया ममाग्रत एव केनाप्यतिशयितदिव्यरूपेण नकुलेनाहिशतं व्यापादितम्।

- उभे (अवधार्य आत्मगतम्) शान्तं पापम् । प्रतिहतममङ्गलम् । (प्रकाशम्) ततस्तत:।
- भानुमती अतिसंतापोद्विग्नहृदयया विस्मृतं मया। तत्पुनरपि स्मृत्वा कथयिष्ये।
- (iii) राज्ञो मानधनस्य कार्मुकभृतो दुर्योधनस्याग्रत:

प्रत्यक्षं कुरुबान्धवस्य च तथा कर्णस्य शल्यस्य च।

पीतं तस्य मयाद्य पाण्डवधूकेशाम्बराकर्षिणः

कोष्णं जीवत एव तीक्ष्णकरजक्षुण्णादसृग्वक्षस:।

- (B) Translate into English or Marathi (any two) : [10]
 इंग्रजीत किंवा मराठीत भाषांतर करा (कोणत्याही दोहोंचे) :
 - (i) साकं ग्रावगणैर्लुठन्ति मणयस्तीरेऽर्कबिम्बोपमाः
 नीरे नीरचरैः समं स भगवान्निद्राति नारायणः।
 एवं वीक्ष्य तवाविवेकपि च प्रौढिं परामुन्नतेः
 किं निन्दान्यथवा स्तवानि कथय क्षीरार्णव त्वामहम्।
 - (ii) युक्तं सभायां खलु मर्कटानां
 शाखास्तरूणां मृदुलासनानि।
 सुभाषितं चीत्कृतिरातिथेयी
 दन्तैर्नखाग्रैश्च विपाटितानि ॥
 - (iii) स्मृतापि तरुणातपं करुणया हरन्ती नृणा–
 मभङ्गुरतनुत्विषां वलयिता शतैर्विद्युताम्।
 कलिन्दमगनन्दिनीतटसुरद्रुमालम्बिनी
 मदीयमतिचुम्बिनी भवतु कापि कादम्बिनी।

- (A) Explain with reference to the context (any two) : [10] ससंदर्भ स्पष्टीकरण करा (कोणत्याही दोहोंचे) :
 - (i) भीमं दिक्षु न विक्षिपामि कृपण: संधिं विदध्यामहम्।
 - (ii) सर्वथा पाण्डवपक्षपातिनो देवा:।
 - (iii) दीव्यताक्षैस्तदानेन नूनं तदपि हारितम्।
 - (B) Explain with reference to the context (any two) : [10]
 ससंदर्भ स्पष्टीकरण करा (कोणत्याही दोहोंचे) :
 - (i) परिमलमयमन्यो बान्धवो गन्धवाह:।
 - (ii) अलब्धशाणोत्कषणा नृपाणां न जातु मौलो मणयो वसन्ति।
 - (iii) कृष्ण्येत्याख्यां कथय रसने यद्यसि त्वं रसज्ञा।
- Critically appreciate the first and second act of the drama Venisamhāram. [20]

'वेणीसंहारम्' या नाटकातील पहिल्या व दुसऱ्या अंकाचे रसग्रहण करा.

Or/किंवा

Explain the style of Bhaṭṭanārāyaṇa through the drama Veṇīsaṁhāram.

'वेणीसंहार' नाटकाच्या आधारे भट्टनारायणाची शैली स्पष्ट करा.

4. Write an essay on Kamalānyokti and Bhramarānyokti in Bhāminivilāsa. [20] भामिनीविलासातील 'कमलान्योक्ती' व 'भ्रमरान्योक्ती' यावर निबंध लिहा.

[5401]-EXT-315

P.T.O.
Or/किंवा

Explain the devotion of Jagannātha reflected in Sāntavilāsaḥ. शांतविलासात प्रकट झालेला जगन्नाथाचा भक्तिभाव स्पष्ट करा.

- 5. (A) Write notes (any two): [10]
 विवेचक परिच्छेद लिहा (कोणत्याही दोहोंवर):
 (i) Character sketch of Bhima.
 भीमाची व्यक्तिरेखा.
 (ii) Dramatical techniques of Bhaṭṭanārāyaṇa.
 भट्टनारायणाची नाट्यतंत्रे
 - (iii) Life and work of Jagannatha. जगन्नाथाचे जीवन व कार्य.
 - (B) उचितं पर्यायं वृत्वा रिक्तस्थानानि पूरयत (कान्यपि पञ्च) : [10]
 योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा (कोणत्याही पाच) : (मर्कट:, जगन्नाथभणिति:, आशा, अनुलङ्घनीय:, मृगपति:, गुरव:, स्वपञ्)
 - *(i)* सदाचार:।
 - (ii) वन्द्या: खलु ।
 - (iii) नखानां पाण्डित्यं प्रकटयतु कस्मिन् ।
 - (iv) हारं वक्षसि केनापि दत्तमज्ञेन ।
 - (v) बलवती राजन्।
 - (vi) न येषामानन्दं जनयति।
 - (vii) जन: किं न खलु प्रेक्षते।

Total No. of Questions—5]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-316

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018 (For External) SANSKRIT Special Paper III (2013 PATTERN)

Time : Three Hours Maximum Marks : 100 **पाठ्यपुस्तके :**— (i) लघुसिद्धान्तकौमुदी (संज्ञा, संधी, विभक्त्यर्थ) (ii) वैदिकवाङ्मयाचा इतिहास (History of Vedic Literature). (iii) संस्कृत निबंधलेखन (Sanskrit Composition). **सूचना :**— (*i*) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत. All questions are compulsory. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात. (ii)Figures to the right indicate full marks. स्पष्टीकरण करा (कोणत्याही दोहोंचे) : 1. (A) [10] Explain the following (any two) : (i) उरण् रपर: (ii) उपसर्गा: क्रियायोगे (iii) खरि च। स्पष्टीकरण करा (कोणत्याही चारांचे) : (B) [10]Explain the following (any four) : (i) अनुनासिक: (ii) टि (iii) गुण: *(iv)* धातव: (v) अधिकरणम्

2.	(A)	पुढीलपैकी कोणत्याही चारां चा संबंधित सूत्रे वार्तिके उद्धृत करून संधिविग्रह
		करा : [10]
		Split any four of the following by quoting relevant rules :
		(i) श्रीश:
		(ii) ब्रह्मर्षि:
		(iii) प्राच्छति
		(iv) महेश:
		(v) तवल्कार:
		(vi) ऋणार्णम्।
	(B)	उचितानि युग्मानि विचिनुत (कान्यपि पञ्च) : [10]
		(i) प्रथमा (1) सम्प्रदाने
		(ii) द्वितीया (2) अपादाने
		(<i>iii</i>) तृतीया (3) कर्ता
		(iv) चतुर्थी (4) कर्म
		(v) पञ्चमी (5) करणे
		(vi) षष्ठी (6) अधिकरणे
		(vii) सप्तमी (7) शेषे
3.	' अथव	र्ववेद' या विषयावर निबंध लिहा. [20]
	Writ	e an essay on 'अथर्ववेद'.
		OR
		(किंवा)
	'साम	गान' स्पष्ट करा.
	Expl	ain 'सामगान'.
4.	(A)	विवेचक परिच्छेद लिहा (कोणत्याही दोहों वर) : [20]
		Write critical paragraphs (any two) :
		(i) यजुर्वेद:
		(<i>ii</i>) शिक्षाग्रन्था:
		(iii) उपनिषद्

रिक्तस्थानानि पूरयत (कान्यपि पञ्च) : (**B**)

[10]

- (i) लण्। जमङ्णनम्।
- (ii) आदिरन्त्येन।
- (iii) इच्यशानां।
- (iv) अकुहविसर्जनीयानां।
- (v) हकरादिष्वकार:।
- (vi) लृवर्णस्य तस्य दीर्घाभावात्।
- (vii) तुल्यास्यप्रयत्नं।
- एका विषयावर संस्कृतभाषेत निबंध लिहा : 5. [10] Write an essay in Sanskrit on any one of the following : . , (अधम् ।
 - सुभाषितम् (1)
 - (2) विद्या ददाति विनयम्
 - (3) मूर्खस्य नास्त्यौषधम्।

Seat No.

[5401]-EXT-317

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

SANSKRIT

Special Paper IV

(For External)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

Texts :-- (i) आत्मानात्मविवेक:।

(ii) तर्कसङ्ग्रह:।

- 1. (a) Explain with reference to the context any two of the
following :[10]Image: Image: Image
 - (iii) प्रकरणप्रतिपाद्यार्थसाधने तत्र श्रूयमाणा युक्तिरूपपत्ति:।
 - (b)Write critical notes on any two of the following :[10]खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर विवेचक टीपा लिहा :
 - (i) स्थूलशरीरम्।
 - (*ii*) अन्नमयकोष:।
 - (iii) अनुबन्धचतुष्टयम्।
 - (*iv*) ज्ञानेन्द्रियाणि।

P.T.O.

2. (a) Explain fully 'अवस्थात्रयम्'. [20]
 'अवस्थात्रयम्' सविस्तर स्पष्ट करा.

Or

(किंवा)

Explain श्रवण, मनन and निदिध्यासन. श्रवण, मनन आणि निदिध्यासन स्पष्ट करा.

- (b) उचितानि युग्मानि विचिनुत (कान्यपि पञ्च) :[10]योग्य जोड्या जुळवा (कोणत्याही पाच) :
 - (i) शम (a) बाह्येन्द्रियनिग्रह:
 - (ii) दम (b) आब्तीरन्द्रियनिग्रह:
 - (*iii*) उपरति (c) अतीवविश्वास:
 - (*iv*) तितिक्षा (*d*) समाधि:
 - (v) समाधान (e) द्वन्द्वसहनम्
 - (vi) श्रद्धा (f) विहितकर्मणां विधिपूर्वक: त्याग:
- (a) Explain with reference to the context (any two) : [10]
 ससंदर्भ स्पष्टीकरण करा (कोणत्याही दोहोंचे) :
 - (i) सर्वव्यवहारहेतुर्ज्ञानं बुद्धिः।
 - (ii) आकाङ्क्षायोग्यतासन्निधिश्च वाक्यार्थज्ञानहेतु:।
 - (iii) लिङ्गं त्रिविधम्।
 - (b) Write critical notes on (any two) :[10]विवेचक परिच्छेद लिहा (कोणत्याही दोहोंवर) :
 - (i) सत्प्रतिपक्ष:।
 - (ii) वायु:।
 - (iii) अयथार्थानुभव:।
 - (iv) उपमिति:।

(a) Explain 'षड्विधसन्निकर्षा:'. [20] 4. 'षड्विधसन्निकर्षाः' स्पष्ट कराः

Or

(किंवा)

Write an essay on गुणा: गुणा: या विषयावर निबंध लिहा.

- रिक्तस्थानानि पूरयत (कान्यपि पञ्च) : (*b*) [10] रिकाम्या जागा भरा (कोणत्याही पाच) : बालानां सुखबोधाय क्रियते। *(i)* अभाव:। (ii)
 - तत्र पृथिवी। (iii)
 - शीतस्पर्शवत्या। रूपरहितस्पर्शवान्। (iv)
 - (v)
 - प्रतिशरीरं भिन्नो विमुर्नित्यश्च। (vi)
 - (vii) सुखाद्युपलब्धिसाधनं इन्द्रियं।

Total No. of Questions—5]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-319

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

ECONOMICS (G-3)

(Economic Development and Planning)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

- (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
- (iii) Draw diagram wherever necessary.
- 1. Attempt any one question of the following : [20]
 - (a) What is Developing Country ? Explain the economic and demographic characteristics of developing countries.
 - (b) What is Economic Development ? Explain the indicators of Economic Development.
- 2. Attempt any one question of the following : [20]
 - (a) What is Agriculture Productivity ? Explain the causes of Low Productivity in Agriculture.
 - (b) Explain Adam Smith's Theory of Economic Development.
- **3.** Attempt any *one* question of the following : [20]
 - (a) Explain the Big Push Theory of Economic Development.
 - (b) What is Foreign Capital ? Explain the role of foreign capital in economic development.

P.T.O.

 $\mathbf{2}$

खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : 3. [20]

- आर्थिक विकासातील 'प्रबळ चालना सिद्धांत' स्पष्ट करा. (a)
- परकीय भांडवल म्हणजे काय ? आर्थिक विकासात परकीय भांडवलाची भूमिका (b)स्पष्ट करा

- आर्थिक विकासातील ॲडम स्मिथचा सिद्धांत स्पष्ट करा. (b)
- खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : 2. [20]

आर्थिक विकास म्हणजे काय ? आर्थिक विकासाचे निर्देशक स्पष्ट करा.

शेतीची उत्पादकता म्हणजे काय ? शेतीच्या कमी उत्पादकतेची कारणे स्पष्ट करा.

- विकसनशील देश म्हणजे काय ? विकसनशील देशाची आर्थिक व लोकसंख्याविषयक (a)

संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

(ii)आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

(iii)

(iv)

(b)

(a)

उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा :

वैशिष्ट्ये विशद करा.

स्चना :--- (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक

Attempt any one question of the following :

वेळ : तीन तास

Planning.

NITI Aayog

(मराठी रूपांतर)

Write short notes on (any two) :

Vicious circle of poverty

Problems of foreign capital

- Bank Rate Policy. (d)

4.

5.

1.

(a)(*b*)

(a)

(b)

(c)

What is Fiscal Policy ? Explain the objectives of Fiscal Policy.

What is Economic Planning ? Explain the needs of Economic

एकूण गुण : 100

[20]

[20]

[20]

- खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : 4. [20]
 - राजकोषीय धोरण म्हणजे काय ? राजकोषीय धोरणाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा. (a)
 - आर्थिक नियोजन म्हणजे काय ? आर्थिक नियोजनाची आवश्यकता किंवा गरज *(b)* स्पष्ट करा.

[20]

- थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5.
 - दारिद्र्याचे दुष्टचक्र (a)
 - (b) परकीय भांडवलाच्या समस्या
 - (c) नीती आयोग
 - (d) बँक दर धोरण

Total No. of Questions—5]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-320

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

ECONOMICS

Special Paper III

(S3 : International Economics) (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :- (i) All questions are compulsory. (ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any one of the following questions : [20]

- (a) Review economic functions of SAARC and BRICKS.
- (b) Explain the transitions of India's EXIM Policy.

2. Attempt any one of the following questions : [20]

- (a) Write the changes in Indian Foreign Trade Policy from 2015.
- (b) Explain the Arguments in favour of Free Trade Policy.

3. Attempt any one of the following questions : [20]

- (a) Write the causes of disequilibrium in Balance of Payments.
- (b) Write static and dynamic gains from International Trade.

4. Attempt any one of the following questions : [20]

- (a) Write the Comparative Cost Theory of International Trade.
- (b) What is meant by international economics ? Explain scope and importance of international economics.

- 5. Write short notes on (any two) :
 - (a) European Economic Community
 - (b) Special Economic Zone (SEZ)
 - (c) India's Export Policy
 - (d) Favourable Terms of Trade.

(मराठी रूपांतर)

[20]

वेळ : तीन तास एकूण गुण : 100 **सूचना :**— (*i*) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात. (ii)संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी. (iii) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा 1. [20]सार्क आणि ब्रिक्सच्या आर्थिक कार्याचा आढावा घ्या. (a)भारताच्या आयात-निर्यात धोरणांत झालेली स्थित्यंतरे स्पष्ट करा. *(b)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : 2. [20]भारताच्या विदेश व्यापार धोरणात सन 2015नंतरचे बदल लिहा. (a)खुले व्यापार धोरणाच्या बाजूचे युक्तिवाद स्पष्ट करा. (b)खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : 3. [20]व्यवहारतोलातील असमतोल निर्माण होण्याची कारणे लिहा. (a)आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचे स्थितीशिल व गतिशिल लाभ सविस्तरपणे लिहा. *(b)* खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : 4. [20] तुलनात्मक खर्च लाभ सिद्धांत लिहा. (a)आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र म्हणजे काय ? आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्राची व्याप्ती व महत्व *(b)* विशद करा

[5401]-EXT-320

 $\mathbf{2}$

- 5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :
 - (a) युरोपियन आर्थिक समुदाय
 - (b) विशेष आर्थिक क्षेत्र (सेझ)
 - (c) भारताचे निर्यात धोरण
 - (d) अनुकूल व्यापारशर्ती.

[20]

Total No. of Questions—5+5]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-321

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

ECONOMICS

(S4 – Elementary Quantitative Technique) (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

(*ii*) Figures to the right indicate full marks.

- 1. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (a) What is Statistics ? Explain the origin and growth of statistics.
 - (b) What is Median ? Explain the merits and demerits of median.

2. Attempt any one of the following questions : [20]

- (a) Explain the sources and methods of collecting secondary data.
- (b) What is Variation ? Explain merits and demerits of variation.
- **3.** Attempt any *one* of the following questions : [20]
 - (a) Find the compound interest on Rs. 80,000 at 12% p.a. for 4 years (half yearly basis).
 - (b) Yearwise figures of the house are indicated as below. Calculate mean, median and mode :

Year	Number of house
2009	16,00,000
2010	14,90,000
2011	13,80,000
2012	12,00,000
2013	11,00,000
2014	12,00,000

- 4. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (a) (i) Find out Arithmetic Mean of the following series : 55, 66, 52, 72, 65, 58, 60
 - (*ii*) Marks of T.Y.B.A students in Economics Paper-2 are given, prepare discrete frequency distribution :
 21, 20, 20, 22, 20, 22, 30, 21, 22, 30, 21, 22, 25, 30, 21, 25, 20, 22, 21, 20.
 - (b) What is Correlation ? Explain the significance of correlation.
- 5. Write short notes on any two :
 - (a) Sources of primary data
 - (b) Formulation of Hypothesis
 - (c) Basic concepts of population
 - (d) Concept of equilibrium of consumer surplus.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

[20]

- सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 - (ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
 - (iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.
- 1. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
 - (अ) संख्याशास्त्र म्हणजे काय ? संख्याशास्त्राचा उदय आणि विकास स्पष्ट करा.
 - (ब) मध्यगा म्हणजे काय ? मध्यगाचे गुण-दोष स्पष्ट करा.
- खालीलपैको कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
 - (अ) दुय्यम तथ्याचे स्रोत व त्याच्या पद्धती स्पष्ट करा.
 - (ब) विचलन म्हणजे काय ? विचलनाचे गुण-दोष स्पष्ट करा.

[5401]-EXT-321

 $\mathbf{2}$

- **3.** खालीलपैकी कोणताही **एक** प्रश्न सोडवा : [20]
 - (अ) द.सा.द.शे. 12% दराने 80,000 रुपयांचे 4 वर्षांचे चळवाढव्याज काढा.
 (अर्धवार्षिक दराने)
 - (ब) प्रत्येक वर्षातील घरांची संख्या खालील प्रमाणे दिलेली आहे. त्यावरून (मध्य)
 सरासरी, मध्यगा व बहुलक काढा :

वर्ष	घरांचीसंख्या
2009	16,00,000
2010	14,90,000
2011	13,80,000
2012	12,00,000
2013	11,00,000
2014	12,00,000

4. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा :

[20]

(अ) (i) खालील पदमालेच्या आधारे गणितीमध्य काढा :
 55, 66, 52, 72, 65, 58, 60

(*ii*) तृतीयवर्ष कुल शाखेतील अर्थशास्त्र पेपर-2 मध्ये विद्यार्थ्यांना मिळालेले गुण खालील प्रमाणे आहेत. त्यावरून खंडीत वारंवारीता वितरणे तयार करा :
21, 20, 20, 22, 20, 22, 30, 21, 22, 30, 21, 22, 25, 30, 21, 25, 20, 22, 21, 20.

(ब) सहसंबंध म्हणजे काय ? सहसंबंधाचे महत्त्व स्पष्ट करा. [20]

- 5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]
 - (अ) प्राथमिक तथ्याचे स्रोत
 - (ब) परिकल्पनाचे सुत्रिकरण
 - (क) समष्टीची मूलभूत संकल्पना
 - (ड) उपभोक्त्याच्या संतोष्याधिक्याच्या समतोलाची संकल्पना.

(Public Finance)

Time : Three Hours Maximum Marks : 100 **N.B.** :— (*i*) All questions are compulsory. Figures to the right indicate full marks. (ii)1. Attempt any one question of the following : [20]What is Public Finance ? Explain the scope of Public Finance. (1)(2)Explain the types of Public Debt. Attempt any one question of the following : [20]2. (1)Explain the recommendations of Fourteenth Finance Commission. What is Public Expenditure ? Explain the causes of increase (2)in public expenditure. Attempt any one question of the following : 3. [20]Explain the ability to pay principle of taxation. (1)(2)Explain the causes and effects of Deficit Financing. 4. Attempt any one question of the following : [20](1)Explain the nature and objectives of Budget. (2)Explain the objectives and limitations of Fiscal Policy. 5. Write short notes on any two : [20](1)Revenue and Capital Budget (2)**Objectives of Deficit Financing**

- (3) Working of Finance Commission
- (4) Role of Fiscal Policy.

(मराठी रूपांतर)

वेळ ः	तीन तास एकूण गुण :	100
सूचना	•— (i) सर्व प्रश्न सोडीवर्ण आवश्यक आहे.	
	(11) उजवाकडाल अक पूर्ण गुण दशावतात.	
	(111) सदमासाठा मूळ इंग्रेजा प्रेरनेपत्रिका पहावाः	
1	खालीलोंकी कोणवादी गरू प्रधन गोटना र	[90]
1.	खाललपकी काणताहा एक प्रश्न साडपा : (1) मार्वजनिक आयत्यायांची त्यावी माफ	[20] क्रम
	(1) सावजानक जावव्यव म्हणज काय : सावजानक जावव्यवाचा व्यापा स्वयः	4771
2.	खालीलपैकी कोणताही गक पश्न सोडवा •	[20]
2.	(1) चौदाव्या वित्त आयोगाच्या शिफारसी स्पष्ट करा.	[20]
	(2) सार्वजनिक खर्च म्हणजे काय ? सार्वजनिक खर्चातील वाहीची कारणे स्पष्ट	करा.
3.	खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा :	[20]
	(1) करदेय क्षमता तत्त्व स्पष्ट करा.	[]
	(2) तुटीच्या अर्थभरण्याची कारणे व परिणाम स्पष्ट करा.	
4.	खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा :	[20]
	(1) अर्थसंकल्पाचे स्वरूप व उद्दिष्टे स्पष्ट करा.	
	(2) राजकोषीय धोरणाची उद्दिष्टे व मर्यादा स्पष्ट करा	
5.	थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :	[20]
	(1) महसूली व भांडवली अर्थसंकल्प	
	(2) तुटीच्या अर्थभरण्याची उद्दिष्टे	
	(3) वित्त आयोगाची कार्यपद्धती	
	(4) राजकोषीय धोरणाची भूमिका.	

Seat	
No.	

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

POLITICAL SCIENCE

(G-3 : Political Ideologies)

(2013 **PATTERN**)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (ii) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (a) Explain the nature and scope of Political Ideology.
 - (b) Explain the theory of class struggle and surplus value.
- 2. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (a) Explain the Progressive and Reactionary Nationalism.
 - (b) Describe M. Phule and Dr. Ambedkar's thought on "Equality".
- **3.** Attempt any *one* of the following questions : [20]
 - (a) Define the meaning of Democratic Socialism and write types of Democratic Socialism.
 - (b) Describe M. Gandhi's thought on truth and non-violence.

Describe the Indian Faminism basis on caste and patriarchy. (b)5. Write short notes on any two : [20]Importance of Ideology (a)(b)Internationalism (c)Historical Materialism (d)Satyagraha. (मराठी रूपांतर) वेळ : तीन तास एकूण गुण : 100 सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत. (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 1. [20]राजकीय विचारप्रणालीचे स्वरूप आणि व्याप्ती स्पष्ट करा. (a)वर्ग संघूर्णाचा सिद्धांत आणि अतिरिक्त मुल्याचा सिद्धांत स्पष्ट करा. (*b*) खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 2. [20]प्रागतिक आणि प्रतिगामी राष्ट्रवाद स्पष्ट करा. (a)म. फुले आणि डॉ. आंबेडकर यांचे समताविषयक विचार स्पष्ट करा. (*b*) खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 3. [20]लोकशाही समाजवादाची व्याख्या सांगून लोकशाही समाजवादाचे प्रकार (a)लिहा. म. गांधीचे सत्य आणि अहिंसाविषयक विचाराचे वर्णन करा. (b) $\mathbf{2}$ [5401]-EXT-322

Attempt any one of the following questions :

Explain the factors responsible for the rise of Fascism.

4.

(a)

[20]

- खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 4. [20]
 - फॅसिझमच्या उदयाची कारणे स्पष्ट करा. (a)
 - जात आणि पितृसत्ताक व्यवस्थेच्या आधारे भारतीय स्त्रीवादाचे वर्णन करा. (*b*)
- थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5.
 - विचारप्रणालीचे महत्व (1)
 - आंतरराष्ट्रवाद (2)
 - (3) ऐतिहासिक भौतिकवाद
 - (4) सत्याग्रह.

[5401]-EXT-322

[20]

(G-3 : Local Self-Government in Maharashtra)

Time : Three Hours Maximum Marks : 100

N.B. :- (i) All questions are compulsory.
 (ii) Figures to the right indicate full marks.

- 1. Answer any one of the following questions : [20]
 - (1) Explain Community Development Programme.
 - (2) Describe structure, power and functions of State Election Commission.
- 2. Answer any one of the following questions : [20]
 - (1) Explain in detail Balwantrai Mehata Committee.
 - (2) Explain composition, power and functions of Zilla Parishad.

3. Answer any one of the following questions : [20]

- (1) Elaborate in detail 73rd Constitutional Amendment.
- (2) Describe structure, power and functions of Municipal Corporation.
- 4. Answer any one of the following questions : [20]
 - (1) Explain the recommendations of P.B. Patil Committee.
 - (2) "Gramsabha is a basic foundation of Indian Democracy." Discuss.
- 5. Write short notes on (any two): [20]
 - (1) Recommendations of Vasantrao Naik Committee.
 - (2) State Government's Control over Local Self-Government.
 - (3) Rural Leadership
 - (4) Panchayat Samiti.

(मराठी रूपांतर)

वेळ ः	तीन	तास एकूण र्	एण : 1 [,]	00
सूचना	:	(i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.		
	((ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.		
	(i	iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.		
1.	खाली	लपैकी कोणत्याही गका प्रश्नाचे उत्तर लिहा •	[9	201
	(1)	सामहिक विकास कार्यक्रमाविषयी सविस्तर चर्चा करा.	L -	101
	(1)	्राजुर्ग निवदणक आयोगाची रचना अधिकार व कार्ये विश्वद कर	т	
	(2)	राज्य मायलजूबर आवामावा रचना, आवचरार व काम म्यराष कर	1+	
2.	खाली	लपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :	[2	20]
	(1)	बलवंतराय मेहता समितीविषयी सविस्तर माहिती लिहा.		
	(2)	जिल्हा परिषदेची रचना, अधिकार आणि कार्ये सांगा		
3.	खाली	लपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :	[2	20]
	(1)	73वी घटनादुरुस्ती तपशीलवार स्पष्ट करा		
	(2)	महानगरपालिकेची रचना सांगून अधिकार व कामे लिहा.		
4.	खाली	लपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :	[2	20]
	(1)	पी. बी. पाटील समितीच्या सर्वसाधारण शिफारशी विस्ताराने स्पष	ट करा	
	(2)	''ग्रामसभा' ही भारतीय लोकशाहीचा पाया आहे'' या विधानाचे सविस	तर विश्ले	षण
		करा.		
5.	थोडक	यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :	[2	20]
	(1)	वसंतराव नाईक समितीच्या प्रमुख शिफारशी		
	(2)	स्थानिक स्वराज्य संस्थांवरील राज्यशासनाची नियंत्रणाची साधने		

(3) ग्रामीण नेतृत्व

(4) पंचायत समिती.

[5401]-EXT-322

 $\mathbf{5}$

Seat	
No.	

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

POLITICAL SCIENCE

Special Paper III

(Public Administration)

(2013 **PATTERN**)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (ii) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (a) Explain the scope and nature of Public Administration.
 - (b) Describe the budgetary process in India.
- 2. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (a) Explain the modern approaches to the study of Public Administration.
 - (b) State the nature of legislative control of Public Administration.
- **3.** Attempt any *one* of the following questions : [20]
 - (a) Describe the challenges before good governance in India.
 - (b) State the importance of recruitment in Personnel Administration.

P.T.O.

(b)State the meaning and goals of New Public Administration. 5. Write short notes on (any two) : [20]Significance of Public Administration (a)Basic principles of good governance *(b)* Types of budget (c)Types of bureaucracy. (d)(मराठी रूपांतर) वेळ : तीन तास एकूण गुण : 100 सूचना :--- (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत. उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात. (ii)संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पाहावी. (iii) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : 1. [20]लोकप्रशासनाची व्याप्ती आणि स्वरूप स्पष्ट करा. (a)भारतातील अंदाजपत्रकीय प्रक्रियेचे वर्णन करा. (b)खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : 2. [20]लोकप्रशासनाच्या अभ्यासातील आधुनिक दुष्टीकोन स्पष्ट करा. (a)लोकप्रशासनावरील कायदेमंडळाच्या नियंत्रणाचे स्वरूप सांगा. (b)खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : 3. [20]भारतातील सु-शासनासमोरील आव्हानांचे वर्णन करा. (a)सेवक प्रशासनातील भरतीचे महत्त्व सांगा. (b)

Attempt any one of the following questions :

Explain the merits and demerits of bureaucracy.

[20]

[5401]-EXT-323

4.

(a)

 $\mathbf{2}$

खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]4.

[20]

- नोकरशाहीचे गुण व दोष स्पष्ट करा. (a)
- (b) नव-लोक प्रशासनाचा अर्थ आणि उद्देश सांगा.
- खालीलपैकी कोणत्याही दोनवर थोडक्यात टीपा लिहा. 5.
 - (a) लोकप्रशासनाचे महत्त्व
 - (b) सु-शासनाचे आधारभूत घटक
 - (c) अंदाजपत्रकाचे प्रकार
 - (d) नोकरशाहीचे प्रकार

Total No. of Questions—5]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-324

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

POLITICAL SCIENCE

(S-4 : International Politics) (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any one of the following questions : [20]

- (a) Give the meaning of the term National Power. Discuss various determinants of National Power.
- (b) Explain in detail Realistic Theory of International Politics.

2. Attempt any one of the following questions : [20]

- (a) Mention the meaning of the term "Balance of Power" and write in detail its features and various techniques.
- (b) Explain the meaning, nature and scope of International Politics.
- **3.** Attempt any one of the following questions : [20]
 - (a) What do you mean by Collective Security ? Explain various factors and importance of Collective Security.
 - (b) Define the term 'Terrorism'. Discuss the causes and consequences of terrorism.

P.T.O.

- 4. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (a) Discuss the contribution of U.N. in the protection and promotion of Human Rights.
 - (b) What is Diplomacy ? Explain its techniques and various types.
- 5. Write short notes on any two : [20]
 - (a) Need of Disarmament
 - (b) Regional Security
 - (c) Types of Balance of Power
 - (d) Decision-making approach to study international politics.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

- सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत. (ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 1. खालीलपैको कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
 - (a) राष्ट्रीय सत्ता म्हणजे काय हे स्पष्ट करून राष्ट्रीय सत्ता निर्धारित करणाऱ्या विविध घटकांची चर्चा करा.

एकूण गुण : 100

- (b) आंतरराष्ट्रीय राजकारणासंबंधीचा वास्तववादी दृष्टीकोन सविस्तर लिहा.
- 2. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : [20]
 - (a) सत्ता संतुलनाचा अर्थ सांगून वैशिष्टे आणि तंत्रे सविस्तर लिहा.
 - (b) आंतरराष्ट्रीय राजकारणाचा अर्थ, स्वरूप आणि व्याप्ती स्पष्ट करा.
- **3.** खालीलपैकी कोणताही **एक** प्रश्न सोडवा : [20]
 - (a) सामुहिक सुरक्षितता म्हणजे काय ? सामुहिक सुरक्षिततेचे घटक स्पष्ट करून महत्व लिहा
 - (b) दहशतवादाची व्याख्या सांगून त्याचे कारणे व परिणामांची चर्चा करा.

[5401]-EXT-324

 $\mathbf{2}$

- खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा : 4. [20]
 - मानवी हक्कांची जोपासना करण्यासंदर्भात युनोने दिलेल्या योगदानाची चर्चा करा. (a)
 - राजनय म्हणजे काय ? ते सांगून राजनयाची तंत्रे आणि विविध प्रकार लिहा. (*b*)

[20]

- थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5.
 - निःशस्त्रीकरणाची आवश्यकता (1)
 - प्रादेशिक सुरक्षितता (2)
 - (3) सत्ता संतुलनाचे प्रकार
 - лти́ллірі आंतरराष्ट्रीय राजकारणाच्या अभ्यासाचा निर्णयग्राही दृष्टीकोन (4)

[5401]-EXT-324

3

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages-3

Seat No.

[5401]-EXT-325

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

HISTORY

General Paper III

(History of the World in 20th Century : 1914 to 1992) (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

N.B. :- (i) All questions are compulsory. (ii) Figures to the right indicate full marks.

- 1. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (a) Evaluate the Paris Peace Conference (1919).
 - (b) Assess the achievement of Lenin as a leader of Russia.

2. Attempt any one of the following questions : [20]

- (a) Discuss the circumstances which led to the rise of Mussolini in Italy.
- (b) Examine the consequences of the Great Depression of 1929.

3. Attempt any one of the following questions : [20]

- (a) Write in detail the objectives and structure of United Nations.
- (b) Give an account of the rise of America as World Power.

4. Attempt any one of the following questions : [20] (a) Explain the nature of 'OPEC'.

(b) Define liberalization and explain its significance.

P.T.O.

Maximum Marks : 100

- 5. Write short notes on (any two) :
 - (a) League of Nations
 - (b) Kemal Pasha
 - (c) Causes of the World War II
 - (d) WTO.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकुण गुण : 100

[20]

सूचना :— (*i*) **सर्व** प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत

- (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

पुढीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
 (a) पॅरिस शांतता परिषदेचे (1919) मूल्यमापन करा.

- (b) रशियाचा नेता म्हणून लेनिनच्या कामगिरीचे परीक्षण करा.
- 2. पुढीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(a) इटलीमध्ये मुसोलिनीच्या उदयास कारणीभूत ठरलेल्या परिस्थितीची चर्चा करा.

- (b) सन 1929 च्या जागतिक महामंदीच्या परिणामांचे परीक्षण करा.
- **3.** पुढीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
 - (a) संयुक्त राष्ट्रसंघाची उद्दिष्टे आणि संरचना सविस्तर लिहा.
 - (b) एक जागतिक महासत्ता म्हणून अमेरिकेच्या उदयाचा वृत्तांत द्या.
- **4.** पुढीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
 - (a) 'ओपेक' (OPEC) चे स्वरूप स्पष्ट करा.
 - (b) 'उदारीकरणाची' व्याख्या सांगून त्याचे महत्त्व स्पष्ट करा.

[5401]-EXT-325

 $\mathbf{2}$

- 5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :
 - (a) राष्ट्रसंघ
 - (b) केमाल पाशा
 - (c) दुसऱ्या महायुद्धाची कारणे
 - (d) जागतिक व्यापार संघटना.

[20]

Seat	
No.	

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

HISTORY

Special Paper III

(Introduction To History)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Answer any one of the following questions : [20]
 - (*i*) State the meaning of History and its definitions.
 - (*ii*) What are unwritten sources and state its importance in history writing.
- 2. Answer any one of the following questions : [20]
 - (i) Explain the method of internal criticism of sources.
 - (*ii*) State the importance of Bharat Itihas Sanshodhak Mandal (Pune) in research of History.

3. Answer any *one* of the following questions : [20]

- (i) Take a review of interrelation between History and Sociology.
- (*ii*) Explain the importance of Nationalist School of Historiography.

- 4. Answer any one of the following questions : [20]
 - (i) Explain the contribution of Jadunath Sarkar as a historian of Maharashtra.
 - (*ii*) State an importance of D.D. Kosambi in Indian Historiography.
- Write short notes on any two : [20]5. Oral History (i)(ii)Cronical (*iii*) Subaltern (iv) T. S. Shejwalkar (मराठी रूपांतर) वेळ : तीन तास एकूण गुण : 100 सूचना :--- (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात. (ii)खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 1. [20]इतिहासाचा अर्थ व व्याख्या सांगा. (i)अलिखित साधने म्हणजे काय व त्याचे इतिहासलेखनातील महत्त्व सांगा. (ii)खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 2. [20]साधनांची अंतरंग परीक्षणाची पद्धती स्पष्ट करा. (i)भारत इतिहास संशोधकमंडळाचे (पुणे) इतिहास संशोधनातील महत्त्व सांगा. (ii)खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 3. [20]इतिहास आणि समाजशास्त्र यांच्यातील आंतरसंबंधाचा आढावा घ्या. (i)राष्ट्रवादी इतिहासलेखन प्रवाहाचे महत्त्व स्पष्ट करा. (ii)2 [5401]-EXT-326

- खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 4. [20]
 - महाराष्ट्राचे इतिहासकार म्हणून जदुनाथ सरकार यांचे योगदान स्पष्ट करा. *(i)*

[20]

- भारतीय इतिहासलेखनातील डी.डी. कोसंबी यांचे महत्त्व सांगा. (ii)
- थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5.
 - मौखिक इतिहास (1)
 - (2)बखर
 - (3) वंचितांचा इतिहास
 - (4) टी.एस. शेजवलकर.

Total No. of Questions—5+5]

[Total No. of Printed Pages-5

Seat	
No.	

[5401]-EXT-327

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

HISTORY

Special Paper IV

[History of U.S.A. (1914 to 1992)]

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

- (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Answer any one of the following questions : [20]
 - (i) State fourteen points of Woodrow Wilson.
 - (ii) Describe the role of USA in the World War II.

2. Answer any one of the following questions : [20]

- (i) Explain the role of USA in foundation of UNO.
- (ii) Give a detailed account of Marshal Plan.
- **3.** Answer any *one* of the following questions : [20]
 - (*i*) Explain the contribution of Mac Arther in reconstruction of Japan.
 - (ii) State the causes and consequences of cold war.

4. Answer any one of the following questions : [20]

- (i) Review the role played by America in Arab-Israel conflict.
- (*ii*) Discuss the role played by America in the process of globalization.

P.T.O.

Maximum Marks : 100
5. Write short notes on any two :

- (i) Good Neighbour Policy
- (*ii*) Dollar Diplomacy
- (iii) SETO
- (iv) Cuban Crisis.

(मराठी रूपांतर)

[20]

वेळ : तीन तास एकूण गुण : 100 **सूचना :**— (*i*) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत (ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 1. [20]वुड्रो विल्सनची चौदा तत्त्वे सांगा. (i)दुसऱ्या महायुद्धातील अमेरिकेच्या सहभागाची माहिती लिहा. (ii)खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 2. [20]संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या स्थापनेतील अमेरिकेचा सहभाग स्पष्ट करा. (i)मार्शल योजनेचा सविस्तर वृत्तांत लिहा. (ii)खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 3. [20]जपानच्या पुनर्रचनेतील मॅक आर्थरची कामगिरी स्पष्ट करा. (i)शीत युद्धाची कारणे व परिणाम सांगा. (ii)खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 4. [20]अरब-इस्राइल संघर्षातील अमेरिकेच्या भूमिकेचा आढावा घ्या. (i)जागतिकरणाच्या प्रक्रियेतील अमेरिकेच्या प्रभावाची चर्चा करा. (ii)

[5401]-EXT-327

 $\mathbf{2}$

- 5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :
 - (1) गुड् नेबर पॉलिसी
 - (2) डॉलर डिप्लोमेसी
 - (3) सिटो
 - (4) क्युबा पेचप्रसंग.

[20]

(History of Asia in 20th Century : 1914 to 1992) Time : Three Hours Maximum Marks : 100

N.B. :- (i) All questions are compulsory.
 (ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any one of the following questions : [20]

- (1) Explain the contribution of Dr. Sun-Yat-Sen in the history of China.
- (2) Review the economic development in Japan after World War II.
- 2. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (1) Give an account of the political events in Egypt during two World Wars.
 - (2) Explain the cause and consequences of Kuwait-Iraq War.

3. Attempt any one of the following questions : [20]

- (1) Explain the role of Kemal Pasha in the modernization of Turkestan.
- (2) Mention the nature and importance of Zionist movement.
- 4. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (1) Review the main stages of struggle between Arab and Israel.
 - (2) State the nature and importance of Wahabi movement.

5. Write short notes on (any two): [20]

- (1) Long March
- (2) Suez Crisis
- (3) Balfour declaration
- (4) Ibn Saud

वेळ ः	तीन तास एकूण गुण :	100
सूचना	:— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.	
	(ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.	
1.	खालीलपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :	[20]
	(1) चीनच्या इतिहासातील डॉ. सन-यत-सेन यांचे योगदान स्पष्ट करा.	
	(2) दुसऱ्या महायुद्धानंतरच्या जपान मधिल आर्थिक विकासाचा आढावा घ्या.	
2.	खालीलपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :	[20]
	(1) दोन महायुद्धाच्या दरम्यानच्या इजिप्त मधिल राजकीय घडामोर्डीचा वृत्तांत	द्या.
	(2) कुवेत-इराक युद्धाची कारणे व परिणाम स्पष्ट करा	
	6 *	
3.	खालीलपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :	[20]
	(1) तुर्कस्थानच्या आधुनिकखातील केमाल पाशाची भूमिका स्पष्ट करा	
	(2) झिऑनिष्ट चळवळीचे स्वरूप व महत्व स्पष्ट करा.	
4.	खालीलपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :	[20]
	(1) अरब व इस्राईल यांच्यातील संघर्षाच्या प्रमुख टप्प्यांचा मागोवा घ्या.	
	(2) वहावी चळवळीचे स्वरूप व महत्व स्पष्ट करा.	
5.	थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :	[20]
	(1) लॉग मार्च	
	(2) सुएझ पेच प्रसंग	
	(3) बाल्फोर जाहिरनामा	
	(4) इब्न सौद.	

Total No. of Questions—5]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-328

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

ANCIENT INDIAN HISTORY, CULTURE AND ARCHAEOLOGY

General Paper III

(Outline of Religion and Philosophy)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

- (ii) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Answer any one of the following questions : [20]
 - (a) Explain the classification of Vedic gods and goddesses made by Bloomfield.

Or

- (b) Discuss the types of Yajnas (sacrifices) according to Yajurveda.
- 2. Answer any one of the following questions : [20]
 (a) Describe various sects in Shaivism.

Or

- (b) Explain the theory of Karmayoga from Bhagvadgita.
- **3.** Answer any *one* of the following questions : [20]
 - (a) Discuss the principles of Lok \overline{a} yatika philosophy.

Or

(b) Describe the causes for the rise of Jainism.

P.T.O.

Maximum Marks : 100

hāyāna sects.
g the time of
[20]
कूण गुण : 100
[20]
करा.
[00]
[20]
[20]
[20]

- खालील कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 4.
 - हीनयान आणि महायान या पंथांमधील भेद व साम्य स्पष्ट करा. (i)

किंवा

[20]

[20]

- बुद्धांच्या काळातील विविध अवैदिक विचारवंतांचे वर्णन करा. (ii)
- थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5.
 - (a) आरण्यके
 - (b) रामायणाची रचना
 - (c) तीर्थंकर ही संकल्पना
 - (d) बौद्ध धर्मातील चार आर्यसत्ये.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages-3

Seat No.

[5401]-EXT-329

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

ANTHROPOLOGY

(G-3 : Maharashtra : A Culture Region) (2013 Pattern)

Time : Three HoursMaximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Explain the role of Saint Dnyaneshwar and Saint Tukaram in the cultural life of Maharashtra. [20]

Or

Explain the social reform movement led by Rajarshi Shahu Maharaj and Mahatma Phule.

2. Explain the importance of Marathwada and Vidarbha as a cultural region of Maharashtra. [20]

Or

Elaborate the role of Lokmanya Tilak and G.G. Agarakar in political and social movements of Maharashtra.

3. Explain the contribution of Karmaveer Bhaurao Patil and Maharshi Karve in educational movement of Maharashtra. [20]

Or

Elaborate the tribal movement under the leadership of Godavari Parulekar.

P.T.O.

4. Describe the contribution of Warkari Cult in Maharashtra. [20] Or

Describe the cultural importance of Tamasha, Lavani and Kirtan.

- 5. Write short notes on (any *two*)
 - (1) Ek-Gaon Ek-Panawtha
 - (2) Peasant Movement
 - (3) The concept of Maharashtra Dharma
 - (4) Ajantha Leni (caves).

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

- सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
 - (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 - (iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.
- संत ज्ञानेश्वर आणि संत तुकाराम यांची महाराष्ट्राच्या सांस्कृतिक जीवनातील भूमिका स्पष्ट करा.

किंवा

राजर्षी शाहू महाराज आणि महात्मा फुले यांची सामाजिक सुधारणा चळवळ विशद करा.

महाराष्ट्रातील एक सांस्कृतिक विभाग म्हणून मराठवाडा आणि विदर्भाचे महत्व विशद करा. [20]
 किंवा

 $\mathbf{2}$

लोकमान्य तिळक आणि जी.जी. आगरकर यांच्या महाराष्ट्राच्या राजकीय आणि सामाजिक चळवळीतील भूमिका स्पष्ट करा.

[5401]-EXT-329

एकूण गुण : 100

[20]

कर्मवीर भाऊराव पाटील आणि महर्षी कर्वे यांचे महाराष्ट्राच्या शैक्षणिक चळवळीतील योगदान 3. [20] स्पष्ट करा.

किंवा

गोदावरी परुळेकरांच्या नेतृत्वाखालील आदिवासी चळवळींचे वर्णन करा.

महाराष्ट्रातील वारकरी संप्रदायाचे योगदान स्पष्ट करा. [20] 4.

किंवा

तमाशा, लावणी आणि कीर्तनाचे सांस्कृतिक महत्व विशद करा.

थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5.

[20]

- (1) एक गाव एक पाणवठा
- (2) शेतकरी चळवळ
- (3) महाराष्ट्र धर्म : एक संकल्पना
- (4) अजंठा लेणी (गुहा)

Total No. of Questions—5+5]

[Total No. of Printed Pages-5

Seat	
No.	

[5401]-EXT-330

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

GEOGRAPHY (General-III)

[Gg-310 : Regional Geography of India]

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (ii) Figures to the right indicate full marks.
 - (iii) Use of map stencils is allowed.
 - (iv) Draw neat diagrams wherever necessary.
- 1. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (a) Explain geopolitical importance of Indian ocean.
 - (b) State the major physiographic divisions of India and describe the peninsular plateau in detail.
- 2. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (a) Describe the Brahmaputra River system.
 - (b) Give an account of monsoon mechanism of India.
- **3.** Attempt any *one* of the following questions : [20]
 - (a) What is soil degradation ? Explain the causes of soil degradation and write in detail about methods of soil conservation.
 - (b) Enlist the non-conventional energy resources and describe any *two* non-conventional energy resources in India.

- 4. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (a) Give an account of the importance of agriculture in Indian economy.
 - (b) Explain the regional planning of India.
- 5. Write short notes on (any two) :
 - (*i*) Islands of India
 - (ii) Tapi River system
 - (*iii*) Blue Revolution.
 - (*iv*) Forest conservation.

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

[20]

- सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत
 - (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 - (iii) नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास परवानगी आहे.
 - (iv) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.
- 1. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
 - (अ) हिंदी महासागराचे भूराजनितिक महत्व स्पष्ट करा.
 - (ब) भारताचे प्रमुख प्राकृतिक विभाग सांगून द्वीपकल्पीय पठाराचे सविस्तर वर्णन करा.
- 2. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :[20](अ) ब्रह्मपुत्रा नदीप्रणालीचे वर्णन करा.
 - (ब) भारतीय मान्सूनच्या निर्मितीप्रक्रियेचा वृत्तांत द्या.
- खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
 (अ) मृदा ऱ्हास म्हणजे काय? मृदा ऱ्हासाची कारणे सांगून मृदा संवर्धनाच्या पद्धतींची सविस्तर माहिती लिहा.

[5401]-EXT-330

 $\mathbf{2}$

- (ब) अपारंपारिक उर्जा स्रोतांची नावे सांगून भारतातील कोणत्याही दोन अपारंपारिक उर्जा स्रोतांचे वर्णन करा.
- खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20] 4. भारतीय अर्थव्यवस्थेतील कृषीचे महत्व स्पष्ट करा. (अ) (ब) भारताचे प्रादेशिक नियोजन स्पष्ट करा.
- थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5.

[20]

- भारतीय बेटे (i)
- (ii) तापी नदी प्रणाली
- (iii) निल क्रांती
- (iv) वनसंवर्धन.

Gg-310 : Human Geography (G-3) Time : Three Hours Maximum Marks : 100 N.B. :--(i)All questions are compulsory. (ii)Figures to the right indicate full marks. (*iii*) Use of map stencils is allowed. (iv)Draw neat diagrams wherever necessary. 1. Attempt any one of the following questions : [20](a)Define Human Geography and explain its nature and scope. *(b)* Explain modern period of Human Geography. Attempt any one of the following questions : 2. [20](a)Describe the stages of human evolution. Explain the geographical account of Eskimo. *(b)* Attempt any one of the following questions : 3. [20]Give an account of Bhil tribe. (a)Explain major religions in the world. (*b*) **4**. Attempt any one of the following questions : [20]Describe causes and effect of migration. (a)(b)Explain Malthus theory of population growth. Write short notes on (any two) : 5. [20]Determinism and Possibilism (a)*(b)* Social life of Bushmen Tribe (c)Religions in India (d)Migration in Modern Period.

[5401]-EXT-330

4

वेळ ः	तीन तास एकूण गुण :	100
सूचना	:— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.	
	(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.	
	(iii) नकाशा स्टेन्सिलचा वापर करण्यास परवानगी आहे.	
	(iv) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.	
1.	खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :	[20]
	(a) मानवी भूगोलाची व्याख्या सांगून त्याचे स्वरूप व व्याप्ती स्पष्ट करा	
	(b) मानवी भूगोलाचा आधुनिक काळ स्पष्ट करा	
2.	खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :	[20]
	(a) मानवी उत्क्रांतीचे टप्पे विशद करा	
	(b) एस्किमो जमातीचा भौगोलिक वृत्तांत स्पष्ट करा.	
3.	खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :	[20]
	(a) भिल्ल जमातीचा वृत्तांत द्या.	
	(b) जगातील प्रमुख धर्म स्पष्ट करा	
4.	खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा :	[20]
	(a) स्थलांतराची कारणे व परिणाम वर्णन करा.	
	(b) माल्थसचा लोकसंख्या वाढीचा सिद्धांत स्पष्ट करा.	
5.	थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :	[20]
	(a) निश्चयवाद व संभववाद	
	(b) बुशमेन जमातीचे सामाजिक जीवन	
	(c) भारतातील धर्म	
	(d) आधुनिक काळातील स्थलांतर.	
[5401]]-EXT-330 5	

Seat No.

[5401]-EXT-331

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

PSYCHOLOGY

G-3 : Applied Psychology

(2013 PATTERN)

Time : Three HoursMaximumN.B. :- (i)All questions are compulsory.

- (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
- Answer any one of the following questions in 400 words : [20]
 (a) Describe some marital problems and their solutions.
 - (b) Explain the use of psychological tests in selection in the defence services.

2. Answer any one of the following questions in 400 words : [20]
(a) Comment on the role of psychologists in solving community problems in urban slums.

- (b) Describe the psychological impact of advertisements.
- Answer any one of the following questions in 400 words : [20]
 (a) Explain the Bio-Psycho-Social model of Health.
 - (b) How can morale of a sports team be built ?
- 4. Answer any one of the following questions in 400 words : [20]
 (a) Define Educational Psychology. Explain its scope.
 - (b) Explain the Psychology of terror and the Psychology of corruption.

P.T.O.

Maximum Marks : 100

- 5. Write short notes in 100 words each (any four) : [20]
 - (a) Psychology and development issues
 - (b) Cognitive neuro-science
 - (c) Adjustment to military life
 - (d) Fields of Forensic Psychology
 - (e) Post-traumatic stress disorder
 - (f) Investigative procedures.

एकूण गुण : 100

वेळ : तीन तास

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

- (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर 400 शब्दात लिहा : [20]
 (अ) काही वैवाहिक समस्या व त्यावरील उपायांचे वर्णन करा.
 - (ब) सैन्य दलातील निवड प्रक्रियेत मानसशास्त्रीय चाचण्यांचा उपयोग विशद करा.
- खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर 400 शब्दात लिहा : [20]
 (अ) नागरी झोपडवस्त्यातील सामुहिक समस्या सोडवण्यात मानसशास्त्राचा उपयोग विशद करा.
 - (ब) जाहिरातींच्या मानसशास्त्रीय परिणामांचे वर्णन करा.
- खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर 400 शब्दात लिहा : [20]
 (अ) आरोग्याचे जैव-मानसिक-सामाजिक प्रारूप स्पष्ट करा.
 - (ब) क्रिडा संघाचे मनोधैर्य कसे निर्माण करता येईल?

[5401]-EXT-331

 $\mathbf{2}$

- खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर 400 शब्दात लिहा : 4. [20]
 - (अ) शैक्षणिक मानसशास्त्राची व्याख्या लिहा व त्याची व्याप्ती स्पष्ट करा.
 - (ब) दहशतवादाचे मानसशास्त्र व भ्रष्टाचाराचे मानसशास्त्र विशद करा.
- थोडक्यात टिपा लिहा 100 शब्दात (कोणत्याही चार) : 5. [20]मानसशास्त्र व विकासाचे प्रश्न (अ)
 - बोधात्मक-नसशास्त्र (ब)
 - (क) सैनिकी जीवनाशी समायोजन
 - (ड) न्यायवैद्यक शास्त्राची क्षेत्र
 - (इ) आघात-पश्चात-तणावजन्य आजार
 - (फ) गुन्हा अन्वेषण तंत्र.

Seat	
No.	

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

GANDHIAN THOUGHT

(G-2 : Relevance of Gandhian Thought) (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

- (ii) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Explain fully Vinoba Bhave's interpretation of Geeta (Sthitaprajna). [20]

Or

Bring out the connection between Pushpa Bhave's Women Empowerment Movement with Gandhian thought.

2. Explain and evaluate Acharya Dada Dharmadhikari's concept of social reconstruction. [20]

Or

Explain Nelson Mandela's struggle of anti-racist movement on the basis of Gandhian thought.

3. Explain Acharya S.D. Javdekar's concept of social change. [20] Or

Explain the basic ground of Medha Patkar's Narmada Bachao environment movement in regards to Gandhian thought.

P.T.O.

- Explain fully Jayaprakash Narayana's views on youth. [20]
 Or
 Evaluate fully strength and limitations of Gandhian thought.
- 5. Explain and bring out the need of 'Right to Information', according to Anna Hajare. [20]

Or

Write an essay on 'Vinoba Bhave's inter-relationship with Mahatma Gandhi's thoughts.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास एकूण गुण : 100 सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे. (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

विनोबा भावेंचे गितेबद्दलचे अर्थनिर्धारण (स्थितप्रज्ञ) सखोल स्पष्ट करा. [20]
 किंवा

पुष्पा भावे यांची स्त्री-सबलीकरण चळवळ व गांधीवादी विचार यातील संबंध सांगा.

 आचार्य दादा धर्माधिकाऱ्यांची सामाजिक सुधारणेची संकल्पना स्पष्ट करून त्याचे मूल्यांकन करा.

किंवा

नेल्सन मंडेला यांची प्रतिवर्णवाद चळवळ गांधीवादाच्या आधारे स्पष्ट करा.

आचार्य एस.डी. जावडेकर यांची सामाजिक बदलाची संकल्पना स्पष्ट करा. [20]
 किंवा

मेधा पाटकर यांची ''नर्मदा बचाओ'' पर्यावरणवादी चळवळ गांधीवादाच्या आधारे स्पष्ट करा.

[5401]-EXT-332

 $\mathbf{2}$

जयप्रकाश नारायण यांचे तरुणाविषयींचे मत सविस्तर स्पष्ट करा. [20]
 किंवा
 गांधीवादाची बलस्थाने आणि मर्यादा यांचे सखोल मूल्यांकन करा.

''माहितीचा अधिकार'' व त्याचे महत्व आण्णा हजारेंच्या मते सांगून स्पष्ट करा. [20]
 किंवा

''विनोबा भावेंचे गांधीवादाशी असलेले संबंध'' यावर निंबध लिहा.

Total No. of Questions—5]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-333

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

HISTORY OF CIVILIZATION

General Paper III

(World Culture)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any one of the following questions : [20]

- (a) Discuss socio-economic life of the Egyptian Civilization.
- (b) Describe social and religious life in Harappan Civilization.

2. Attempt any one of the following questions : [20]

- (a) Describe the social life in ancient Chinese Civilization.
- (b) State in detail the teaching of Jesus Christ.
- **3.** Attempt any *one* of the following questions : [20]
 - (a) Explain the importance of Renaissance period in the World History.
 - (b) Examine the cultural contribution of Greece Civilization.

4. Attempt any one of the following questions : [20] (a) Explain the importance of Reformation Movement in the World History.

P.T.O.

- (b) Write a detailed note on the various geographical discoveries during the 'Age of Discoveries'.
- **5.** Write short notes on (any two) :
 - (a) Rise of Nation States
 - (b) Greece Philosophy
 - (c) **Pre-History**
 - (d) Neolithic Age.

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

[20]

- **सूचना :—** (i) **सर्व** प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
 - (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

1. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

- (a) इजिप्त संंस्कृतीच्या सामाजिक आणि आर्थिक जीवनाची चर्चा करा.
- (b) हडप्पा संस्कृतीमधील सामाजिक व धार्मिक जीवनाचे वर्णन करा.
- 2. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
 (a) प्राचीन चिनी संस्कृतीमधील सामाजिक जीवनाचे स्वरूप विशद करा.
 (b) यशु ख्रिस्ताची शिकवण सविस्तर लिहा.
- **3.** खालीलपैको कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]

(a) जगाच्या इतिहासातील ज्ञानोदय युगाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

- (b) ग्रीक संस्कृतीच्या सांस्कृतिक योगदानाचे परीक्षण करा.
- **4.** खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
 - (a) सुधारणावादी चळवळीचे जगाच्या इतिहासामधील महत्व स्पष्ट करा.
 - (b) 'शोधाचे युग' दरम्यानच्या विविध भौगोलिक साधनावर सविस्तर टीप लिहा.

[5401]-EXT-333

 $\mathbf{2}$

- 5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :
 - (a) राष्ट्र राज्याचा उदय
 - (b) ग्रीक तत्त्वज्ञान
 - (c) प्रागैतिहास काळ
 - (d) नवाश्मयुग

[20]

Total No. of Questions—5]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-334

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

HOME ECONOMICS

(G-3 : Dynamics and Challenges of Indian Society) (2013 PATTERN)

Time : Three HoursMaximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
- Answer the following questions in 500 words (any one) : [20]
 (1) Explain the characteristics of modern society.
 - (2) Explain the role of communication, physical, cultural education and science in social changes process.
- 2. Answer the following questions in 500 words (any one) : [20]
 (1) Explain the causes and effects of Dowry system.
 - (2) "The status of women is changing in Indian society." Explain.
- **3.** Answer the following questions in **500** words (any one) : [20]
 - (1) Explain the causes and effects of social value conflict.
 - (2) Explain the causes of social deviation.
- 4. Answer the following questions in 500 words (any one) : [20]
 (1) Explain the causes and effects of divorce.
 - (2) Explain the functions of family.

- 5. Write short notes on (any two) :
 - (1) Marriage and sex
 - (2) Traditional society
 - (3) Causes of Adoption
 - (4) Inter-marriage.

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

[20]

सूचना :— (i) **सर्व** प्ररन सोडविणे आवश्यक आहे.

- (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 1. खालील प्रश्नांची उत्तर 500 शब्दात लिहा (कोणताही एक) : [20]
 - (1) आधुनिक समाजाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
 - (2) सामाजिक परिवर्तन प्रक्रियेतील संदेशवहन, भौतिक, सांस्कृतिक शिक्षण आणि विज्ञान यांची भूमिका स्पष्ट करा.
- 2. खालील प्रश्नांची उत्तर 500 शब्दात लिहा (कोणताही एक) : [20]
 - (1) हुंडा पद्धतीची कारणे आणि परिणाम स्पष्ट करा.
 - (2) ''भारतीय समाजात स्त्रियांचा दर्जा बदलत आहे''. स्पष्ट करा.
- 3. खालील प्रश्नांची उत्तर 500 शब्दात लिहा (कोणताही एक) : [20]
 - (1) सामाजिक मुल्य संघर्षाची कारणे व परिणाम स्पष्ट करा.
 - (2) सामाजिक विचलनाची कारणे स्पष्ट करा.

[5401]-EXT-334

 $\mathbf{2}$

खालील प्रश्नाची उत्तर 500 शब्दात लिहा (कोणताही एक) : [20] 4.

[20]

- (1) घटस्फोटाची कारणे आणि परिणाम स्पष्ट करा.
- (2) कुटुंबाची कार्ये स्पष्ट करा.
- थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5.
 - विवाह आणि लैंगिकता (1)
 - (2) परंपरागत समाज
 - (3) दत्तकाची कारणे
 - (4) आंतरविवाह.

Total No. of Questions—5+5+5]

[Total No. of Printed Pages-7

Seat	
No.	

[5401]-EXT-335

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

DEFENCE AND STRATEGIC STUDIES

D.S. G-3 (A) : India's National Security (2013 Pattern)

Time : Three HoursMaximum Marks : 100N.B. :-- (i)All questions are compulsory.(ii)Figures to the right indicate full marks.

- State the principles of Indian Foreign Policy. [20]
 Or
 Describe India's nuclear policy since 1970.
- 2. Explain India's Defence Policy. [20]

Or

State the meaning and concept of National Security.

3. Explain the India's role in SAARC. [20] Or

1

Explain the causes and measures of Insurgency.

4. Explain how the border problem is a crucial issue in India-China relations. [20]

Explain in detail the India-USA relation in Nuclear Agreement context.

P.T.O.

	(1) Kashmir Problem
	(2) Concept and Objectives of Foreign Policy
	(3) Strategic Importance of Indian Ocean
	(4) Nuclear Test-1998.
	(मराठी रूपांतर)
वेळ ः	तीन तास एकूण गुण : 100
सूचना	:— (i) सर्व प्रइन सोडविणे आवश्यक आहेत.
	(ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
	(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.
	6
1.	भारतीय परराष्ट्रीय धोरणाची तत्वे सांगा. [20]
	किंवा
	1970 पासूनचे भारताचे आण्विक धोरण विशद करा.
2.	भारताचे संरक्षण धोरण स्पष्ट करा. [20]
	किंवा
	राष्टीय सरक्षेचा अर्थ आणि संकल्पना सांगा.
3.	भारताची सार्कमधील भमिका स्पष्ट करा. [20]
- •	किंवा
	विप्लवाची कारणे व उपाय स्पष्ट करा.
4	'सीमा समस्या भारत-चीन संबंधाला कलाटणी देणारी कशी आहे.' ते स्पष्ट करा.[20]
•	किंवा
	अणकराराच्या संदर्भात भारत-अमेरिका संबंध स्पष्ट करा.
[5401]]-EXT-335 2

[20]

5.

Write short notes on (any two) :

- 5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :
 - (1) काश्मीर समस्या
 - (2) परराष्ट्रीय धोरणाची संकल्पना आणि उद्दिष्टे
 - (3) हिंदी महासागराचे सामरिक महत्व
 - (4) 1998ची आण्विक चाचणी.

[20]

D.S. G-3 (B) : India and South Asia (2013 Pattern)

Time : Three HoursMaximum Marks : 100N.B. :-- (i)All questions are compulsory.(ii)Figures to the right indicate full marks.

- State India's role in Nepal's development. [20]
 Or
 Describe the historical linkages between India and Sri Lanka.
- 2. Explain the Indo-Pak relations with special reference to the nuclear debate. [20]

Or

State the importance of Geopolitics.

- Explain the strategic importance of Indian Ocean. [20]
 Or
 Explain the India's role in SAARC.
- 4. Explain the socio-cultural linkage between India and Maldive. [20] Or

Explain in detail India's military capability.

- 5. Write short notes on (any two): [20]
 - (1) IPKF
 - (2) Tin Bigha corridor
 - (3) Indo-Pak border issues
 - (4) Sri Lankan Tamil refugees.

[5401]-EXT-335

4

वेळ : तीन तास एकूण गुण : 100 सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत. उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात. (ii)(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी. नेपाळच्या विकासातील भारताची भूमिका सांगा. [20]1. किंवा भारत आणि श्रीलंकेतील ऐतिहासिक संबंधाचे वर्णन करा. आण्विकवाद या मुद्याला अनुसरून भारत-पाक संबंध स्पष्ट करा. 2. [20]किंवा भूराजनीतीचे महत्व सांगा. हिंदीमहासागराचे सामरिक महत्व सांगाः 3. [20]किंवा सार्कमधील भारताची भूमिका स्पष्ट करा. भारत आणि मालदिवमधील सामाजिक-सांस्कृतिक संबंध स्पष्ट करा. [20] 4. किंवा भारताची लष्करी क्षमता सविस्तर वर्णन करा. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5. [20]आय.पी.के.एफ. (भारतीय शांती सेना) (1)(2) तीन बिघा जमिन भारत-पाक सीमा समस्या (3) श्रीलंकेतील तामिळ निर्वासित. (4)

[5401]-EXT-335

 $\mathbf{5}$

D.S. G-3 (C) : Contemporary Warfare

Time : Three Hours Maximum Marks : 100 All questions are compulsory. N.B. :--(i)Figures to the right indicate full marks. (ii)1. State the causes of War. [20] OrExplain in brief the concept of Limited War and Total War. What is Insurgency ? Explain the causes of Insurgency. 2. [20]Or Describe the development of Nuclear Weapons. Explain the nature and methods of Biological Warfare. 3. [20]Or State the importance and means of propaganda. Explain the nature and methods of Economic Warfare. 4. [20]Or Explain the nature and scope of Electronics Warfare. 5. Write short notes on (any two) : [20]**Conventional Warfare** (1)(2)Guerilla War : Meaning and Concept Objectives of Chemical Warfare (3)Cyber Warfare. (4)

[5401]-EXT-335

6

(मराठी रूपांतर) वेळ : तीन तास एकूण गुण : 100 **सूचना :—** (i) **सर्व** प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत. उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात. (ii)(iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी. युद्धाची कारणे सांगा. [20]1. किंवा मर्यादित युद्ध आणि सर्वंकष युद्धाची संकल्पना थोडक्यात स्पष्ट करा. विप्लव म्हणजे काय? विप्लवाची कारणे स्पष्ट करा. 2. [20]किंवा अण्वस्त्रांच्या विकासाचे वर्णन करा. जैविक/जिवाणू युद्धपद्धतीचे स्वरूप आणि पद्धती स्पष्ट करा. 3. [20]किंवा प्रचाराचे महत्व आणि साधने सांगा. आर्थिक युद्धपद्धतीचे स्वरूप आणि पद्धती स्पष्ट करा. [20] 4. किंवा इलेक्ट्रॉनिक्स युद्धपद्धतीचे स्वरूप आणि व्याप्ती स्पष्ट करा. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5. [20](1) पारंपारिक युद्धपद्धती (2) गनिमी युद्ध : अर्थ आणि संकल्पना (3) रासायनिक युद्धपद्धतीची उद्दिष्ट्ये सायबर युद्धपद्धती. (4)

[5401]-EXT-335

 $\mathbf{7}$

Seat	
No.	

Maximum Marks : 100

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

DEFENCE AND STRATEGIC STUDIES

(D.S. S-3 (A) : International and Regional Organisation)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

- (ii) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Explain the origin, structure and functions of U.N. [20]

Or

Explain in detail the UN role in International Peace and Security.

2. Describe the role of UN in social and economic issues. [20] Or

Describe the UN contribution in Human Rights.

3. Explain the suggestions of strengthen the UN. [20]

Or

Explain the aims, objectives and functions of SAARC.

P.T.O.

4. Describe the objectives and functions of European Union. [20] Or

Explain the objectives and functions of NAFTA.

- 5. Write short notes on (any two): [20]
 - (*i*) Security Council
 - (ii) Declaration of Human Rights
 - (iii) Functions of ASEAN
 - (iv) Objectives of WTO.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

- सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
 - (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 1. संयुक्त राष्ट्रांची उत्पत्ती, रचना आणि कार्ये स्पष्ट करा. [20]

किंवा

आंतरराष्ट्रीय शांतता आणि सुरक्षितता टिकविण्यातील संयुक्त राष्ट्रांची भूमिका सविस्तर स्पष्ट करा

2. संयुक्त राष्ट्रांचे सामाजिक आणि आर्थिक प्रश्न सोडविण्यातील कार्य विशद करा. [20]

किंवा

 $\mathbf{2}$

मानवी हक्कातील संयुक्त राष्ट्रांचे योगदान विशद करा.

[5401]-EXT-336

एकूण गुण : 100

-
संयुक्त राष्ट्रांच्या मजबूतीचे उपाय स्पष्ट करा. 3. किंवा

सार्कचे हेतू, उद्दिष्ट्ये आणि कार्ये स्पष्ट करा.

युरोपियन युनियनची उद्दिष्ट्ये आणि कार्ये विशद करा. 4. [20] किंवा

नाफ्ताची उद्दिष्ट्ये आणि कार्ये स्पष्ट करा.

- थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही **दोन**) : 5.
 - सुरक्षा परिषद् *(i)*
 - (ii) मानवी हक्काचा जाहिरनामा
 - (iii) आसियानची कार्ये
 - (iv) जागतिक व्यापार संघटनेची उद्दिष्ट्ये.

[20]

[20]

[D.S. S-3 (B) : Terrorism and Counter-terrorism]

Time : Three HoursMaximum Marks : 100N.B. :- (i) All questions are compulsory.

- (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
- **1.** Explain the counter-terrorism in North-East India. [20]

Or

State the types of terrorism.

2. Describe the India's long-term strategy regarding terrorsim. [20] Or

State the objectives of terrorism.

3. Explain the national policy about terrorism threat. [20] Or

Describe the preventive measures of terrorism.

4. Explain the terrorism and International law. [20]

Or

State the causes of terrorism.

[5401]-EXT-336

4

- 5. Write short notes on (any two):
 - (*i*) History of terrorism
 - (ii) Measures to eradicate terrorism
 - (iii) Meaning of terrorism
 - (iv) Resources of terrorism.

(मराठी रूपांतर)

एकूण गुण : 100

- सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
 - (ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
 - (iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.
- 1. ईशान्य भारतातील प्रतिदहशतवाद स्पष्ट करा

किंवा

दहशतवादाचे प्रकार सांगा.

दहशतवादाच्या संदर्भातील भारताचे दिर्घकालीन धोरण विशद करा. [20]
 किंवा
 दहशतवादाचे उद्दिष्ट्ये सांगा.

3. दहशतवादाच्या धमक्यांविषयीचे राष्ट्रीय धोरण स्पष्ट करा. [20]

5

[5401]-EXT-336

वेळ : तीन तास

P.T.O.

[20]

[20]

किंवा

दहशतवादाचे प्रतिबंधक उपाय विशद करा.

दहशतवाद आणि आंतरराष्ट्रीय कायदा स्पष्ट करा. 4.

किंवा

दहशतवादाची कारणे सांगा.

- थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5.
 - दहशतवादाचा इतिहास *(i)*
 - ii) ५.
 (iii) दहशतवादाचा ज
 (iv) दहशतवादाची साधने. दहशतवादाच्या निर्मूलनाचे उपाय *(ii)*

[20]

[20]

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages-3

Seat	
No.	

[5401]-EXT-337

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

DEFENCE AND STRATEGIC STUDIES

D.S. S-4 (A) : Defence Economics (2013 PATTERN)

 Time : Three Hours
 Maximum Marks : 100

 N.B. :-- (i)
 All questions are compulsory.

 (ii)
 Figures to the right indicate full marks.

1. Contrast between defence and development. [20] Or

Describe determinants of India's defence expenditure.

2. Describe the effects of war on economic structure. [20] Or

Explain the means and scope of economic warfare.

3. Explain distribution of India's defence budget. [20] Or

Analyse India's defence expenditure from 1962 to update.

4. Explain the means and problems of wartime economy. [20] Or

Describe the features of Indian economic system.

P.T.O.

Sources of war finance (1)(2)War potential External threats of India's security (3)(4)Rationing. (मराठी रूपांतर) वेळ : तीन तास एकूण गुण : 100 **सूचना :—** (i) **सर्व** प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत. (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात. संरक्षण आणि विकास यातील फरक स्पष्ट करा. 1. किंवा

[20]

[20]

भारताच्या संरक्षण खर्चाचे घटक विशद करा.

Write short notes on (any two)

5.

युद्धाचे आर्थिक संरचनेवरील परिणाम विशद करा. 2. [20]किंवा

आर्थिक युद्धपद्धतीची साधने आणि व्याप्ती स्पष्ट करा.

भारताच्या संरक्षण अंदाजपत्रकाचे वितरण स्पष्ट करा. 3. [20]किंवा 1962 पासून ते आजपर्यंत भारतीय संरक्षण खर्चाचे विश्लेषण करा.

युद्धकालीन अर्थव्यवस्थेची साधने व समस्या स्पष्ट करा. 4. [20]

किंवा

भारतीय अर्थव्यवस्थेची वैशिष्टे विशद करा. [5401]-EXT-337 $\mathbf{2}$

- 5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :
 - (1) युद्ध वित्ताची साधने
 - (2) युद्ध क्षमता
 - (3) भारताच्या सुरक्षेचे बहिर्गत धोके
 - (4) रेशनिंग.

[20]

Seat	
No.	

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

COMMERCE

General Paper III

(Business Management)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
- 1. What is Organisation ? Explain the types of organisation. [20] Or

Explain the process and techniques of Decision-making.

2. Describe various leadership styles. [20]

Or

State the importance and principles of communication.

3. Explain the merits and demerits of autocratic leadership. [20]

P.T.O.

Or

Explain the principles of management.

Explain the techniques of Direction. 4. [20]Or Write a detailed note on 'Control'. Write short notes on (any four) : 5. [20](i)Management of change Merits of planning (ii)Co-operation and co-ordination (*iii*) Explain the importance of motivation (iv)Explain functions of management (v)Discuss management in an 'Art'. (vi)(मराठी रूपांतर) वेळ : तीन तास एकूण गुण : 100 सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे. सूचना :-(i)उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात. (ii)संघटन म्हणजे काय ? संघटनेचे प्रकार स्पष्ट करा. 1. [20]किंवा निर्णयाची प्रक्रिया आणि तंत्रे स्पष्ट करा.

[5401]-EXT-338

 $\mathbf{2}$

- व्यवस्थापनाची तत्वे स्पष्ट करा.
- निर्देशनाची तंत्रे स्पष्ट करा. 4.

3.

किंवा

'नियंत्रण' यावर सविस्तर टिप लिहा.

- थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही चार) 5.
 - बदलाचे व्यवस्थापन *(i)*
 - नियोजनाचे फायदे (ii)
 - (iii) सहकार्य व समन्वय
 - (iv) संप्रेरणेचे महत्व
 - (v) व्यवस्थापनाची कार्ये
 - (vi) व्यवस्थापन एक 'कला' आहे.

किंवा

किंवा

संदेशवहनाची तत्वे आणि महत्व स्पष्ट करा.

लोकशाही नेतृत्वाचे गुण व दोष स्पष्ट करा.

नेतृत्वाच्या विविध शैली विशद करा. 2.

[20]

[20]

[20]

[20]

3

Seat	
No.	

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

EDUCATION (G-3)

(2013 **PATTERN**)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (ii) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Answer any one question in 500 words : [20]
 - (*i*) What is personality ? Explain the factors affecting on personality in detail.
 - (*ii*) What do you mean by educational guidance ? Explain need and importance of educational guidance.
- 2. Answer any one question in 500 words : [20]
 - (i) What do you mean by perception ? Explain the educational importance of perception with suitable example.
 - (ii) What is Educational Management ? Explain the functions of Director of Education.

P.T.O.

- [20]3. Answer any one question in 500 words :
 - (i)What are the problems in Higher Education ? Suggest remedies to overcome these problems.
 - (ii)Explain the use of information and communication technology (ICT) in teaching-learning process.
- 4. Answer any one question in 500 words : [20]
 - (i)Explain the meaning, nature, merits and limitations of discussion method of teaching.
 - What do you mean by mental health ? Explain the role of (ii)school in maintaining the good mental health of student.
- Write short notes in 200 to 250 words each (any two) : 5. [20]
 - (i)Project method
 - (ii)Need of school counselling
 - Educational importance of Individual differences (iii)
 - (iv)National Council for Educational Research and Training (NCERT).

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

- सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे. सूचना :— (i)
 - उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात. (ii)
 - संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी. (iii)
- खालीलपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दांत लिहा : 1. [20]
 - व्यक्तिमत्त्व म्हणजे काय ? व्यक्तिमत्त्वावर परिणाम करणारे घटक सविस्तर स्पष्ट (i)करा.

- (ii) शैक्षणिक मार्गदर्शन म्हणजे काय ? शैक्षणिक मार्गदर्शनाची गरज व महत्त्व सविस्तर स्पष्ट करा.
- 2. खालीलपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दांत लिहा : [20]
 - (i) अवबोध म्हणजे काय ? अवबोधाचे शैक्षणिक महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा.
 - (ii) शैक्षणिक व्यवस्थापन म्हणजे काय ? शिक्षण संचालकांची कार्य स्पष्ट करा.
- 3. खालीलपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दांत लिहा : [20]
 - (i) उच्च शिक्षणातील समस्या कोणत्या ? त्या दूर करण्यासाठी उपाय सुचवा.
 - (ii) माहिती व संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा अध्ययन-अध्यापनात होणारा उपयोग सविस्तर स्पष्ट करा.
- 4. खालीलपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दांत लिहा : [20]
 - (i) अध्यापनाच्या चर्चा पद्धतीचे अर्थ, स्वरूप, गुण व मर्यादा स्पष्ट करा.
 - (ii) मानसिक आरोग्य म्हणजे काय ? विद्यार्थ्यांचे मानसिक आरोग्य चांगले ठेवण्यासाठी शालेची भूमिका स्पष्ट करा.
- 5. प्रत्येकी 200 ते 250 शब्दांत टीपा लिहा (कोणतेही दोन) : [20]
 - (i) प्रकल्प पद्धती
 - (ii) शालेय समुपदेशनाची गरज
 - (iii) व्यक्तिभेदाचे शैक्षणिक महत्व
 - (iv) राष्ट्रीय शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद (NCERT).

3

(G-3 : Education)

(OLD Syllabus)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

- (ii) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Answer any one question in 500 words [20]
 - What is Personality ? What are the factors affecting on Personality ? Explain the role of school in personality development of students.
 - (*ii*) What is imagination ? Explain the educational importance of imagination in detail.
- 2. Answer any one question in 500 words : [20]
 - (i) What is school indiscipline ? What are the causes of school indiscipline ? Suggest the remedies to overcome these causes.
 - (*ii*) What is mental health ? Explain the role of education in maintaining the good mental health of students in detail.
- **3.** Answer any *one* question in **500** words : [20]
 - (i) Explain the meaning, nature, merits and limitations of discussion method of teaching in detail.
- (ii) What is Higher Education ? What are the problems in Higher
 Education ? Suggest remedies to overcome these problems.
 [5401]-EXT-339
 4

- 4. Answer any one question in 500 words : [20]
 - What are individual differences ? What are the causes of individual differences ? Explain the educational importance of individual differences.
 - (*ii*) What is educational guidance ? Explain the need of educational guidance with suitable examples.
- 5. Write short notes in 200 to 250 words each (any two) : [20]
 - (*i*) Suppression aspect of discipline
 - (ii) Role of school in disaster management
 - (iii) Educational importance of Action Research
 - (iv) Mental conflicts.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

- सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 - (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 1. खालीलपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दांत लिहा : [20]
 - (i) व्यक्तिमत्त्व म्हणजे काय ? व्यक्तिमत्त्वावर परिणाम करणारे घटक कोणते ? विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्व विकासात शालेची भूमिका स्पष्ट करा.
 - (ii) कल्पना म्हणजे काय ? कल्पनेचे शैक्षणिक महत्व सविस्तर स्पष्ट करा.
- **2.** खालीलपैकी **एका** प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दांत लिहा : [20]

5

- (i) शालेय बेशिस्त म्हणजे काय ? शालेय बेशिस्तीची कारणे कोणती ? ती दूर करण्यासाठी उपाय सुचवा.
- (ii) मानसिक आरोग्य म्हणजे काय ? विद्यार्थ्यांचे मानसिक आरोग्य चांगले राखण्यामध्ये
 शिक्षणाची भूमिका सविस्तर स्पष्ट करा.

[5401]-EXT-339

P.T.O.

- 3. खालीलपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दांत लिहा : [20]
 - (i) अध्यापनाच्या चर्चा पद्धतीचा अर्थ, स्वरूप, गुण व मर्यादा सविस्तर स्पष्ट करा.
 - (ii) उच्च शिक्षण म्हणजे काय ? उच्च शिक्षणातील समस्या कोणत्या ? त्या दूर करण्यासाठी उपाय सुचवा.
- 4. खालीलपैकी एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दांत लिहा : [20]
 - (i) व्यक्तीभेद म्हणजे काय ? व्यक्तीभेदाची कारणे कोणती ? व्यक्तीभेदाचे शैक्षणिक महत्व लिहा.
 - (ii) शैक्षणिक मार्गदर्शन म्हणजे काय ? शैक्षणिक मार्गदर्शनाची गरज सोदाहरण स्पष्ट करा.
- 5. प्रत्येकी 200 ते 250 शब्दांत थोडक्यात टीपा लिहा (कोणतेही दोन) : [20]
 - (i) शिस्तीचा दमनात्मकतेचा सिद्धांत
 - (ii) आपत्ती व्यवस्थापन-शालेची भूमिका
 - (iii) कृती संशोधनाचे शैक्षणिक महत्व
 - (iv) मानसिक संघर्ष.

Seat	
No.	

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

INDUSTRIAL MATHEMATICS (FMG)

FMG-3 : Financial Mathematics and Graph Theory

(2013 **PATTERN**)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
 - (iii) Use of scientific non-programmable calculator is allowed.
 - (iv) Use of graph paper is allowed.
- 1. Attempt each of the following questions : [20]
 - (a) Find the future cost of Rs. 7,000 after 7 years at a fixed interest rate of 7%.
 - (b) Define unstable equilibrium market.
 - (c) Prove that, at the break-even point, the marginal cost is equal to the average cost.
 - (d) Explain the term arbitrage portfolio.
 - (e) Explain the term equilibrium set.
 - (f) Define simple graph. Give an example of a simple graph with 3-vertices.

(g) Find the sum of degrees of vertices in the following graph :

- (h) Define a tree. How many edges are there for a tree on5-vertices ?
- (i) Define bridge in a graph.
- (j) Define Hamiltonian graph.
- 2. Attempt any four of the following : [20]
 - (i) The supply and demand functions are :

 $q^{S}(p) = 12p - 4$ and $q^{D}(p) = 8 - 4p$ respectively.

If an excise tax of T is imposed, what are the selling price and quantity sold in equilibrium ?

- (ii) An amount of Rs. 2,000 is invested and attracts interest at a rate equivalent to 8% per annum. Find the total after one year if the interest is compounded :
 - (*a*) Annually
 - (b) Quarterly
 - (c) Monthly.

(*iii*) Determine whether the cobweb model predicts stable or unstable equilibrium for the market with supply and demand functions are :

$$q^{\mathrm{S}}(p) = 2p - 3$$
 and $q^{\mathrm{D}}(p) = 18 - p$ respectively.

(iv) Let $g: \mathbf{R} \to \mathbf{R}$ be a function given by :

$$g(x) = x^3 - 6x^2 + 12x - 1.$$

Show that function g has only one critical point. Determine whether this critical point is a maximum, a minimum or an inflection point.

(v) The demand set for a good is :

Determine the elasticity of demand as a function of p. For what values of p is the demand inelastic ?

(vi) The demand function for a commodity takes the form :

$$q^{\mathrm{D}}(p) = a + bp + \frac{c}{p},$$

for some constants a, b, c. When p = 1, the quantity demanded is 60, when p = 2, it is 40 and when p = 4, it is 15. Find constants a, b and c.

- **3.** Attempt any *two* of the following : [20]
 - (i) A factory makes two goods, grommets and widgets. To make Re. 1 worth of grommets requires Re. 0.2 worth of grommets and Re. 0.1 worth of widgets, and to make Re. 1 worth of widgets requires Re. 0.05 worth of grommets and Re. 0.1 worth

of widgets. There is a market demand for Rs. 750 worth of grommets and Rs. 500 worth of widgets. What should be the total production of each to meet the market demand ?

(*ii*) Reduce the following system to echelon form, determine its rank, and find the general solution in vector notation, where :

$$x - y + 2z - w = -1$$

$$2x + y - 2z - 2w = -2$$

$$-x + 2y - 4z + w = 1$$

$$3x - 3w = -3$$

- (iii) (a) Prove that, at the break-even point for an efficient small firm, the derivative of average cost is 0.
 - (b) Prove that, at the startup point for an efficient small firm, the derivative of average variable cost is 0.
- 4. Attempt any *four* of the following : [20]
 - (a) Define isomorphism between two graphs. Prove that the following graphs G_1 and G_2 are isomorphic.

- (b) Let K_n be a complete graph on n vertices. Prove that K_n has $\frac{n(n-1)}{2}$ edges.
- (c) Find adjacency and incidency matrix of the following graph :

- (d) Prove that any connected graph with n 1 vertices is a tree.
- (e) Explain Prims algorithm for finding minimal spanning tree.
- (f) Give an example of Eulerian graph which is not Hamiltonian. Also find a graph G which is Hamiltonian but not Eulerian.

- (a) If a connected graph G is Euler, then prove that the degree of every vertex is even.
- (b) If a simple graph G is Hamiltonian, then prove that its closure C(G) is also Hamiltonian. Is subgraph of a Hamiltonian graph Hamiltonian ? Justify.
- (c) If G is a Hamiltonian graph, then prove that G does not have cut vertex.

- (B) Attempt any *two* of the following : [10]
 - (a) Find indegree and outdegree of each vertex of the following digraph :

- (b) Prove that every tournament has a directed Hamiltonian path.
- (c) Draw the following graphs :
 - (*i*) $K_{1,2,3}$
 - (*ii*) $K_{2,2,2}$

Seat	
No.	

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

MATHEMATICAL STATISTICS (GENERAL)

(Statistical Inference)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

- (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
- (*iii*) Use of statistical tables and calculator is allowed.
- (iv) Symbols and abbreviations have their usual meanings.

1. Attempt each of the following : [1 each]

- (A) State whether each of the following statements is true or false :
 - (*i*) MP tests is always UMP test.
 - (ii) Every M.L.E. is not an unbiased estimator.
 - (*iii*) There does not exist an UMP test based for testing H_0 : $\mu = \mu_0$ against H_1 : $\mu \neq \mu_0$ for N(μ , 1) distribution.
 - (*iv*) Sample variance is a consistent estimator of the population variance if the latter exists.
 - (v) SPRT always requires more sample observations to come to a conclusion than the test based on Neyman-Pearson lemma.

P.T.O.

- (B) Choose the *correct* alternative in the following : [1 each]
 - (*i*) For carrying out Wald's SPRT, following should be fixed in advance :
 - (a) Sample size
 - (b) Only α
 - (c) Only β
 - (d) α and β
 - (ii) The following non-parametric test is used for testing hypothesis of goodness of fit of a distribution :

- (a) Kolmogorov-Smirnov test
- (b) Run test
- (c) Sign test
- (d) Wilcoxon Signed Rank test
- (iii) Pivotal quantity used for the construction of confidence interval for σ^2 in case of $N(\mu,\ \sigma^2)$ distribution follows :
 - (a) normal distriution
 - (b) chi-square distribution
 - (c) *t*-distribution
 - (d) F-distribution
- (iv) Which of the following is a member of Pitman-Koopman family ?
 - (a) $f(x) = \exp[-(X \lambda)], X > \lambda, \lambda > 0$
 - (b) Uniform distribution over $(0, \lambda)$
 - (c) Exponential distribution with parameter λ
 - (d) The hypergeometric distribution with parameter N, M, n

- (v) Probability of rejecting H_0 when it is not true is called as :
 - (a) level of significance
 - (b) probability of type I error
 - (c) power of the test
 - (d) size of the test
- (C) Answer in brief :

[2 each]

- (i) Explain Wald's SPRT of strength (α, β)
- (*ii*) Explain the method of moment.
- (iii) Explain power function of a test and power curve.
- (iv) Explain empirical distribution function $S_n(x)$.
- (v) State the difference between likelihood function and p.d.f./p.m.f.
- **2.** Attempt any four of the following : $[4 \times 5 = 20]$
 - (a) Define minimum variance unbiased estimator of parameter θ . Let T_1 and T_2 are two independent unbiased estimators of parameter θ with variance σ_1^2 and σ_2^2 respectively. Determine the constants a_1 and a_2 such that $T = a_1T_1 + a_2T_2$ is unbiased estimator of θ with minimum variance.
 - (b) State Neyman's factorization criterion for finding sufficient statsitic for parameter θ . Given a random sample of size n from Poisson distribution with parameter m, obtain sufficient statistic for m.
 - (c) On the basis of a random sample of size *n* from N(μ , σ^2), obtain 100(1 - α)% confidence interval for μ when σ^2 is unknown.

- (d) Define minimum variance bound unbiased estimator (MVBUE). Let X ~ $P(\lambda)$. Show that the sample mean is the MVBUE of the parameter λ .
- (e) Explain consistency. Prove that, an estimator is consistent if its bias and variance both tend to zero as the sample size tends to infinity.
- (f) Explain the method of maximum likelihood for estimation of parameter. Obtain M.L.E. of parameter α if a random sample of size *n* is available from distribution of random variable X with p.d.f. :

$$f(\mathbf{X}, \alpha, \lambda) = \frac{a^{\lambda} e^{-\alpha \mathbf{X}} \mathbf{X}^{\lambda-1}}{\Gamma \lambda}, \mathbf{X} > \mathbf{0}, \alpha, \lambda > \mathbf{0}, \lambda \text{ known.}$$

- **3.** Attempt any four of the following : $[4 \times 5 = 20]$
 - (a) With usual notations, prove that minimum variance bound unbiased estimator T of a parameter θ satisfies the relation :

$$\frac{\partial}{\partial \theta} \log \mathbf{L} = n \mathbf{I}(\theta) (\mathbf{T} - \theta).$$

- (b) Explain notion of an interval estimation and pivotal quantity.State its use in obtaining confidence intervals.
- (c) State and prove Chebychev's inequality.
- (d) Let X ~ N(μ , σ^2), where σ^2 is known. Obtain Fisher's information function I(μ).
- (e) Explain exponential family of probability distributions. Prove that, M.L.E. is a function of sufficient statistic.
- (f) Define an unbiased estimator and biased estimator. Prove that, two distinct unbiased estimators of $\phi(\theta)$ give rise to infinitely many estimators.

- 4. Attempt any two of the following : $[2 \times 10 = 20]$
 - (a) The following data give the time (in minutes) taken by a random sample of 12 students to enter a program and to run it successfully :

20.1, 23.9, 19.6, 26.6, 18.3, 25.0, 24.0, 27.3, 20.2, 21.6, 20.5, 20.6 Use Kolmogorov-Smirnov test to test whether the above sample can be looked upon as a random sample from U(18, 30). Use 5% level.

- (b) Describe one tailed and two tailed test procedure of sign test and Mann-Whitney U-test.
- (c) Explain type I error, type II error and probabilities of type I error and type II error. A coin is tossed 10 times. Suppose that the hypothesis H_0 : p = 1/2 is rejected in favor of the alternative H_1 : p = 2/3 if 8 or more independent trails give heads, where p denotes the probability of getting head in any trial. Determine the size of type I and type II error.
- (d) Explain Wald's SPRT of strength (α, β) . Let X follow normal distribution with mean θ and variance $\sigma^2 = 100$. Carry out SPRT to test H_0 : $\theta = 75$ against H_1 : $\theta = 80$ with $\alpha = \beta = 0.10$ by using the following sequence of observations :

87.7, 81.2, 62.7, 88.7, 56.8, 87.5, 63.9, 80.8, 66.3, 76.6

- 5. Attempt any one of the following : $[1 \times 20 = 20]$
 - (a) (i) Explain run test for one sample and two sample problem.
 A driver buys petrol either at a station S or at station
 T and the following arrangement shows the order of the stations from which he bought petrol over a certain period of time :

- (*ii*) Let X_1, X_2, \dots, X_n be a random sample from a Poisson distribution with mean λ . Find BCR of size α for testing $H_0 : \lambda = \lambda_0$ against $H_1 : \lambda = \lambda_1$. [10]
- (b) (i) Explain uniformly most powerful (UMP) level α-test for one sided alternative. A random sample of size 15 is drawn from the population with p.d.f. :

 $f(x, \theta) = \theta e^{(-X\theta)}; x > 0, \theta > 0.$

Obtain UMP test of level 0.05 to test H_0 : $\theta = 1$ against H_1 : $\theta > 1$. Is this test UMP for H_1 : $\theta < 1$. [10] (*ii*) Explain notion of likelihood ratio test (LRT). Construct LRT of level of significance α for testing H_0 : $\mu = \mu_0$ against H_1 : $\mu \neq \mu_0$ where μ is the mean of N(μ , σ^2) when σ^2 is known. [10]

Seat	
No.	

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

ENGLISH

General Paper III

(G3-Advanced Study of English Language and Literature) (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (ii) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Attempt any two of the following in about 150 words each : [20]
 - (1) Discuss the elements of love and pathos in the poem "Song of Hindustanee Minstrel".
 - (2) "Silent steps is a poem of hope and joy." Discuss.
 - (3) Comment on the theme of the poem, 'The Striders'.
 - (4) Appreciate critically the poem, 'An Introduction'.
- 2. Write short notes on any *four* of the following in about 100 words each : [20]
 - (1) Syntax
 - (2) Noun phrase
 - (3) The concept of clause
 - (4) Subject-verb concord
 - (5) Yes/No questions
 - (6) Types of sentences (Functional Classification).

- 3. Attempt any two of the following in about 150 words each : [20]
 - (1) How does the poetess respect and admire her father in the poem, 'Tribute to Papa' ?
 - (2) "The Seasons of the plains,', is a regional poem." Comment.
 - (3) Comment on imagery in 'The Captive Air of Chandipur-on-Sea.
 - (4) Explain the title of the poem, 'The Bus'.
- 4. Attempt any two of the following in about 150 words each : [20]
 - (1) Explain the term, 'Semantics'.
 - (2) What is 'Synonymy' ? Discuss with examples.
 - (3) Differentiate the terms homonymy and polysemy.
 - (4) Write a note on 'denotative and connotative meanings'.
- 5. Attempt any two of the following in about 150 words each : [20]
 - (1) Discuss various maxims of co-operative principle.
 - (2) Explain Austin's Speech Act theory.
 - (3) Write a note on direct and indirect speech acts.
 - (4) Explain the politeness principle with appropriate examples.

Seat	
No.	

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018 (For External) ENGLISH Special Paper III (Appreciating Novel) (2013 PATTERN)

Time : Three HoursMaximum Marks : 100Texts Prescribed :-- (i) 'Animal farm' : George Orwell.

(ii) 'The Old Man and the Sea' :

Ernest Hemingway.

(iii) 'The Guide' : R.K. Narayan.

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

1. Answer any *four* of the following :

- (i) Explain the nature of dialogue in a novel.
- (*ii*) What is the picaresque novel ? Explain any *two* characteristics of it.
- (*iii*) Explain the importance of conflict in the novel.
- (iv) Write a note on the experimental novel.
- (v) Explain the term fable in the context of novel.
- (vi) Differentiate simple and complex plot.
- 2. Answer any one of the following : [20]
 - (i) Wrtie a detailed note on the use of Symbolism in the novel 'Animal Farm'.
 - (*ii*) Attempt a character-sketch of Napoleon in Orwell's 'Animal Farm'.

P.T.O.

[20]

- **3.** Answer any *two* of the following :
 - (*i*) State how the novel 'The Old Man and the Sea' is an allegory of man's life on earth.

[20]

- (*ii*) Bring out the qualities of the novel 'The Old Man and the Sea' which make it a great masterpiece in English Literature.
- (*iii*) Attempt a character-sketch of Manolin in the novel 'The Old Man and the Sea'.
- 4. Answer any *two* of the following : [20]
 - (i) What is the central theme of R.K. Narayana's novel 'The Guide' ? How does he develop it ?
 - (ii) Comment on the use of irony in the novel 'The Guide'.
 - (iii) Write a note on the role of Rosie in the novel 'The Guide'.
- 5. Answer any *four* of the following : [20]
 - (i) Discuss the term Indianness with reference to the novel 'The Guide'.
 - (*ii*) Examine Animal Farm as a political allegory.
 - (*iii*) Discuss the significance of the Santiago's fight with Sharks in contexts of the novel, 'The Old Man and the Sea'.
 - (*iv*) Bring out the significance of using contrast in the technique of the characterization with reference to any *one* of the novel that you have read.
 - (v) Comment on the ending of the novel 'Animal Farm'.
 - (vi) Explain the importance of setting in the novel 'The Guide'.

Seat	
No.	

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

ENGLISH

Special Paper IV

(S-4 : Introduction to Literary Criticism) (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (*ii*) Figures to the right indicate full marks.

1. Attempt any two of the following questions : [20]

- (i) Write a note on Aristotle's theory of Imitation.
- (*ii*) Explain Pope's views on wit and nature.
- (*iii*) How does Coleridge establish the relationship between fancy and imagination ?
- (iv) What, according to Arnold, are the functions of criticism ?
- **2.** Attempt any *two* of the following questions : [20]
 - (*i*) Elaborate Eliot's concept of tradition.
 - (ii) Comment on Allen Tate's concept of tension in poetry.
 - (*iii*) Write a note on Cleanth Brooke's notion of paradox as the structure of poetry.
 - (iv) Examine briefly George Lucak's concept of realism.

- **3.** (A) Attempt any one of the following questions : [10]
 - (i) Examine Crites' argument in the defense of Ancients.
 - (ii) How does Eugenius establish the superiority of the dramatist of the Neo-classical age ?
 - (iii) Discuss Dryden's views on the French Drama.
 - (B) Attempt any one of the following : [10]
 - (i) How does Coleridge distinguish poetry from a poem ?
 - (ii) Explain Coleridge's views on Wordsworth's poetic creed.
 - (*iii*) Bring out the views of Coleridge on peotry as expressed in Biographia Literaria.
- 4. (A) Attempt any one of the following questions : [10]
 - (i) "Helen Gardner preferred the torch to the sceptre in criticism."Elucidate.
 - (ii) What are the views of Helen Gardner regarding the individuality of a text ?
 - (iii) What, according to Helen Gardner, are the tasks of a critic ?
 - (B) Attempt any one of the following questions : [10]
 - (i) Give an account of Northrop Frye's views on 'Visible' and 'Invisible' criticism.
 - (ii) What, according to Frye, are the principles involved in the levels of knowledge.
 - (iii) Examine Frye's remarks on personal taste as criticism.

- 5. (A) Explain any *five* of the following literary and critical terms : [10]
 - (*i*) Ambiguity
 - (*ii*) Genre
 - (iii) Metaphor
 - (iv) Satire
 - (v) Connotation and denotation
 - (*vi*) Allegory.

Read the following poem and answer the questions that follow (B) (any five) : [10]For me a perfectly ordinary day at office, only a red lorry Past the window at two; a sailor with a chest tatoo A walk before dark with my daughter to mark another cross on the papaya tree; dinner, coffee, bedtime story of dog, bone and shadow-A bullock-cart in an Eskimo dream. But I wake with a start to hear my wife cry her heart Out as if from a crater in hell : she hates me, I hate her, I'm a filthy rat and a satyr.

Questions :

- (i) Who is the speaker and what is his occupation ?
- (ii) Why does he call the day 'Perfectly ordinary' ?
- (iii) How does the speaker spend his day ?
- (iv) How are the images in the poem related to its theme ?
- (v) State the rhyme scheme of the poem.
- (vi) What is the speaker's attitude to his wife ?
- (vii) Explain the symbolic meaning of 'filthy rat' in the last line.
- (viii) Give a suitable title to the poem.
[Total No. of Printed Pages-4

Seat	
No.	

[5401]-EXT-345

Maximum Marks : 100

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

MATHEMATICS GENERAL

MG-3 : Group Theory and Ring Theory

(For External)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (ii) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Attempt each of the following : [20]
 - (a) Give an example of an infinite non-abelian group.
 - (b) Define a simple group.
 - (c) If G is a group, then show that every $a \in G$ has a unique inverse $a^{-1} \in G$.
 - (d) State Cayley's theorem for groups.
 - (e) Express the permutation :

as a product of disjoint cycles. Is the permutation an even or an odd permutation ?

P.T.O.

- (f) Define characteristic of a ring R.
- (g) Show that $\{0, 2, 4\}$ is a subring of \mathbb{Z}_6 .
- (*h*) Show that 'O' is the only nilpotent element in an integral domain.
- (i) Define division ring.
- (j) Show that $x^2 + 1$ is irreducible in \mathbb{Z}_3 .
- 2. Attempt any *four* of the following : [20]
 - (a) Prove that every cyclic group is abelian. Is the converse true ? Justify your answer.
 - (b) Consider the permutations :

$$\mu = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 \\ & & & & \\ 3 & 1 & 4 & 5 & 6 & 2 \end{pmatrix}$$
 and

$$\tau = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 \\ 2 & 4 & 1 & 3 & 6 & 5 \end{pmatrix}$$

Compute :

- *(i)* μτ
- (*ii*) $\mu \tau^2$.
- (c) State and prove Lagrange theorem for finite groups.
- (d) Prove that \mathbf{R} under addition is isomorphic to \mathbf{R}^+ under multiplication.
- (e) Is the union of two subgroups a subgroup ? Justify.
- (f) If G is a finite group of prime order, then show that G is cyclic.

- **3.** Attempt any *two* of the following : [20]
 - (a) State and prove the first fundamental theorem of homomorphism.
 - (b) (i) Compute the factor group :

$$(\mathbf{Z}_4 imes \mathbf{Z}_6)/\langle(0,\,2)
angle$$

(*ii*) Prove that a factor group of a cyclic group is cyclic. (c) Suppose H and K are subgroups of a group G such that $K \leq H \leq G$ and suppose (H : K) and (G : H) are both finite, then prove that (G : K) is finite and (G : K) = (G : H) (H : K).

4. Attempt any *four* of the following : [20]
(a) If R is a ring with additive identity O, then for any

$$a, b \in R$$
 prove that :
(i) $Oa = aO = O$

- (*ii*) a(-b) = (-a)b = -(ab).
- (b) Prove that every field is an integral domain. Is converse true ? Justify.
- (c) State and prove Euler's theorem.
- (d) Let ϕ : $\mathbb{R} \to \mathbb{S}$ be a ring homomorphism from ring \mathbb{R} to ring \mathbb{S} . Prove that $\operatorname{Ker}(\phi) = \{x \in \mathbb{R} \mid \phi(x) = 0\}$ is an ideal of \mathbb{R} .
- (e) Find all zeros of $f(x) = x^3 + 2x^2 + 5$ in \mathbb{Z}_7 .
- (f) Prove that in a PID, if an irreducible p divides ab, then either p | a or p | b.

[5401]-EXT-345

3

- 5. Attempt any *two* of the following :
 - (a) Prove that every PID is UFD.
 - (b) Find the quotient and remainder when $f(x) = x^4 3x^3 + 2x^2 + 4x 1$ is divided by $g(x) = x^2 2x + 3$ in $\mathbb{Z}_5[x]$.
 - (c) (i) Prove that the polynomial :

$$\phi_p(x) = \frac{x^p - 1}{x - 1} = x^p - 1 + x^p - 2 + \dots + x + 1$$

[20]

is irreducible over \mathbf{Q} for any prime p.

(*ii*) Prove that the ring $\mathbb{Z}[i]$ of Gaussian integers (a + ib), where $a, b \in \mathbb{Z}$) is a Euclidean ring.

Seat No.

[5401]-EXT-346

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

MATHEMATICS

MS-3 : Metric Spaces and Complex Analysis

(2013 **PATTERN**)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Attempt each of the following : [20]
 - (a) Does $d(x, y) = |\sin(x y)|, x, y \in \mathbf{R}$, define a metric for **R** ? Justify.
 - (b) Find A^0 and \overline{A} for subset A = [0, 2) of usual metric space \mathbf{R}_4 .
 - (c) Show that (0, 1] is not complete metric space with respect to usual metric.
 - (d) Give an example of two sets A and B which are connected subsets of a metric space X but $A \cup B$ is not connected.
 - (e) Give an example of proper open dense subset of \mathbf{R} .
 - (f) Show that $\overline{\overline{z}+3i} = z 3i$.

(g) What is the domain of $f(z) = \frac{z}{z + \overline{z}}$?

(h) Evaluate
$$\lim_{z \to i} \frac{iz^3 - 1}{z + i}$$
.

(i) If
$$f(z) = x^2 + iy^2$$
, then find $f'(z)$ if exists.

(j) Evaluate
$$\int_{0}^{\pi/4} e^{it} dt$$
.

(a) Prove that every open ball B(x, r) is an open set in any metric space.

- (b) Prove that arbitrary intersection of closed sets in a metric space (X, d) is closed.
- (c) Show that a discrete metric space is complete.
- (d) Let A and B are subsets of a metric space X. Show that $\overline{A \cap B} \subseteq \overline{A} \cap \overline{B}$ is it true that $\overline{A \cap B} = \overline{A} \cap \overline{B}$? Justify.
- (e) Show that any closed subset of a compact metric space is compact.
- (f) Give an example of bounded metric space which is not totally bounded. Justify.
- **3.** Attempt any *two* of the following : [20]
 - (a) (i) Show that \mathbf{R}^n is a complete metric space.
 - (*ii*) Let X be a metric space and $A \subseteq X$. If A is connected then show that \overline{A} is connected.

(b) Let (X, d) be complete metric space. If $\{G_n\}$ be a sequence of dense open sets in X, then prove that :

$$\mathbf{G} = \bigcup_{n=1}^{\infty} \mathbf{G}_n$$

is dense in X.

(c) Let $f : X \to Y$ be a map. Let X and Y be two metric spaces. Show that f is continuous on X iff $f^{-1}(F)$ is closed in X for all closed sets F in Y.

- 4. Attempt any *four* of the following ; [20]
 - (a) Let the function f(z) = u(x, y) + iv(x, y) be defined throughout some ∈-neighbourhood of a point z₀ = x₀ + iy₀ and suppose that the first order partial derivatives of the functions u and v with respect to x and y exist everywhere in that neighbourhood. If those partial derivatives are continuous at (x₀, y₀) and the Cauchy-Riemann equations u_x = v_y, u_y = -v_x at (x₀, y₀) are satisfied, then prove that f'(z₀) exists.
 - (b) If a function f(z) is analytic at a point, then prove that its derivatives of all orders are analytic at that point.
 - (c) Suppose that a function f is analytic inside and on a positively oriented circle C_R , centered at z_0 and with radius R. If M_R denotes the maximum value of |f(z)| on C_R , then prove that :

$$\left| f^{(n)}(z_0) \right| \le \frac{n! \,\mathrm{M}_{\mathrm{R}}}{\mathrm{R}^n} (n = 1, 2, \dots)$$

- (d) Find square root of $1 \sqrt{3}i$.
- (e) If $f(z) = e^z$ (z = x + iy), then show that f'(z) = f(z) for every z.
- (f) Show that $u(x, y) = y^3 3x^2y$ is harmonic and find harmonic conjugate v(x, y).
- 5. Attempt any two of the following : [20]
 - (a) State and prove Cauchy's integral formula.
 - (b) State and prove Cauchy's Residue theorem.
 - (c) (i) Apply the Cauchy-Goursat theorem to show $\int_{C} \frac{dz}{z^2 + 2z + 2} = 0$, where C is the circle |z| = 1 in either direction.
 - (*ii*) The function $f(z) = \frac{z+1}{z^2 + a}$, Show that f(z) has a simple

pole at z = 3i also find $\operatorname{Res}_{z=3i} f(z)$.

Seat No.

[5401]-EXT-347

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

MATHEMATICS

(MS-4 : Ordinary and Partial Differential Equations) (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

(*ii*) Figures to the right indicate full marks.

- 1. Attempt each of the following : [20]
 - (a) Show that $y = C_1 \sin x + C_2 \cos x$ is the general solution of y'' + y = 0 on any interval.
 - (b) Show that 1, $\sin x$, $\cos x$ are linearly independent.
 - (c) Find the general solution of the equation :

 $y^{\prime\prime} - y = 4.$

(d) Solve the differential equation :

$$(D^3 + 3D^2 - 4D) y = 0.$$

(e) Locate and classify its singular points on the x-axis of the differential equation :

 $x^3 (x - 1) y'' - 2 (x - 1) y' + 3xy = 0.$

- (f) Show that the differential equation yzdx + 2xzdy 3xydz = 0 is integrable.
- (g) Define Pfaffian differential equation. Give an example of it.

P.T.O.

(h) Show that :

$$4z = -(x^2 + y^2)$$

is the singular integral of partial differential equation $z = px + qy + p^2 + q^2$.

(i) Find general integral of the partial differential equation :

$$yzp + xzq = xy.$$

(j) Find complete integral of the partial differential equation : $\frac{2}{3}$

$$zpq = p^2q (x + q) + pq^2 (y + p).$$

2. Attempt any four out of six :

- (a) Verify that $y_1 = x^2$ is one solution of $x^2y'' + xy' 4y = 0$, and find y_2 and the general solution.
- (b) Find the general solution of the differential equation : $y'' + 3y' - 10y = 6e^{4x}$.
- (c) Find a particular solution of y'' 2y' + y = 2x by variation of parameters.
- (d) Find a particular solution of the equation :

$$y''' - 2y'' + y = x^4 + 2x + 5.$$

- (e) Explain the method of undetermined coefficients.
- (f) If $y_1(x)$ and $y_2(x)$ are two solutions of equation y'' + P(x)y' + Q(x)y = 0 on [a, b], then show that they are linearly dependent on this interval if and only if their Wronskian $W(y_1, y_2) = y_1y_2' - y_2y_1'$ is identically zero.

[5401]-EXT-347

- **3.** Attempt any *two* of the following :
 - (a) Find the general solution of the system :

$$\frac{dx}{dt} = 3x - 4y, \frac{dy}{dt} = x - y.$$

- (b) Solve the equation $(1 x^2) y'' 6xy' 4y = 0$ near the ordinary point x = 0.
- (c) (i) Explain the variation of parameters method.
 - (*ii*) Find a particular solution of the differential equation : $y'' + y = \sin x$.

4. Attempt any *four* of the following :

- (a) Prove that a necessary and sufficient condition that the Pfaffian differential equation X.dr = 0 should be integrable is that X.curl X = 0 where X = (P, Q, R); P, Q, R are functions of x, y, z and dr = (dx, dy, dz).
- (b) Explain the method of solving the system of equations $\frac{dx}{P(x, y, z)} = \frac{dy}{Q(x, y, z)} = \frac{dz}{R(x, y, z)}, \text{ when one of the variables is}$ absent from one of the equations. Hence solve $\frac{x \, dx}{y^3 z} = \frac{dy}{x^2 z} = \frac{dz}{y^3}.$

(c) Verify that the differential equation :

$$(x^{2}z - y^{3}) dx + 3xy^{2}dy + x^{3}dz = 0$$

is integrable and find its primitive.

- (d) Show that $z = ax + \left(\frac{y}{a}\right) + b$ is a complete integral of pq = 1. Also find the particular solution corresponding to the sub-family, taking b = a.
- (e) Find a complete integral of $xu_x + yu_y = u_z^2$.
- (f) Solve $z_x + z_y = z^2$ with the initial condition z(x, 0) = f(x).

[5401]-EXT-347

P.T.O.

[20]

- 5. Attempt any two of the following :
 - (a) Show that direction ratios of tangent line to the curve C made by the surfaces F(x, y, z) = 0 and G(x, y, z) = 0 at

a point P(x, y, z) are $\left\{\frac{\partial(F, G)}{\partial(y, z)}, \frac{\partial(F, G)}{\partial(z, x)}, \frac{\partial(F, G)}{\partial(x, y)}\right\}$. Hence, show that the direction cosines of the tangent at the point P(x, y, z) to the conic $ax^2 + by^2 + cz^2 = 1$, x + y + z = 1 are proportional to (by - cz, cz - ax, ax - by).

- (b) Explain Charpit's method for solving a partial differential equation f(x, y, z, p, q) = 0. Using the method find a complete integral of $p^2x + qy - z = 0$.
- (c) Show that the differential equation $2xz + q^2 = x(xp + yq)$ has complete integral $z + a^2x = axy + bx^2$ and deduce that $x (y + hx)^2 = 4 (z - kx^2)$ is also a complete integral.

Seat	
No.	

[5401]-EXT-348

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018 (For External) Statistical Pre-Requisites (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- N.B. := (i) Attempt all questions.
 - (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
 - (iii) Answers should be precise and to the point.
 - (iv) Use of non-programmable calculator is allowed.
 - (v) Symbols have their usual meaning.

1. (a) State whether the following statements are true or false : $[5\times1=5]$

- (i) For normal distribution mean, median and mode coincide.
 - (*ii*) \overline{X} -charts are used for checking whether the process is in control with respect to process variance.
- (*iii*) Run test is used for testing the randomness of the sample.
- (iv) A run of 7 or more points on either side of the central line indicates the lack of control.
- (v) The lower control limit of R-chart is $D_4\overline{R}$.
- (b) Choose the correct alternative :
 - (i) If F(x) is a distribution function of a continuous random variable X, then the value of F(x) lies between :
 - (1) $(-\infty,\infty)$
 - $(2) \quad (0,\infty)$
 - (3) (-1, 1)
 - (4) (0, 1)

P.T.O.

 $[5 \times 1 = 5]$

- If $X \sim N(20, 100)$, then distribution of Y = 3X + 10 is : (ii)
 - (1) N(70, 900)
 - (2)N(70, 110)
 - (3)N(70, 300)
 - (4)N(20, 100)
- The most appropriate control chart for checking whether (iii)the process is in control with respect to number of defects per unit is :
 - (1)**R-Chart**
 - (2)X-bar Chart
 - c-Chart (3)
 - p-Chart (4)
- The most appropriate test for testing the symmetry of (iv)the sample is :
 - (1) Z-test
 - (2)run test
 - (3)sign test
 - Wilcoxon's signed rank test (4)
- For testing goodness of fit the appropriate test to be (v)used is :
 - Run test (1)
 - (2) sign test
 - $(\mathbf{3})$ chi-square test

Obtain p.d.f. of X.

- (4)t-test
- (C) Answer in brief :
 - (i)If X is a continuous random variable with distribution function :

F (x) =
$$\begin{cases} 0, & \text{if } x < 0 \\ \frac{x}{20}, & \text{if } 0 < x < 20 \\ 1, & \text{if } x > 10 \end{cases}$$

[5401]-EXT-348

 $\mathbf{2}$

 $[5 \times 2 = 10]$

- (*ii*) Show the region on the graph if $X \sim N(0, 1)$: (1) P(-1 < X < 2)(2) $P(X \le 1)$
- (*iii*) State the test statistic for testing the equality of two population means when sample size is greater than 30.
- (iv) State the control limits for p-Chart.
- (v) Explain in brief the breakup of total sum of squares in case of two-way classification.
- 2. Attempt any four of the following : [4×5=20]
 - (a) Define :
 - (i) Continuous random variable
 - (ii) Distribution function of a continuous random variable.
 - (b) If X is a continuous random variable with probability density function :

$$(x) = \begin{cases} \frac{1}{10}, & 0 \le x \le 10\\ 0, & \text{otherwise} \end{cases}$$

Obtain $P(2 \le X \le 6)$.

- (c) The sales representative of a pharmaceutical company claims that a new drug cures fever in 90% of the cases. When it is administered by a doctor to 80 patients it cured 68 patients. Check the claim of the sales representative at 5% Level of significance.
- (d) If $X \sim N(10, 49)$, compute $P(8 \le X \le 12)$.
- (e) Explain the nature of probability curve of a normal distribution and state its probability density function.
- (f) Define :
 - (*i*) Hypothesis
 - (*ii*) Critical region.

- **3.** Attempt any four of the following : $[4 \times 5 = 20]$
 - (a) State and explain any *two* real life situations where quality control charts are used.
 - (b) State any *four* properties of the distribution function of a continuous random variable.
 - (c) The gender of arrival of applicants at a passport office is summarized below in terms of M(male) and F(female). Verify whether the pattern is random at 5% L.O.S :

MMM FF MM FFF MMM FF MMMM.

- (d) In a sample of sales record of 110 days of retail shop-I on 90 days it exceeded the targeted sales whereas in a sample of 130 days for retail shop-II it exceeded sales target on 112 days. Check the significance of the difference in proportions at 5% L.O.S.
- (e) State and explain the differences between parametric and non-parametric tests.
- (f) Random sample of 7 boys had the following intelligence quotients(I, Q.) :

69, 121, 109. 83, 97, 100, 101.

From the data can we say that the population I.Q. is less than 100. Use 5% level of significance.

4. Attempt any *two* of the following : $[2 \times 10 = 20]$

(a) The hours of sleep for 10 patients before and after giving a new drug are recorded. Test whether there is a significant difference in the average hours of sleep at 5% level of significance :

Patient No.	Hours of Sleep	Hours of sleep
	(before)	(after)
1	6	7
2	5	8
3	7	7.5
4	7	9
5	8	7
6	9	6.5
7	6	7
8	6	8
9	7	8.5
10	8	7

(b) Explain procedure of Wilcoxon's signed rank test.

(c) Two random samples were drawn from two normal populations and their values are :

	Α	В
-	66	64
	67	66
	75	74
	76	78
	82	82
	84	85
	88	87
	90	92
	92	93
	_	95
_	_	97

Test whether the two populations have the same variance at 5% level of significance.

[5401]-EXT-348

P.T.O.

(d) The following table gives the number of errors of alignment observed at final inspection of a certain model of aeroplane.Prepare a c-chart and comment on the process :

Aeroplane	No. of	Aeroplane	No. of	Aeroplane	No. of
number	Alignment	number	Alignment	number	Alignment
	error		error		error
1	7	10	9	19	13
2	6	11	8	20	7
3	6	12	5	21	8
4	7	13	5	22	15
5	4	14	9	23	6
6	7	15	8	24	6
7	8	16	15	25	10
8	12	17	6		
9	9	18	4		

5. Attempt any one of the following :

 $[1 \times 20 = 20]$

(a) A manufacturing company has purchased three new machines of different makes and wishes to determine whether one of them is faster than the others in producing a certain output. Five hourly production figures are observed at random from each machine and the results are given below. Use ANOVA technique and determine whether machines are significantly different in their average speed. Use a = 5%:

Machines				
A1	A2	A3		
25	31	24		
30	39	30		
36	38	28		
38	42	25		
31	35	28		
6				

(b) Below are given the mean and ranges of 10 samples of size5 items each taken from a certain production process at regular intervals :

Sample No.	Mean (X-bar)	Range (R)
1	20	15
2	35	14
3	28	22
4	32	18
5	25	16
6	31	17
7	28	18
8	30	25
9	24	20
10	27	21

(i) Plot X-bar and R-Chart. Is the process under statistical control ?

(ii) Suggest the control limits for future use.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages-3

Seat No.

[5401]-EXT-349

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018 (For External) G-III : Logic and Methodology of Science

(2013 **PATTERN**)

Time : Three Hours Maximum Marks : 100 *N.B.* :--(i)All questions are compulsory. (ii)Figures to the right indicate full marks. 1. Answer any one in 500 words : [20]Discuss in detail the nature and classifications of sciences. OrDiscuss Mill's theory of Causation and critically examine the same. 2. Answer any one in 500 words : [20]Give an elaborated account of Hypothetico-Deductive Method. OrExplain the nature of Hypothesis and state sources of Hypothesis. 3. Answer any one in 500 words : [20]Explain fully characteristics of Laws of Nature. Or Explain fully D.N. Models of explanation. **4**. Answer any one in 500 words : [20]Bring out the nature, types, merits and limitations of Observation as a method of data collection.

Or

Discuss : Value Neutrality in Social Sciences.

5. Write short notes on any *four* in 100 words each : [20]

- (1) Mill's method of Agreement
- (2) Analogy

वेळ : तीन तास

- (3) Human action
- (4) Ad hoc Hypothesis
- (5) Primary Laws
- (6) Merits and limitations of Participatory Questionnaire.

(मराठी रूपांतर)

एकूण गुण : 100

सूचना :— (*i*) **सर्व** प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

- (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.
- कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दात द्या : [20]
 विज्ञानाचे स्वरूप सांगून विज्ञानाच्या प्रकारांची सविस्तर चर्चा करा.

किंवा

मिल्ल यांची कार्यकारणाची उपपत्ती सांगून तिचे चिकित्सक परीक्षण करा.

2. कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दात द्या :[20]सिद्धांत-नैगमनिक पद्धती (Hypothetico-Deductive) सविस्तर स्पष्ट करा.

किंवा

सिद्धांतकल्पनेचे स्वरूप स्पष्ट करून सिद्धांतकल्पना कशी सूचते ते स्पष्ट करा.

कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दात द्या : [20]
 निसर्गाच्या नियमांची वैशिष्ट्ये सविस्तर स्पष्ट करा.

किंवा

स्पष्टीकरणाचे डी.एन. प्रारूप सविस्तर स्पष्ट करा.

[5401]-EXT-349

 $\mathbf{2}$

 कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दात द्या : [20]
 माहिती संकलनाची एक पद्धती म्हणून निरीक्षण पद्धतीचे स्वरूप, प्रकार, गुण आणि मर्यादा स्पष्ट करा.

किंवा

'सामाजिक शास्त्राची मूल्यनिरपेक्षता' चर्चा करा.

- 5. कोणत्याही चारांवर प्रत्येकी 100 शब्दांत थोडक्यात टीपा द्या : [20]
 - (1) मिल्ल यांची अन्वय पद्धती
 - (2) सादृश्यानुमान
 - (3) मानवी कृती
 - (4) रिक्त सिद्धांतकल्पना
 - (5) प्राथमिक नियम
 - (6) सहभागी प्रश्नावली पद्धतीचे गुण आणि मर्यादा.

Total No. of Questions—5+5]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-350

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

SOCIOLOGY

Group A : G-3 : Work and Society OR

Group B : G-3 : Crime and Society (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (ii) Figures to the right indicate full marks.
 - (iii) Attempt Group 'A' or Group 'B'.

Group A : G-3 : Work and Society

1. Elucidate contemporary theorization of work with illustrations.[20]

Or

Critically evaluate history of work from gathering-hunting to postindustrial production.

2. Critically examine the role of MNC's in global economy. [20] Or

Explain characteristics and problems of Bureaucracy.

3. Examine issues and challenges concerning trade union movement in India. [20]

Critically analyse the problems of workers in the informal sector.

P.T.O.

4. Critically evaluate issues and problems of service sector employees.[20]

Or

Explain the problems of agricultural labourers in India.

- 5. Write short notes (any two): [20]
 - (1) Meaning and importance of work
 - (2) Women's work and the new International division of labour
 - (3) Characteristics and classifications of informal sector
 - (4) Problem of migrant workers.

OR

Group B : G-3 : Crime and Society

Time : Three Hours Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (ii) Figures to the right indicate full marks.
- 1. What is crime ? Explain the characteristics of crime in modern society. [20]

Or

Elaborate the meaning and forms of crime against Scheduled Tribes (S.T.) and Scheduled Caste (S.C.)

2. State the new forms of crime.

[20]

Or

Explain the Deterrent and Preventive theories of Punishment.

3. Explain the alternative forms of imprisonment.

Or

What is organised crime ? Explain the features of organised crime.

4. Explain Robert Merton's theory on social structure and anomie. [20] Or

Explain the features of environmental crime and international crime.

- 5. Write short notes (any two) :
 - (1) Causes of crime
 - (2) Features of white collar crime
 - (3) Causes of Terrorism
 - (4) Causes of Juvenile delinquency.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

[20]

[20]

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

- (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (iii) संदर्भासाठी मुळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.
- (iv) गट 'अ' किंवा गट 'ब' पैकी एक सोडवा.

Group A : G-3 : Work and Society

1. कार्याचे समकालीन सिद्धांत उदाहरणासह विशद करा. [20]

किंवा

3

शिकार व अन्नसंचयन अवस्था ते आधुनिक औद्योगिक अवस्थेपर्यंत कामाच्या इतिहासाचे टिकात्मक मुल्यमापन करा

[5401]-EXT-350

P.T.O.

जागतिक अर्थकारणात बहुराष्ट्रीय कंपन्याच्या भूमिकांचे टिकात्मक परीक्षण करा. [20]
 किंवा

नोकरशाहीची वैशिष्ट्ये आणि समस्या स्पष्ट करा.

भारतातील कामगार संघटन चळवळी संबंधीचे प्रश्न आणि आव्हानांचे परीक्षण करा.[20]
 किंवा

अनौपचारिक क्षेत्रातील कामगारांच्या समस्याचे टिकात्मक विश्लेषण करा.

सेवा क्षेत्रातील कामगारांचे प्रश्न आणि समस्याचे टिकात्मक मूल्यमापन करा. [20]
 किंवा

भारतातील शेतमजुरांच्या समस्या स्पष्ट करा.

- 5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]
 - (1) श्रमाचा अर्थ आणि महत्व
 - (2) स्त्री कामगार आणि नविन आंतरराष्ट्रीय मजूर श्रमविभाजन
 - (3) अनौपचारिक क्षेत्राची वैशिष्ट्ये आणि वर्गीकरण
 - (4) स्थलांतरीत कामगारांच्या समस्या.

किंवा

Group B : G-3 : Crime and Society

गुन्हा म्हणजे काय? आधुनिक समाजातील गुन्ह्याची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. [20]
 किंवा

अनुसूचित जमाती आणि अनुसूचित जाती विरुद्धच्या गुन्ह्याचा अर्थ आणि प्रकार विशद करा.

[5401]-EXT-350

4

2. गुन्ह्याचे नवीन प्रकार सांगा.

किंवा

शिक्षेचा दहशतवादी आणि प्रतिबंधात्मक सिद्धांत स्पष्ट करा.

3. वैकल्पिक तुरुंगवासाच्या शिक्षेचे प्रकार स्पष्ट करा. [20]

किंवा

संघटीत गुन्हा म्हणजे काय? संघटीत गुन्ह्याची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

- रॉबर्ट मर्टनचा सामाजिक संरचना आणि प्रमाणकशून्यता सिद्धांत स्पष्ट करा. [20]
 किंवा पर्यावरणीय गुन्हे आणि आंतरराष्ट्रीय गुन्ह्याची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- 5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : [20]
 - (1) गुन्ह्याची कारणे
 - (2) पांढरपेशीय गुन्ह्याची वैशिष्ट्ये
 - (3) दहशतवादाची कारणे
 - (4) बालगुन्ह्येगारीची कारणे.

Seat No.

[5401]-EXT-351

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

SOCIOLOGY

(S-3 : Social Research Methods) (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (ii) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Explain the ethics in social research. [20]

Or

What is sampling ? Elaborate the types of sampling techniques.

2. What is interview ? Explain the advantages and disadvantages of interview. [20]

Or

What is survey method ? State the advantages and disadvantages of survey method.

3. Explain the critical and feminist approaches in social research. [20] *Or*

State the use of computer in social research.

P.T.O.

Maximum Marks : 100

- 4. What is Hypothesis ? Explain the characteristics of hypothesis. [20] Or What is report writing ? Elaborate the data presentation in report writing.
- 5. Write short notes on (any two): [20]
 - (1) Formulation of research problem
 - (2) Type of interview
 - (3) Positivist approach
 - (4) Histogram.

(मराठी रूपांतर)

एकूण गुण : 100

वेळ : तीन तास

- **सूचना :** (*i*) **सर्व** प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 - (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 - (iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.
- 1. सामाजिक संशोधनातील नैतिकता स्पष्ट करा. [20]

किंवा

नमुना निवड म्हणजे काय ? नमुना निवड तंत्राचे प्रकार विशद करा.

- मुलाखत म्हणजे काय ? मुलाखतीचे फायदे आणि तोटे स्पष्ट करा. [20]
 किंवा
 सर्वेक्षण पद्धती म्हणजे काय ? सर्वेक्षण पद्धतीचे फायदे आणि तोटे विशद करा.
- सामाजिक संशोधनातील चिकित्सक आणि स्त्रीवादी दृष्टीकोन स्पष्ट करा. [20]
 किंवा

सामाजिक संशोधनात संगणकाचे उपयोग सांगा.

[5401]-EXT-351

 $\mathbf{2}$

सिद्धांत कल्पना म्हणजे काय ? सिद्धांत कल्पनेची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा 4. [20]किंवा

अहवाल लेखन म्हणजे काय ? अहवाल लेखनातील तथ्याचे सादरीकरण विशद करा.

[20]

- थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5.
 - संशोधन समस्येचे सुसुत्रिकरण (1)
 - (2) मुलाखतीचे प्रकार
 - (3) प्रत्यक्षवादी दृष्टीकोन
 - (4) स्तंभालेख.

Total No. of Questions—5]

Seat No.

[5401]-EXT-352

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

SOCIOLOGY

(S-4 : Contemporary Indian Society) (2013 PATTERN)

Time : Three HoursMaximum MN.B. :-(i)All questions are compulsory.(ii)Figures to the right indicate full marks.

1. Critically examine the concepts of modernization and globalization in context to the making of contemporary India. [20]

Define democracy. Critically evaluate the weaknesses and challenges before Indian democracy.

2. Critically analyse the changing nature of agriculture in postindependent India. [20]

Or

Explain in detail important civic problems in urban society.

3. Describe the commercialization of media in contemporary India.[20] *Or*

Examine the issues and challenges concerning higher education in contemporary India.

4. Analyse the issues and challenges concerning private health sector in contemporary India. [20]

Or

Critically evaluate the changing nature of marriage and family in India.

P.T.O.

Maximum Marks : 100

Or

- 5. Write short notes on (any two) :
 - (1) Impact of globalization on Indian agriculture
 - (2) Nature of urbanization in India
 - (3) Issues and challenges concerning school education
 - (4) Debates around LGBTQ.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

[20]

- सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
 - (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 - (iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

 सद्घभारतातील जडणघडणच्या संदर्भात आधुनिकीकरण आणि जागतिकीकरणाच्या संकल्पनाचे चिकित्सात्मक परीक्षण करा.

किंवा

लोकशाहीची व्याख्या लिहा. भारतीय लोकशाही समोरील मर्यादा आणि आव्हानांची चिकित्सात्मक मूल्यमापन करा.

स्वातंत्र्योत्तर भारतीय शेती व्यवसायाच्या बदलत्या स्वरूपाचे चिकित्सात्मक विश्लेषण करा.[20]
 किंवा

शहरी समाजातील महत्वाच्या नागरी समस्या सविस्तर स्पष्ट करा.

3. सद्यभारतात प्रसारमाध्यमांच्या व्यापारीकरणाचे वर्णन करा. [20]

किंवा

सद्यभारतातील उच्च शिक्षणा समोरील मुद्दे आणि आव्हानांचे परीक्षण करा.

सद्यभारतातील खाजगी आरोग्य क्षेत्रा समोरील मुद्दे आणि आव्हानांचे विश्लेषण करा.[20] 4. किंवा

भारतातील विवाह आणि कुटुबांच्या बदलते स्वरूपाची चिकित्सात्मक मूल्यमापन करा.

- थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5.
 - भारतीय शेतीवर जागतिकीकरणाचे परिणाम (1)
 - भारतातील शहरीकरणाचे स्वरूप (2)
 - शालेय शिक्षणासंबंधीचे मुद्दे आणि आव्हाने (3)
 - (4) LGBTQ संबंधीचे वाद-विवाद.

[5401]-EXT-352

Seat	
No.	

[5401]-EXT-353

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

STATISTICS (General)

(Design of Experiments and Operations Research)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

- (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
- (iii) Symobls and abbreviations have usual meanings.
- (iv) Use of calculator and statistical tables are allowed.
- (v) Graph paper will be provided on request.
- **1.** Attempt the following :
 - (a) Choose correct alternative of the following :
 - (i) The number of treatment degree of freedom in 2^2 factorial experiments is :
 - (A) 3 (B) 5
 - (C) 8 (D) 7

P.T.O.

Maximum Marks : 100

 $[5 \times 1 = 5]$

- (*ii*) Error degrees of freedom (d.f.) in LSD with four treatmentsis :
 - (A) 12 (B) 15
 - (C) 6 (D) 10
- (iii) Number of basic cells in transportation problem with 3 origins and 4 destinations is :
 - (A) 7 (B) 6
 - (C) 8 (D) 1
- (iv) Total d.f. in RBD with 3 treatments and 5 blocks is :
 - (A) 7 (B) 8
 - (C) 6 (D) 14

(v) Number of hypothesis to be tested in LSD is :

- (A) one (B) two
- (C) three (D) all of these
- (b) State whether the following statements are true or false : $[5 \times 1=5]$
 - (*i*) **RBD** belongs to one-way classification.
 - (ii) Linear Programming Problem (LPP) is a particular case of Transportation Problem (T.P.)
 - (*iii*) Graphical method is used to solve LPP with two decision variables.
 - *(iv)* Confounding one factor in all replication is known as total confounding.
 - (v) Box-Muller transformation is used in simulation.

- (c) Define the following terms :
 - (*i*) Optimal solution to LPP
 - (*ii*) Treatment
 - (*iii*) Critical activity
 - (iv) Experimental unit
 - (v) A surplus variable.
- 2. Attempt any four of the following : [4×5=20]
 - (*a*) Explain how to convert unbalanced assignment problem to balanced assignment problem with one illustration.
 - (b) Describe partial confounding in 2^3 factorial experiment with an illustration.
 - (c) Obtain an optimal assignment to the following assignment problem :

	Jobs		
Machines	J_1	\mathbf{J}_{2}	J ₃
M ₁	2	3	3
M ₂	4	3	2
M ₃	1	4	2

(d) Obtain the graphical solution to the following LPP : Minimise = 2x + 3y, Subject to :

 $x + y \ge 4$ $x + 2y \ge 6$ $x; y \ge 0$

[5401]-EXT-353

 $[5 \times 2 = 10]$
- (e) Define main effect for factor 'A' in 2^2 factorial experiment and obtain its mathematical expression.
- (f) Write a note on 'Uniformity trial' in design of experiments.
- **3.** Attempt any *four* of the following : [4×5=20]
 - (a) Obtain the least square estimates of parameters in RBD.
 - (b) Define an LPP. State the canonical form and standard form of an LPP with an illustration.
 - (c) State the hypothesis to be tested with analysis of variance (ANOVA) table in CRD.
 - (d) Obtain the expected value of error mean sum of squares in CRD.
 - (e) Write a note on choice of size and shape of a plot for uniformity trials.
 - (f) A small project consists of seven activities with relevant data as below :

Activity	Preceding	Activity
	Activities	Duration (Days)
A		4
В	—	7
С		6
D	A, B	5
Е	A, B	7
F	C, D, E	6
G	C, D, E	5

Draw network and obtain the critical path with its duration.

- 4. Attempt any two of the following : $[2 \times 10 = 20]$
 - *(i)* State the mathematical model of LSD by describing all (a)parameters. [5]
 - Show that mean error sum of squares in RBD is unbiased (ii)estimate of population error variance. [5]
 - Describe the analysis of covariance (ANCOVA) related to RBD. *(b)*
 - (c)Obtain first two iteration tables using simplex method to solve the following LPP :

Max. Z = 5x + 3y

Subject to,

- $x + 3y \leq 15,$
- $2x + 3y \le 36,$ $x \ge 0; y \ge 0.$
- The table below shows the supplies from various sources to (d)different destinations with unit transportation costs on the different routes :

Source		Destination			Supply	
	D ₁	D_2	D_3	D_4	D_5	
А	8	6	2	4	12	80
В	10	4	6	8	10	60
С	6	10	12	6	4	40
D	4	8	8	10	6	20
Demand	60	50	40	30	20	

Find IBFS to above problem by using Vogel's Approximation Method (VAM). [10]

- **5.** Attempt any one of the following : $[1 \times 20 = 20]$
 - (a) (i) Write the dual of the following LPP. Use simplex method to solve the dual problem : [15]

Min. Z = 2x + 5y

Subject to,

 $2x + y \ge 8,$ $x + 2y \ge 6$ $x + y \ge 3$ $x \ge 0; y \ge 0.$

- (ii) Describe the method of model sampling from normal distribution. [5]
- (b) (i) Complete the following analysis of variance table and also carry out statistical analysis by stating hypothesis. [12]

	0,20		7,20	0
Source of Variation	d.f.	S.S.	M.S.S.	F Ratio
Treatments	5	810	?	?
Blocks	4	400	?	?
Error	?	?	?	
Total	29	1800		

Use table value $F_{5,20} = 2.71$ and $F_{4,20} = 2.87$

- (*ii*) Define the following terms related to network analysis : [8]
 - (1) Critical path
 - (2) Critical activity
 - (3) Float
 - (4) Project duration.

Seat No.

[5401]-EXT-355

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

MATHEMATICS (Applied Mathematics)

AMG-3 : Real Analysis-I and

Real Analysis—II

(For External)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (ii) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Attempt each of the following :
 - (a) Find l.u.b. and g.l.b. of the set

$$\mathbf{A} = \left\{ \frac{1}{n} \, | \, n \in \mathbf{N} \right\}.$$

(b) Describe the set

A = {
$$(x, y) | x + y \ge 2$$
}.

(c) Give an example of a sequence $\{S_n\}_{n=1}^{\infty}$ such that :

$$\lim_{n\to\infty}\frac{\mathbf{S}_n}{n}=\mathbf{0}.$$

(d) Give an example of a sequence which is not monotone.

P.T.O.

[20]

(*e*) Show that the series :

$$\sum_{n=1}^{\infty} \frac{n+1}{n}$$

is not convergent.

(f)If

$$f(x) = x \ (0 \le x \le 1) \text{ and } \sigma = \left\{0, \frac{1}{4}, \frac{2}{4}, \frac{3}{4}, 1\right\}$$

is subdivision of [0, 1], then compute $L[f, \sigma]$.

(g) Let

$$f(x) = \begin{cases} 1, & x \neq \frac{1}{2} \\ 0, & x = \frac{1}{2} \end{cases}, x \in [0, 1].$$

Does $f \in \mathbb{R}[a, b]$? Justify. Show that the sequence $\left\{n_x\left(1-x^2\right)^n\right\}_{n=1}^{\infty}, x \in [0, 1]$ (*h*)

converges to 0.

(i) Does the series

$$\sum_{n=0}^{\infty} \frac{x^n}{n!}$$

converge uniformly ?

(j) Discuss the convergence of

$$\int_{-\infty}^{0} \frac{1}{1+x^2} \, dx.$$

2.

Attempt any four of the following :[20](a) If $f : A \rightarrow B$ and $X \subset A$; $Y \subset A$, then prove that :

$$f(X \cup Y) = f(X) \cup f(Y)$$

- (b) Show that set of rational numbers is countable.
- (c) Show that :

$$\lim_{n \to \infty} \frac{2n}{n+4n^{1/2}} = 2.$$

(d) If $\{S_n\}_{n=1}^{\infty}$ is a sequence of real numbers which converges

to L, then prove that
$$\left\{S_n^2\right\}_{n=1}^{\infty}$$
 converges to L².

- (e) Prove that $1 + \frac{1}{2!} + \frac{1}{4!} + \dots$ converges.
- (f) If the series $\sum_{n=1}^{\infty} a_n$ converges to A and the series $\sum_{n=1}^{\infty} b_n$

converges to B, then prove that the series $\sum_{n=1}^{\infty} (a_n + b_n)$ converges to A + B.

- **3.** Attempt any *two* of the following : [20]
 - (a) Prove that the set $[0, 1] = \{x, \mathbf{R} \mid 0 \le x \le 1\}$ is uncountable.
 - (b) If $S_1 = \sqrt{2}$ and $S_{n+1} = \sqrt{2S_n}$, $n \ge 2$, then :
 - (i) Prove that $S_n \leq 2$ for all $n \geq 2$.
 - (ii) Prove that $S_{n + 1} \ge S_n$ for all n.
 - (*iii*) Prove that $\{S_n\}_{n=1}^{\infty}$ is convergent.
 - (iv) Prove that $\lim_{n \to \infty} S_n = 2$.

[5401]-EXT-355

(c) Let $\sum_{n=1}^{\infty} a_n$ be series of non-zero real numbers and

$$a = \lim_{n \to \infty} \inf \left| \frac{a_{n+1}}{a_n} \right|,$$

 $A = \lim_{n \to \infty} \sup \left| \frac{a_{n+1}}{a_n} \right|.$

Then :

(i) If A < 1, then show that
$$\sum_{n=1}^{\infty} |a_n| < \infty$$
.

(*ii*) If a > 1, then prove that $\sum_{n=1}^{\infty} a_n$ diverges.

4. Attempt any *four* of the following :

(a) If is a continuous function on [a, b] and

$$\mathbf{F}(x) = \int_{a}^{x} f(t)dt, \ (a \leq x \leq b),$$

then prove that F'(x) = f(x) continuous.

$$\lim_{n \to \infty} \frac{1}{n} \left[\sin \frac{\pi}{n} + \sin \frac{2\pi}{n} + \dots + \sin \frac{n\pi}{n} \right].$$
(c) If $\int_{a}^{\infty} f(x) dx$ converges absolutely, then prove that $\int_{a}^{\infty} f(x) dx$ converges.

[5401]-EXT-355

[20]

(d) Discuss the convergence of

$$\int_{1}^{\infty} \frac{x}{1+x^2} \, dx.$$

- (e) Let $\{f_n\}_{n=1}^{\infty}$ be a sequence of real valued functions on a metric space M which converges uniformly to f on M. If each f_n is continuous at $a \in M$, then prove that f is also continuous at a.
- (f) Show that series :

$$\sum_{n=1}^{\infty} \frac{x}{n^p + n^q x^2},$$

 $x \in \mathbf{R}$ uniformly converges if p + q > 2.

5. Attempt any two of the following : [20] (a) (i) If $f \in \mathbb{R}[a, b]$ and a < c < b, then prove that $f \in \mathbb{R}[a, c], f \in \mathbb{R}[c, b]$ and $\int_{a}^{b} f = \int_{a}^{c} f + \int_{c}^{b} f$. (ii) Prove that : $\frac{1}{3\sqrt{2}} \leq \int_{0}^{1} \frac{x^{2}}{\sqrt{1+x}} dx \leq \frac{1}{3}$. (b) (i) Let f be non-increasing function on $[1, \infty)$ such that $f(x) \geq 0$ $(1 \leq x < \infty)$. Then prove that $\sum_{n=1}^{\infty} f(n)$ converges

if
$$\int_{1}^{\infty} f(x) dx$$
 converges. [6]

[5401]-EXT-355

$$\mathbf{5}$$

(ii) Discuss the convergence of

$$\int_{0}^{\infty} \frac{1}{x^{3} + \sqrt{x}} dx.$$

(c) (i) Let $\{f_n\}_{n=1}^{\infty}$ be a sequence of function in $\mathbb{R}[a, b]$ which converges uniformly to f on [a, b]. Then prove that $f \in \mathbb{R}[a, b]$ and

$$\lim_{n\to\infty}\int_{a}^{b}f_{n}(x) dx = \int_{a}^{b}f(x) dx.$$

(ii) Show that :

$$\int_{0}^{\pi} \left[\sum_{n=1}^{\infty} \frac{n \sin nx}{e^n} \right] dx = \frac{2e}{e^2 - 1}.$$

Seat	
No.	

[5401]-EXT-357

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

APPLIED STATISTICS

(General Paper III)

(Applications of Statistics)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
 - (*iii*) Use of scientific calculator and statistical table is allowed.
 - (iv) Notations and abbreviations have their usual meanings.
- 1. Attempt each of the following :
 - (a) State whether the following statements are true or false : [5×1=5]
 - (*i*) The distribution function is right continuous.
 - (*ii*) In analysis of variance it is assumed that variables are approximately normal.
 - (*iii*) The hypothesis $\mu \neq 10$ is simple hypothesis.
 - (iv) Chance causes are beyond the control of human being.
 - (v) Normal distribution is not symmetric.

- *(b) correct* alternative for each Choose the of the following : $[5 \times 1 = 5]$ Let $X \sim N$ (μ , σ^2). The standard deviation of X is : (i) σ^2 (A) **(B)** σ (D) $\frac{\mu^2}{2}$ (C) μ
 - (ii) In analysis of variance technique variables have :

(A) unknown and different variances

- (B) known but different variances
- (C) unknown but common variances
- (D) known and common variances
- (*iii*) In adults the diastolic blood pressure is equal to 80 mm.This hypothesis is :
 - (A) Simple (B) Composite
 - (C) One-sided (D) Two-sided
- (*iv*) Let F(x) be distribution function of continuous random variable X. The range of F(x) is :
 - (A) $-\infty$ to ∞ (B) $-\infty$ to 0
 - (C) 1 to ∞ (D) 0 to 1
- (v) χ^2 -test is used to test :
 - (A) $\sigma_1^2 = \sigma_2^2$ (B) $\sigma^2 = \sigma_0^2$
 - (C) $\mu_1 = \mu_2$ (D) $P_1 = P_2$

- (c) Answer in brief :
 - (i) Define analysis of variance technique.
 - (ii) Define statistic and standard error of statistic.
 - (*iii*) Let X ~ N (μ = 20, σ^2 = 81). Find P[|X| > 10]
 - (*iv*) Write down 2×2 contingency table. State χ^2 -test statistic to check the independence of two attributes.
 - (v) State any two properties of normal distribution.
- **2.** Attempt any four of the following : $(4 \times 5 = 20)$
 - (a) Explain each of the following with illustration :
 - (i) Critical region
 - (*ii*) Composite hypothesis.
 - (b) Let X ~ N (μ, σ^2) .

Find :

- (i) $P[\mu \sigma < X < \mu + \sigma]$
- $(ii) \quad \mathbf{P}[\mu \ \ 3\sigma \ < \ \mathbf{X} \ < \ \mu \ + \ 3\sigma]$
- (c) An average weight of contents in a random sample of 30 boxes is 12.5 kg with S.D. of 0.4 kg. Test the hypothesis that the average weight of content is 12 kg. Use 5% l.o.s.
- (d) Explain the chance causes and assignable causes with one illustration.

[5401]-EXT-357

- (e) State mathematical model in one-way classification of analysis of variance and explain terms involved in it. Further state the break up of total sum of squares.
- (f) Describe *one* sample sign test for one-sided and two-sided hypothesis.
- **3.** Attempt any four of the following : $[4 \times 5 = 20]$
 - (a) Describe the test procedure for testing the hypothesis :

 $H_0 : \sigma^2 = \sigma_0^2 v/s H_1 : \sigma^2 > \sigma_0^2$ where σ_0^2 denotes the population variance.

- (b) Distinguish between parametric and non-parametric tests.
- (c) Let x, y and z be three independent standard normal variates.Compute :
 - (i) $P[x + y \le 1]$
 - (*ii*) P[x + 2y + 3z > -3].
- (d) An introductory statistic test is conducted for 10 boys and girls. The order in which tests papers were returned is listed below.

GGBGBBGBGGGBGBGGBB

Use run test to test the hypothesis that the sequence is random at 5% level of significance.

(e) A machine will produce items that measure 2 inches in diameter with a standard deviation 0.05 inch. To ensure that the machine remains in proper operating condition, at regular intervals samples

of 49 are checked. This sample produced an average diameter of 1.98 inches. What can be concluded about the condition of machine ? Use appropriate test at 5% level of significance.

(f) Explain the construction of c-chart.

4. Attempt any *two* of the following :
$$[2\times10=20]$$

(a) Describe the test procedure for testing the hypothesis :
 H_0 : $P_1 = P_2$ v/s H_1 : $P_1 \neq P_2$
where P_1 and P_2 are population proportions two normal populations.

(b) The following data indicates the sample mean (\overline{X}) and range (R) values for 12 subgroups of size 5 each :

Sample No.	Mean (X)	Range
1	69.4	45
2	63.4	48
3	57	62
4	64	48
5	57.4	36
6	82	81
7	85	78
8	33.4	42
9	46	69
10	112.4	64
11	93.6	48
12	95.6	75

Set up \overline{X} and R chart. Examine the state of control of the given process.

 (c) The following data represent the number of units of production per day turned out by 5 different workers using 4 different types of machines :

Worker	Machine Type			
	Α	В	С	D
1	44	38	47	36
2	46	40	52	43
3	34	36	44	32
4	43	38	46	33
5	38	42	49	39

Carry out two-way classification completely to test :

- (i) The mean productivity is same for 4 different machines.
- (ii) The 5 workers differ with respect to mean productivity.

(d) (i) Describe *t*-test for paired observations.

(ii) Describe Wilcoxon's sign rank test for two-sample test.

5. Attempt any one of the following : [20×1=20]

(a) (i) The heights of 6 randomly chosen sailors are in inches : 63, 65, 68, 69, 71, 72. Those of 10 randomly chosen soldiers are 61, 62, 65, 66, 69, 69, 70, 71, 72 and 73 inches. Test the hypothesis that on an avearge sailors are taller than soldiers. Use 5% level of significance.

(*ii*) Describe
$$\chi^2$$
-test for goodness of fit. [8]
[5401]-EXT-357 6

- (b) (i) The following are the figures for the number of defectives in 22 lots, each containing 2000 number belts.
 425, 430, 216, 341, 225, 322, 280, 306, 337, 305, 356, 402, 216, 264, 126, 409, 193, 326, 280, 389, 451, 420 Draw *p*-chart. Comment on the state of the control of the process. [12]
 - (ii) It is known that approximately 1 out of every 10 people use a certain product. After a concentrated advertising campaign in certain area, sample of 400 people contained 60 who were using the product. Test advertisting campaign is effective or not ? Use 5% level of significance. [8]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-358

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

PHILOSOPHY

(G-3 : Aesthetics and Philosophy of Religion)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (ii) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Distinguish between Judgement of beauty and Judgement of moral. [20]

Or

What are the work of art ? Describe its features.

'Art as imitation'. Explain Plato and Aristotle's doctrine. [20]
 Or

Elaborately discuss the doctrine of Rasa.

3. Write an essay on 'Religion and Science'. [20]

Or

Discuss fully about problem of evil in regards to religious attitude.

Explain the term religious terrorism. 5. Distinguish the concepts Lokadharmi and Natyadharmi. [20] Or State, how does fundamentalism influenced on religious attitude. (मराठी रूपांतर) वेळ : तीन तास एकूण गुण : 100 सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात. (ii)सौंदर्य विधान आणि नैतिक विधान यातील फरक विशद करा. 1. [20]किंवा कलाकृती म्हणजे काय ? कलाकृतीची वैशिष्ट्यांचे वर्णन करा. 'कला म्हणजे अनुकरण'. प्लेटो आणि ॲरिस्टॉटल यांच्या सिद्धान्ताची माहिती द्या. [20] 2. किंवा

Or

Explain Dr. Ambedkar's criticism on religion.

[20]

रस सिद्धान्ताचे स्वरूप सविस्तर सांगून चर्चा करा.

3. 'धर्म आणि विज्ञान' यावर निबंध लिहा. [20]

किंवा

धार्मिक वृत्ती संदर्भात दुरिताच्या समस्येची सविस्तर चर्चा करा.

[5401]-EXT-358

4.

2

धर्मावर डॉ. आंबेडकरांनी केलेल्या टीकेचे सविस्तर स्वरूप विशद करा. [20]
 किंवा

धार्मिक दहशतवाद ही संज्ञा समजावून द्या.

5. लोकधर्मी आणि नाट्यधर्मी या संकल्पनांमध्ये फरक करा. [20]

किंवा

मूलतत्त्ववादाने धार्मिक वृत्तीवर कसा प्रभाव टाकला आहे ते सविस्तर स्पष्ट करा.

[5401]-EXT-358

(G-3 : Social and Political Philosophy)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

- (ii) All questions carry equal marks.
- 1. Discuss Mill's account of the relation between the individual and the state with reference to the principle of liberty.

Or

What is class according to Marx ? Discuss Marx's theory of class struggle.

2. Discuss the types of citizenship with reference to multiculturalism.

Or

Critically examine liberal feminism.

3. Elaborately discuss the salient features of M.G. Ranade's socio-political thought.

Or

State and discuss the notions of Truth and Satyagraha in detail.

4. Write an essay on M.N. Roy's radical humanism.

Or

State and discuss Dr. Ambedkar's criticims of the caste system.

- 5. Write short notes on any two of the following :
 - (a) Providence
 - (b) Eco-feminism
 - (c) M.N. Roy on Democracy
 - (d) Alienation.

(मराठी रूपांतर) 🔷

- वेळ : तीन तास
- सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे
 - (ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
 - (iii) मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिकाही पहावी.
- व्यक्ती आणि राज्य यांच्यामधील संबंधाची मिल यांनी केलेल्या मांडणीची स्वातंत्र्याच्या तत्त्वाच्या संदर्भात चर्चा करा.

किंवा

मार्क्स यांच्या मते वर्ग म्हणजे काय ? मार्क्स यांच्या वर्गकलहाच्या सिद्धान्ताची चर्चा करा

2. बहुसांस्कृतिकतावादाच्या सदंर्भात नागरिकत्वाच्या प्रकारांची चर्चा करा.

किंवा

उदारमतवादी स्त्रीवादाची चिकित्सक चर्चा करा.

[5401]-EXT-358

P.T.O.

एकूण गुण : 100

3. एम.जी. रानडे यांच्या सामाजिक-राजकीय विचारांच्या प्रमुख घटकांची सविस्तर चर्चा करा.

किंवा

सत्य आणि सत्याग्रह या कल्पना मांडून त्यांची विस्तारपूर्वक चर्चा करा.

4. एम.एन. रॉय यांच्या मूलगामी मानवतावादावर निबंध लिहा.

किंवा

जाती व्यवस्थेची जी चिकित्सा डॉ. आंबेडकरांनी केली आहे ती सांगून तिची चर्चा करा

- 5. खालीलपैकी कोणत्याही दोनांवर संक्षिप्त टिपा लिहा :
 - (अ) दैवी संकल्प
 - (ब) परिसरविज्ञानवादी स्त्रीवाद
 - (क) लोकशाहीसंबंधी एम एन. रॉय (यांचे विचार)
 - (ड) परात्मभाव.

Seat No.

[5401]-EXT-359

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

PHILOSOPHY

Special Paper III

[(S-III : Thinkers and Textual Studies (Indian)] (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

- (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Explain in detail Vivekananda's conception of Vedanta as Practical Vedanta. [20]

Or

What are the characteristics of Sthitapradnya—the ideal person, according to Vinoba Bhave ? Discuss.

2. Explain Dharmanand Kosambi's understanding of Pradnya, Sheela and Samadhi. [20]

Or

Elaborately discuss D.P. Chattopadhyaya's account of Lokayata Metaphysics.

3. State and explain Gandhi's concept of Swarajya. [20]

Or

State and critically examine Gandhi's opinion about lawyers.

P.T.O.

Maximum Marks : 100

4. Critically discuss Gandhi's critique of Parliament. [20]

Or

Explain in detail the characteristics of "True Civilization" according to Gandhi, with reference to Hind Swaraj.

- 5. Write short notes on any *two* of the following : [20]
 - (1) Kosambi's interpretation of Trushna (Craving)
 - (2) Pre-requisites of passive resistance according to Gandhi.
 - (3) Concept of soul force according to Gandhi.
 - (4) Vivekananda's ideal of education

(मराठी रूपांतर)

एकुण गुण : 100

वेळ : तीन तास

स्चना :— (i) **सर्व** प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

- (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गूण दर्शवितात.
- (iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिकाही पहावी.
- विवेकानंदांच्या व्यावहारिक वेदांताचा आदर्श विस्ताराने स्पष्ट करा. [20]
 किंवा

विनोबांच्या मते स्थितप्रज्ञाची लक्षणे कोणती ? चर्चा करा.

- धर्मानन्द कोसंबी यांचे प्रज्ञा, शील आणि समाधी विषयीचे विचार सांगा. [20]
 किंवा
 डी.पी. चट्टोपाध्याय यांच्या मते लोकायत सत्ताशास्त्र विचार विस्ताराने सांगा.
- गांधींची स्वराज्याची संकल्पना सांगून स्पष्ट करा. [20]
 किंवा
 गांधींचे वनीव्यंतिषयीचे पर गांधर व्याचे प्रगिथाण व्या

गांधींचे वकीलांविषयीचे मत सांगून त्याचे परीक्षण करा.

[5401]-EXT-359

 $\mathbf{2}$

गांधींची संसदेवरील टीका सांगून सटीक स्पष्ट करा. 4. [20]

किंवा

गांधींजींच्या मते ''खऱ्या सभ्यतेची'' वैशिष्ट्ये कोणती ? हिंद स्वराजच्या संदर्भात सांगा.

- कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा : 5. [20]
 - तृष्णेविषयीचे कोसंबी यांचे मत (1)
 - गांधींजींच्या मते निष्क्रिय प्रतिकारासाठीच्या प्राथमिक आवश्यकता (2)
 - (3) आत्मशक्ती-गांधींचे मत
 - (4) विवेकानंदांचे शिक्षणाचे आदर्श.

Total No. of Questions—5]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-360

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018 (For External) PHILOSOPHY Special Paper IV

[Thinkers and Textual Studies (Western)] (2013 Pattern)

Time : Three HoursMaximum Marks : 100N.B. :- (i)All questions are compulsory.

- (*ii*) Figures to the right indicate full marks.
- 1. What is the use theory of meaning ? Discuss. [20] Or State and explain Nietzsche's views on morality.
- 2. Elaborately discuss fallibilism and its connection with Dewey's concept of inquiry. [20]

Or

Write an essay on Marcel's understanding of interpersonal relationships.

3. What is the problem of demarcation ? How does Popper respond to it ? Explain. [20]

Or

State and discuss Sartre's response to the objections against existentialism.

4. How does Malcom criticize Mill's argument from analogy ? Explain. [20] Or

Elaborately discuss Ayer's notion of verifiability ?

- 5.
- Write short notes on any two of the following : [20]
 - (i)Nietzsche's concept of truth
 - (ii)Bad faith (Sartre)
 - (iii) Wittgenstein's views about philosophy
 - (iv)Nature of metaphysics according to Ayer.

(मराठी रूपांतर)

एकूण गुण : 100

वेळ : तीन तास

- **सूचना :—** (i) **सर्व** प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
 - (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 - (iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.
- अर्थाची उपयोग उपपत्ती काय आहे? चर्चा करा. 1. [20]किंवा

नीतिसंबंधीचे नित्शे यांचे विचार सांगून स्पष्ट करा.

बाधवाद आणि त्याचा ड्युई यांच्या संशोधन पद्धतीच्या संकल्पनेशी असलेल्या संबंधाची सविस्तर 2. चर्चा करा. [20]

किंवा

आंतरव्यक्ती संबंधाबाबत मार्सेल यांचे जे आकलन आहे, त्यावर एक निबंध लिहा.

विलगीकरणाची समस्या काय आहे ? पॉपर त्याला कसा प्रतिसाद देतात ते स्पष्ट करा.[20] 3. किंवा

अस्तित्ववादाविरूद्धच्या आक्षेपांना सार्त्र यांनी दिलेला प्रतिसाद सांगून, त्याची चर्चा करा.

 मिल्ल यांच्या सारूप्याधारित युक्तिवादाची चिकित्सा मार्सेल कशी करतात? स्पष्ट करा.

किंवा

एयर यांच्या प्रचितीक्षमतेच्या कल्पनेची सविस्तर चर्चा करा.

- **5.** खालीलपैकी कोणत्याही **दोन**वर थोडक्यात टिपा लिहा : [20]
 - (i) नित्शे यांची सत्याची संकल्पना
 - (ii) अपश्रद्धा (सार्त्र)
 - (iii) तत्वज्ञानासंबंधी विट्गेनस्टाईन यांचे विचार
 - (iv) एयर यांच्या मते सत्ताशास्त्राचे स्वरूप.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages-3]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-361

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018 SOCIAL WORK I. Introduction to Youth Welfare

II. Introduction to Rural and Urban Welfare (2013 PATTERN)

Time : Three HoursMaximum Marks : 100N.B. :- (i)All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

 Answer any one question in 500 words : [20] Define youth and explain the role of youth in social development. Or Explain the problems of Urban Community.

Explain the problems of ersun community.

2. Answer any *one* question in **500** words : [20] Write a detailed note on "Classification of Youth and their Problems". *Or*

Discuss the problems of female youth.

3. Answer any *one* question in **500** words : [20] Discuss the problems of unemployed youth.

Or

"Youth is an agent of social change." Discuss.

4. Answer any *one* question in **500** words : [20] Explain the role of NGOs in youth welfare.

Or

Define Adolescence and discuss the problems of adolescents.

- 5. Write short notes on any two in 200 to 250 words each : [20]
 - (a) Youth Hostel
 - (b) National Service Scheme
 - (c) Addiction among youth
 - (d) Needs of tribal youth.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 100

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

- (ii) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (iii) संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.
- कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दात लिहा : युवकची व्याख्या द्या आणि सामाजिक विकासात युवकांची भूमिका स्पष्ट करा. [20]
 किंवा

नागरी समुदायाच्या समस्या विशद करा.

 कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दात लिहा : ''युवकांचे वर्गीकरण आणि त्यांच्या समस्या'' यावर सविस्तर टिपणी लिहा. [20]
 किंवा

युवतींच्या समस्यांवर चर्चा करा.

 कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दात लिहा : बेकार तरुणांच्या समस्यांवर चर्चा करा.
 [20]

किंवा

''सामाजिक बदलाचा युवक हा एक घटक आहे.'' चर्चा करा. [5401]-EXT-361 2

कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर 500 शब्दात लिहा : 4. युवक कल्याण क्षेत्रांतील स्वयंसेवी संस्थाची भूमिका स्पष्ट करा. [20]किंवा

पौगंडावस्थाची व्याख्या द्या आणि त्यांच्या समस्यांवर चर्चा करा.

- कोणत्याही दोहांवर प्रत्येकी 200 ते 250 शब्दात थोडक्यात टीपा लिहा : 5. [20]
 - युवक हॉस्टेल (1)
 - (2) राष्ट्रीय सेवा योजना
 - (3) युवकांमधील व्यसनाधीनता
 - (4) आदिवासी युवकांच्या गरजा.

Total No. of Questions—5]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-362

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

PUBLIC ADMINISTRATION

(Gen-3 : Institutions and Issues in Indian Administration) (2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

N.B. :- (i) All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

- 1. Attempt any one of the following questions : [20]
 - Discuss the composition and functions of Union Public Service Commission.
 - (2) Explain the budgetary process in India.
- 2. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (1) Explain the functions of National Human Rights Commission.
 - (2) State the importance and functions of voluntary agencies.
- **3.** Attempt any *one* of the following questions : [20]
 - (1) Explain the relationship between political and permanent executive.
 - (2) Discuss the impact of Globalisation on Administration.

- 4. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (1) Discuss the functions of All India Services.
 - (2) Explain the meaning, importance and devices of Governance.
- 5. Write short notes on (any two): [20]
 - (1) Functions of Central Reserve Police
 - (2) Committee on Public undertakings
 - (3) Privatization
 - (4) Nature of Indian training system.

(मराठी रूपांतर)

एकूण गुण : 100

वेळ : तीन तास

- सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे. (ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 1. खालीलपैकी कोणत्याही एक प्रश्न सोडवा : [20]
 - (1) केंद्रिय लोकसेवा आयोगाची रचना व कार्ये स्पष्ट करा.
 - (2) भारतातील अर्थसंकल्पाची प्रक्रिया स्पष्ट करा.
- 2. खालीलपैकी कोणत्याही एक प्रश्न सोडवा : [20]
 - (1) राष्ट्रीय मानव अधिकार आयोगाची कार्ये स्पष्ट करा.
 - (2) स्वयंसेवी अभिकरणाचे महत्व व कार्ये सांगा.
- **3.** खालीलपैकी कोणत्याही **एक** प्रश्न सोडवा : [20]
 - (1) राजकीय व स्थायी कार्याधिकारी यांच्यातील संबंध स्पष्ट करा.
 - (2) प्रशासनावरील जागतिकीकरणाचे परिणाम यावर चर्चा करा.

[5401]-EXT-362

 $\mathbf{2}$

- खालीलपैकी कोणत्याही एक प्रश्न सोडवा : 4.
 - अखिल भारतीय सेवांची कार्ये यांची चर्चा करा. (1)
 - सुशासनाचा अर्थ, महत्व व माध्यमे स्पष्ट करा. (2)
- थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5. [20]

[20]

- केंद्रिय राखीव पोलिस यांची कार्ये सांगा (1)
- सार्वजनिक उपक्रम समिती (2)
- खाजगीकरण (3)
- (4) भारतीय प्रशिक्षण व्यवस्थेचे स्वरूप.

Total No. of Questions—5]

Seat	
No.	

[5401]-EXT-363

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

PUBLIC ADMINISTRATION

Special Paper-III

(Administrative Thinkers)

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

- **N.B.** :- (i) All questions are compulsory.
 - (ii) Figures to the right indicate full marks.
- 1. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (1) Explain Taylor's principles of Scientific Management.
 - (2) Explain Kautilya's machinery of Administration.
- 2. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (1) Explain Rigg's structural-functional approach.
 - (2) Discuss Chester Bernard's functions of executive.
- **3.** Attempt any one of the following questions : [20]
 - (1) Discuss Nehru's contribution to the development of Socialism and Administration.
 - (2) State Woodrow Wilson's views on Administration.

- 4. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (1) Explain H. Simon's views on Behavioural Approach.
 - (2) Explain Weberian model of Bureaucracy.
- 5. Write short notes on (any two): [20]
 - (1) Nehru's views on decentralisation
 - (2) Weber's views on authority
 - (3) Kautilya's views on administrative corruption
 - (4) Rigg's ecological approach.

(मराठी रूपांतर)

एकूण गुण : 100

वेळ : तीन तास

- सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत. (ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 1. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
 - (1) टेलर यांच्या शास्त्रीय व्यवस्थापनाची तत्वे स्पष्ट करा.
 - (2) कौटिल्याची प्रशासन व्यवस्था स्पष्ट करा.
- 2. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
 - (1) रिग्ज यांचा रचनात्मक-कार्यात्मक दृष्टीकोन स्पष्ट करा.
 - (2) चेस्टर बर्नाडच्या कार्यकारीच्या कार्याची चर्चा करा.
- **3.** खालीलपैकी कोणत्याही **एका** प्रश्नाचे उत्तर लिहा : [20]
 - (1) प्रशासन व समाजवादाच्या विकासातील नेहरूंचे योगदान' चर्चा करा.
 - (2) प्रशासनावरील वुड्रो विल्सन यांची मते सांगा.

[5401]-EXT-363

 $\mathbf{2}$
- खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 4. [20]
 - वर्तनवादी दृष्टीकोनाबद्दल ह. सायमन यांची मते स्पष्ट करा. (1)
 - वेबरचे नोकरशाही प्रारूप स्पष्ट करा. (2)
- थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) : 5. [20]
 - विकेंद्रीकरणावरील नेहरूंची मते (1)
 - अधिकार सत्ते बाबत वेबरची मते (2)
 - प्रशासकीय भ्रष्टाचार बाबत कौटिल्याची मते (3)
 - (4) रिग्ज याचा पर्यावरणात्मक दृष्टीकोन.

[5401]-EXT-363

Total No. of Questions—5]

Seat No.

[5401]-EXT-364

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

PUBLIC ADMINISTRATION

(Spl-4 : Development Administration) (2013 PATTERN)

Time : Three HoursMaximum Marks : 100N.B. :- (i)All questions are compulsory.

(ii) Figures to the right indicate full marks.

- 1. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (1) Discuss on the meaning and scope of Development Administration.
 - (2) Explain the nature and functions of Bureaucracy.
- 2. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (1) Explain the importance of Social Welfare in India.
 - (2) Discuss the challenges before Development Administration.
- **3.** Attempt any one of the following questions : [20]
 - (1) Discuss the changing role of bureaucracy in development administration.
 - (2) Explain the role of Panchayati Raj.
- 4. Attempt any one of the following questions : [20]
 - (1) Discuss importance and concept of people participation.
 - (2) Discuss on the effects of globalisation in context of development.

P.T.O.

(2)District Level Planning (3)Regionalism Administrative Neutrality. (4)(मराठी रूपांतर) वेळ : तीन तास एकूण गुण : 100 सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत. (ii) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात. खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : (1. [20]विकास प्रशासनाचा अर्थ व व्याप्ती यावर चर्चा करा. (1)नोकरशाहीचे स्वरूप व कार्ये स्पष्ट करा. (2)खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 2. [20]भारतातील समाजकल्याणाचे महत्व स्पष्ट करा. (1)विकास प्रशासना समोरील आव्हाने यावर चर्चा करा. (2)खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 3. [20]विकास प्रशासनातील नोकरशाहीची बदलती भूमिका यावर चर्चा करा. (1)पंचायती राजची भूमिका स्पष्ट करा. (2)खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे उत्तर लिहा : 4. [20]लोक सहभागाचे महत्व व संकल्पना यावर चर्चा करा. (1)विकासाच्या संदर्भात जागतिकीकरणाचे परिणाम यावर चर्चा करा. (2)[5401]-EXT-364 $\mathbf{2}$

[20]

5.

(1)

Write short notes on (any two) :

Sant Gadgebaba Gram Swachhata Abhiyan

- 5. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :
 - (1) संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान
 - (2) जिल्हा पातळी नियोजन
 - (3) प्रांतवाद
 - (4) प्रादेशिक तटस्थता.

[20]

[5401]-EXT-364

Seat

No.

[Total No. of Printed Pages-3

[5401]-EXT-314

T.Y. B.A. EXAMINATION, 2018

(For External)

PERSIAN

General Paper III

(2013 PATTERN)

Time : Three Hours

Maximum Marks : 100

[20]

- *Text-Book*: (1) Rahbar-e-Nazadhe-Nav by Kazim Zadhe.
 - (2) Payam-e-Mashrique by Dr. Mohd. Iqbal.
- N.B. := (1) Attempt All questions.
 - (2) Figures to the right side indicate full marks.
- **1.** Write a critical appreciation of the prose of Kazim Zadhe.

Or

Comment on the style of Kazim Zadhe.

2. Write a critique note on the subject-matter of Rahbar-e-Nazath-e-Nav.

Or

Discuss the salient features of Rahbar-e-Nazadhe-Nav. [20]

3. Account for the popularity of Dr. Mohd. Iqbal as a poet. [20]

Or

Explain the views of Dr. Iqbal regarding مومن ، شامېن ، خودی in the light of his poetry.

P.T.O.

4. (A) Reproduce in your own Persian any *one* of the following :

(۱) رباعی

(۲) غزل (۳) نظم (۴) مثنوی

(B) Write any *two* of the following poetic forms :

5. (A) Translate any *two* of the following passages into English *or* Urdu *or* Marathi : [10]

 $\mathbf{2}$

[5401]-EXT-314

[10]

(B) Explain in Persian or translate and explain in English or Marathi or Urdu any *four* of the following couplets : [10]

[5401]-EXT-314